

NF-rapport nr. 1/2014

MENS DE VENTER

- Hverdagsliv i asylmottak

*Therese Andrews
Cecilie Anvik
Marit Solstad*

MENS DE VENTER

Hverdagsliv i asylmottak

av

**Therese Andrews
Cecilie Anvik
Marit Solstad**

NF-rapport nr. 1/2014

ISBN-nr.: 978-82-7321-647-2

ISSN-nr.: 0805-4460

REFERANSESIDE

- Rapporten kan også bestilles via nf@norsk.no

Tittel MENS DE VENTER- Hverdagsliv i asylmottak	Offentlig tilgjengelig: Ja	NF-rapport nr.: 1/2014
	ISBN nr. 978-82-7321-647-2	ISSN 0805-4460
	Ant. sider og bilag: 116	Dato: Februar 2014
Forfattere: Therese Andrews, Cecilie Anvik, Marit Solstad	Prosjektansvarlig (sign): Cecilie Høy Anvik	
	Forskningsleder: Trond Bliksvær	
Prosjekt: Hverdagsliv i mottak.	Oppdragsgiver: Justis- og beredskapsdepartementet	
	Oppdragsgivers referanse	
Sammendrag Studien har identifisert utfordringer knyttet til beboeres dagligliv i mottak, og vurdert forhold som kan ha betydning for deres psykiske helse. Studien er gjennomført som en hverdagslivsstudie med kvalitative intervju blant beboere og ansatte i asylmottak. Studien viser at til tross for svært ulik bakgrunn og asyløkerstatus, beskriver beboerne hverdagsliv preget av formålsløs venting, passivitet og frustrasjon over egen situasjon. Selv om de opplever å ha lite å fylle dagene med, og ønsker å ha mer meningsfulle aktiviteter å drive med, beskriver de oppfølgingen fra ansatte som god. Rapporten peker på flere konkrete tiltak som vurderes som viktige for å skape bedre betingelser for hverdagslivet i mottak.	Emneord: Asylmottak, hverdagsliv, psykisk helse	
	Keywords Asylum reception center, everyday life, mental health	
Andre rapporter innenfor samme forskningsprosjekt/program ved Nordlandsforskning	Salgspris NOK 150,-	

Nordlandsforskning utgir tre skriftserier, rapporter, arbeidsnotat og artikler/foredrag. Rapporter er hovedrapport for et avsluttet prosjekt, eller et avgrenset tema. Arbeidsnotat kan være foreløpige resultater fra prosjekter, statusrapporter og mindre utredninger og notat. Artikkel/foredragsserien kan inneholde foredrag, seminarpaper, artikler og innlegg som ikke er underlagt copyright rettigheter.

FORORD

Denne forskningsrapporten er resultatet av et oppdrag fra Justis- og beredskapsdepartementet. Formålet var å innhente og utarbeide systematisk kunnskap om hverdagsliv for beboere i asylmottak i Norge, med tanke på å peke på forhold som kan bidra til å bedre den enkeltes hverdagsliv og derigjennom fremme beboeres psykiske helse. Datagrunnlaget er basert på intervju med beboere, ledere, ansatte og helsepersonell knyttet til fire mottak i ulike geografiske områder av landet.

Nordlandsforskning vil takke Justis- og beredskapsdepartementet, representert ved rådgiver Cecilie Kaas Strande i Innvandringsavdelingen, for en god dialog og et fruktbart samarbeid gjennom hele prosjektperioden. Referansegruppen har bestått av Kaas Strande fra departementet, seniorrådgiver Hilde Larsen fra UDI og rådgiver Siri Jung fra Helsedirektoratet. Referansegruppen har bidratt med innspill som har vært til stor nytte i arbeidet. I denne sammenhengen takkes Hilde Larsen spesielt for kyndig hjelp i forbindelse med tilgang til det praktiske studiefeltet. Takk rettes også til UDIs regionledere for bidrag i forbindelse med rekruttering av mottak. De fire mottakslederne som tok svært godt imot forskerne og gjorde det mulig å gjennomføre feltarbeidet, skal også ha takk for god tilrettelegging.

Vi ønsker også å takke alle som stilte opp til intervju med oss. Spesielt rettes takken til beboerne som har gitt oss svært verdifull innsikt i dagliglivet i et asylmottak. Takk også til alle ansatte i mottakene og til helsesøstrene som tok seg tid til å snakke med oss.

Seniorforsker Terje Olsen har lest og kvalitetssikret sluttproduktet, takk for det!

Anvik har vært prosjektleder og Andrews og Solstad har gjennomført feltarbeid i mottakene som er omtalt i kapittel 5 og 6. Rapporten er ellers utarbeidet i fellesskap.

Bodø 24.februar 2014

INNHOOLD

FORORD	1
SAMMENDRAG	5
SUMMARY	12
1. INNLEDNING	17
1.1 BAKGRUNN FOR STUDIEN	17
1.2 ASYLSØKERE I NORGE.....	17
1.3 ASYLSØKERES PSYKISKE HELSE	19
1.4 TILTAK FOR Å BEDRE ASYLSØKERES PSYKISKE HELSE	20
1.4.1 Kartlegging og behandling	20
1.4.2 Individuelle mestringsstrategier	20
1.4.3 Psykososiale tiltak.....	21
1.4.4 Tiltak i omgivelsene	21
1.4.5 Beboermedvirkning.....	22
1.5 AVGRENSNING OG PROBLEMSTILLINGER	23
2. ET HVERDAGSLIVSPERSPEKTIV	25
3. METODISK TILNÆRMING	27
3.1 VALG AV CASE	27
3.2 INTERVJUUTVALG OG REKRUTTERINGSMÅTE.....	28
3.3 DATAINNSAMLING	31
3.3.1 Planlegging og gjennomføring	31
3.3.2 Tema i intervjuene	31
3.3.3 Bruk av tolk.....	32
3.3.4 Observasjon og uformelle samtaler.....	34
3.4 FORSKNINGSETISKE BETRAKTNINGER	34
3.5 VURDERINGER AV DATAMATERIALET OG AV STRATEGIER I ANALYSEPROSESSEN	35
4. DE FIRE MOTTAKENE	37
4.1 BELIGGENHET, STØRRELSE OG STRUKTUR	37
4.2 BOFORHOLD.....	37
5. HVERDAGEN I MOTTAK A OG D	42
5.1 DEN REELLE HVERDAGEN.....	42
5.1.1 Daglige gjøremål	42
5.1.2 Natten i mottaket	45
5.1.3 Relasjoner i mottaket.....	46
5.1.4 Relasjoner utenom mottaket.....	49

5.2	«DRØMMEHVERDAGEN»	49
5.2.1	<i>Noe å stå opp til</i>	50
5.2.2	<i>Mulighet til å lære</i>	51
5.2.3	<i>Flere faste tilbud</i>	52
5.2.4	<i>Flere møteplasser</i>	53
5.2.5	<i>Gratis helsetjenester</i>	54
5.2.6	<i>Ro i «eget hjem»</i>	54
5.3	MOTTAKETS TILRETTELEGGING AV HVERDAGEN	55
5.3.1	<i>Forberedelse og oppfølging</i>	55
5.3.2	<i>Aktivitetstilbud</i>	58
5.3.3	<i>«... et viktig frø må sås»</i>	60
5.4	BEBOERMEDVIRKNING.....	61
5.4.1	<i>Type involvering</i>	61
5.4.2	<i>Ambivalent innstilling</i>	62
5.4.3	<i>«Work for the office»</i>	63
5.5	HELSETJENESTENS BIDRAG	64
6.	HVERDAGEN I MOTTAK B OG C	67
6.1	DEN REELLE HVERDAGEN.....	67
6.1.1	<i>Daglige gjøremål</i>	67
6.1.2	<i>Trening og andre aktiviteter</i>	72
6.1.3	<i>Natten</i>	76
6.2	PLANLEGGING - EN MORALSK HVERDAG?	77
6.3	«DRØMMEHVERDAGEN»	78
6.3.1	<i>Mulighet til å integrere seg</i>	79
6.3.2	<i>Relasjon til nærmiljøet</i>	81
6.3.3	<i>Ønsker om tilrettelegging av tilbud</i>	84
6.4	MOTTAKETS TILRETTELEGGING AV HVERDAGEN	85
6.4.1	<i>Respekt</i>	85
6.4.2	<i>Hjelp til å skape en tilværelse</i>	87
6.5	BEBOERMEDVIRKNING.....	91
6.6	HELSEMESSIG OPPFØLGING	93
7.	MENS DE VENTER – ANALYSE AV HVERDAGSBILDENE	96
7.1	HVERDAGSLIVET SOM ANALYTISK UTGANGSPUNKT.....	96
7.2	«WE EAT AND SLEEP AND EAT AND SLEEP» - FAKTISKE HVERDAGSBILDER	97
7.3	“I STILL HAVE WHAT I HAVE IN ME- THE HOPE” - DRØMMEHVERDAGSBILDER.....	98
7.4	«DO SOMETHING!» MORALSKE HVERDAGSBILDER	98
7.5	VENTEFASE SOM SOSIALT OG EKSISTENSIELT FENOMEN.....	99

8. OPPSUMMERING OG ANBEFALINGER.....	103
8.1 HOVEDFUNN	103
8.2 ANBEFALINGER	108
REFERANSER.....	113

SAMMENDRAG

Bakgrunn: Denne rapporten presenterer resultater fra en studie som Nordlandsforskning har gjennomført på oppdrag fra Justis- og beredskapsdepartementet. Formålet med studien har vært å identifisere utfordringer knyttet til beboeres dagligliv i asylmottak, med hovedvekt på forhold som kan ha betydning for deres psykiske helse. Som inntak til tematikken, har vi valgt å anlegge et hverdagslivsperspektiv som vi mener gir et godt grunnlag for å beskrive hverdagsliv i asylmottak og peke på forhold som kan bidra til å bedre beboeres psykiske helse.

Avgrensing og tilnærming: I denne studien ønsket oppdragsgiver å holde utenfor alt som handler om søknadsprosessen, som saksbehandlingstid og utfall av søknaden. Oppdraget er dermed avgrenset til faktiske og praktiske forhold rundt beboeres situasjon i mottak, slik som rutiner, aktiviteter, relasjoner og medvirkning. I den samfunnsvitenskapelige tilnærmingen som her er valgt, inngår psykisk helse som et aspekt ved den enkeltes erfaring i bestemte livssituasjoner (Anvik og Gustavsén 2012). Den gjennomførte studien rommer derfor ingen kartlegging av psykisk lidelse som medisinsk tilstand eller som diagnose per se. Vi har kun utforsket de livsområdene hvor psykiske helseproblemer manifesterer seg.

For å få best mulig innsikt i mottaksbeboeres opplevelser av og erfaringer med forhold ved deres livssituasjon som kan ha betydning for deres psykiske helse, har vi ønsket å gi dem en egen stemme i forskningen om deres leveforhold. Studien er derfor rammet inn av et hverdagslivsperspektiv, som et såkalt nedenfra-blikk som tar utgangspunkt i beboeres egne beskrivelser og erfaringer. Innenfor dette perspektivet kan hverdagslivet studeres som en empirisk størrelse. Perspektivet gir også tilgang til viktig informasjon, og kan brukes analytisk til å gi innsikt i de sammenhenger som mennesker inngår i og forsøker å skape mening av (Gullestad 1989). I hverdagslivet inngår en rekke aktiviteter og oppgaver, rutiner og ritualer. Hverdagen strekker seg også ut både i tid og i rom.

Alle har vi hverdagsliv, og det er også vårt utgangspunkt og ståsted som vi opplever og reflekterer over vår livssituasjon ut fra. Dette grepet gjør det mulig for studiedeltakerne å kunne bidra i undersøkelsen, uavhengig av språk, etnisitet, religion, utdanning, helsetilstand, alder og kjønn. Alle asylsøkere har i en eller annen forstand opplevd et brudd med det normale (mens noen knapt har opplevd

normalitet), og de befinner seg i en limbosituasjon på mottaket som kan bidra til å gjøre hverdagen vanskelig. Det valgte designet passer derfor svært godt som ramme for å få innsikt i hvordan asylsøkeres livssituasjon er og håndteres.

Problemstillingene for studien har vært:

- Hvordan ser hverdagslivet ut for asylsøkere som bor i mottak?
- Hvordan beskriver asylsøkere omgivelsenes forventninger til hvordan et hverdagsliv bør se ut?
- Hvordan ønsker de selv at hverdagen skal se ut?

- Hvordan er hverdagen regulert og organisert fra ansvarlige i asylmottak?
- Hvilke aktivitetstilbud gis beboere i asylmottak og hvordan velges aktiviteter?
- Hvilke relasjoner inngår beboerne i utenom mottaket og hvilke møteplasser finnes?
- I hvilken grad og på hvilken måte medvirker beboere i driftsoppgaver og beslutninger som angår eget liv i mottak?
- I hvilken grad opplever beboere å ha kontroll over egen hverdag?

- Hvilke forhold må ligge til rette for at asylsøkere skal oppleve en best mulig situasjon mens de bor og oppholder seg i mottak?
- Hvilke konkrete tiltak og grep kan iverksettes for å bedre asylsøkeres hverdagsliv og psykiske helse?

Metode og utvalg: For å gi svar på problemstillingene har vi valgt et kvalitativt forskningsdesign med casestudier i fire mottak. Mottakene måtte ha formell godkjenning fra UDI for å legge til rette for besøk av forskerne, og UDI sentralt henvendte seg derfor til noen av sine regionskontor for å informere om og gi tilslutning til gjennomføring av studien. I den videre prosessen valgte UDIs regionledere ulike strategier. Noen sendte informasjon til alle mottakene i egen region, mens andre regionledere ga sin tilslutning til at forskerne kunne ta direkte kontakt med aktuelle mottak i regionen. De fire mottakene som ble valgt ut, er derfor bare kjent for forskerne og de mottakene som har deltatt i studien. Alle vi henvendte oss til, responderte positivt.

Casestudiene har foregått på fire ordinære sentraliserte mottak i litt perifere eller usentrale strøk, spredt utover landet. Det vil si mottak som ligger utenfor større tettsteder eller byer, og hvor det er begrenset tilgang til både offentlige og private tilbud og tjenester. Beboerne som inngår i utvalget ble plukket ut av de ansatte. Vi

ønsket en viss spredning på landbakgrunn fra hvert mottak, og det var også hensiktsmessig å rekruttere flest beboere fra land med stor søkning om asyl i Norge.

Studien skulle gi svar på spørsmål om hva som kan gjøres for å bedre asylsøkeres hverdagsliv med utgangspunkt i deres egne erfaringer. Beboere i mottak har derfor vært den viktigste informantgruppen. Et intervju med utgangspunkt i et hverdagslivsperspektiv, er tredelt. Det vil si at vi kartlegger i) beboeres faktiske hverdag, ii) hvordan beboerne tror omgivelsene forventer at deres hverdag burde sett ut, og iii) hvordan beboere skulle ønske at hverdagen var. Disse tre hverdagsbeskrivelsene kalles den **faktiske** hverdagen, den **moralske** hverdagen og **drømmehverdagen**. Vi har i tillegg intervjuet ansatte ved, og også helsesøstre med tilknytning til, hvert av mottakene. Ansatte ved mottaket kan fylle ut beboeres fortellinger og gi et bredere bilde av deres livssituasjon. De kan i tillegg gjøre rede for hvordan mottaket drives og for hva slags aktiviteter de tilbyr.

Totalt har vi intervjuet 20 beboere, fire mottaksledere, tre miljøarbeidere, fire sosial-konsulenter/ barne- og familieansvarlig, og fire helsesøstre. Beboerinformantene er en heterogen gruppe. Av de 20, er åtte kvinner og 12 menn, fra til sammen ni ikke-vestlige land. Ti er under 30 år, åtte mellom 30 og 45 år, og to er mellom 45 og 60 år. Fem har bodd mindre enn ett år i mottak, ni har bodd mellom ett og tre år i mottak, mens seks har bodd lenger enn tre år i mottak. 12 av beboerne har fått innvilget opphold og bor i mottaket i påvente av bosetting i kommune, tre venter på svar på behandlingen av asylsøknaden, mens fem har fått endelig avslag.

Hovedfunn: Til tross for betydelig variasjon i bakgrunn og omgivelser, har informantenes fortellinger mange fellestrekk. Hverdagen er i liten grad regulert i tid, det skjer svært lite, og flere beboere beskriver tilværelser preget av passivitet og apati. Når vi ber dem om å beskrive hverdagen, slik den faktisk oppleves, er det få faste holdepunkt eller gjøremål som tegner bilder av en meningsfylt tilværelse. Når «ingenting» venter, blir det vanskelig å stå opp om morgenen. Det blir også vanskelig å sove om natten når dagen har forløpt uten «gjøremål». Mange har havnet i en vond sirkel med passivitet og påfølgende lite energi, tiltaksløshet, og tilbaketrekning fra sosialt liv. Tilstanden kan utvikle seg til det som innenfor militærlivet betegnes som «brakkesyke».

Mange beboere snakket om «stress». Det «stresset» som blir beskrevet, henger blant annet sammen med det dilemmaet, eller den uløselige situasjonen, som

mange erfarer, særlig de som har fått avslag; de får «ikke bli» og kan heller «ikke dra». «Stress» utløses også av forhold som bekymring for familie i hjemlandet, lengsel etter gjenforening med familie, bekymring for fremtiden, venting på bosetting, eller venting på politiet. Traumatiske hendelser før ankomst til landet, bidrar selvsagt også.

Det finnes også skillelinjer i materialet. Det største skillet går mellom beboere som har fått avslag på asylsøknaden og beboere som ennå har håp om opphold eller venter på bosetting i en kommune. Denne skillelinjen kommer til uttrykk i betydelig variasjon i beskrivelser av hverdagen i de forskjellige mottakene. En annen skillelinje går langs en vesentlig dimensjon, det vil si «skole» - «ikke skole». De som deltar i undervisningsprogram opplever at de gjør noe meningsfylt. Skolegang har også betydning for døgnrytmen og bidrar til en viss struktur i hverdagen. Beboere som hadde et skoletilbud, uttrykte generelt mindre omfattende misnøye med livet i mottaket enn dem som ikke hadde et slikt tilbud da intervjuene ble gjennomført.

Beboere og ansatte har tydeligvis forskjellige oppfatninger av aktivitetstilbudet i mottaket. I intervjuene nevner beboere få av aktivitetene som ansatte forteller om. Det er mulig at de som ble intervjuet, ikke har deltatt i de aktivitetene det var snakk om, men de kan også ha vært mer opptatt av aktiviteter som foregår daglig eller ukentlig, enn av det som foregår en gang i blant, og dermed ikke har tenkt på det som skjer av og til som aktiviteter som tilbys i mottaket.

Informantene kom også med betraktninger rundt endringer som kan bidra til å gjøre hverdagen i mottaket litt bedre, som for eksempel ønske om å ha meningsfylte gjøremål i hverdagen i form av arbeidsoppgaver, undervisning og treningsmuligheter. Anledning til å delta på arenaer utenom mottaket (kostnadsfritt), for derigjennom å få flere venner, var også et utbredt ønske.

Sosiale relasjoner etableres både i og utenom mottak. Innenfor mottakets rammer beskrev beboere særlig ved to av mottakene at de hadde et godt samhold internt i «egen gruppe». Ved et annet mottak ble god kontakt mellom enslige kvinner og familier, særlig fremhevet. Det kom også frem flere eksempler på at beboere tar vare på hverandre på tvers av både kjønn og kulturell bakgrunn. Andre beskrev imidlertid en tilværelse med få eller ingen nære relasjoner. Noen har mistet tidligere «venner», og noen finner det vanskelig å etablere nye «vennskap» når de ikke lenger deltar i aktiviteter på arenaer hvor de tidligere stiftet bekjentskaper. Det er dermed en fare for at noen gradvis blir isolert selv

om de bor i et sentralisert mottak omgitt av mange andre beboere, inkludert beboere fra eget hjemland. Møteplasser er viktig for å etablere sosiale nettverk som igjen er vesentlig for sosial integrasjon. Enkelte sosiale relasjoner er imidlertid en negativ stress-faktor i seg selv, noe som også går frem av vår studie hvor noen for eksempel sier at de føler seg utrygg i omgivelsene hvor de bor.

Desentraliserte mottak består av flere boliger som er lokalisert på ulike steder, helst i nærheten av en mottaksadministrasjon (Søholt og Holm 2010). I følge ansatte i mottakene forskerne i denne studien har intervjuet, er det mindre konflikter i desentraliserte boenheter. Det er også mindre konflikter i boenheter med kjøkken, TV og Internett på hvert rom. Boenheter med slike fasiliteter kan imidlertid også by på utfordringer med tanke på at kjøkken og felles stue med TV er sosiale møteplasser. I studien så vi nettopp at et privatliv i en fin leilighet så ut til å følges av isolasjon i mangel på et sted å møte andre. Et forhold som ser ut til å ha betydning for etablering av relasjoner utenom mottaket, er mottakets, eller boenhetens, grad av isolasjon fra omverdenen, det vil si hvor boligen er plassert geografisk i forhold til et «sentrum», med butikker og andre aktivitetstilbud.

Mottaksledere fortalte at de må være selektive i valg av aktiviteter på grunn av begrenset økonomi. De velger derfor aktiviteter som når ut til flest mulig, og der står fotball i en særstilling. Selv om fotball favner bredt når det gjelder antall beboere som interesserer seg for sporten, er det samtidig grunn til å tro at menn er mer interessert i sporten enn kvinner, og kanskje også menn fra noen land mer enn andre. Interessen for svømming var mer utbredt både blant kvinner og menn. Det samme var andre typer ballspill og trening i «treningssal» med mer og bedre utstyr enn det som mottakene tilbyr.

I studien har vi også sett på beboermedvirkning ved de ulike mottakene. Dette framstår som et tveegget sverd. Selv om beboermedvirkning fungerte bedre ved ett mottak enn ved de tre andre, ligger det likevel noen utfordringer innbakt både i det ideologiske grunnlaget og i praksis. Utfordringene gjelder involvering i driftsoppgaver så vel som i beboerråd. Det er totalt sett få beboere som er involvert. Dessuten viser vår studie at medvirkning også har hatt motsatt effekt av det som har vært tenkt. Enkelte som har vært involvert i driftsoppgaver og/eller i beboerråd, har blitt møtt med mistillit og kritikk fra andre beboere. Beboerrådet var også ukjent for mange informanter, selv om mottaket hadde et slikt råd. Beboere i mottak har imidlertid liten mulighet til å påvirke det som er viktigst for dem, nemlig asylsøknadsprosessen, forhold rundt familie i hjemlandet, den politiske situasjonen i hjemlandet, eller lang ventetid på bosetting. Ideen om

påvirkningsmulighet, som strategi for å redusere «stress» blant beboere i mottak, kan dermed få karakter av illusjon. Beboermedvirkning er likevel langt fra verdiløst og dette kan ha et potensial som ikke er fullt utnyttet ved de mottakene som vi har besøkt.

Flere informanter klaget over uro i mottaket både på dagtid og om natten, blant annet på grunn av unødig «høyt snakk». Ingen av beboerne ga uttrykk for at mottakspersonalet var for lite tilgjengelig, eller at de ønsket at ansatte var til stede etter ordinær arbeidstid og i helger for å bidra til ro. Et av forslagene til løsning på problemet (fra beboere), var at UDI må sørge for at de som har fått endelig avslag, må reise ut av landet i stedet for å bli værende i mottaket i år etter år, og der skape «trøbbel» for andre beboere.

Vårt inntrykk er at beboere i de fire mottakene som vi har besøkt, jevnt over fikk god oppfølging av de ansatte. Det er i alle fall ingen ting i vårt datamateriale som tyder på det motsatte. Noen av mottakene arrangerte for eksempel informasjonsmøter mellom ansatte og beboere en gang per måned, med pliktig oppmøte for alle, også dem som har vært der lenge. Dette gir ansatte anledning til en viss kontinuitet i oppfølgingen av hver enkelt beboer. Totalt sett virker det likevel som om både aktiviteter for og oppfølging av enslige kvinner og familier med og uten barn, var mer omfattende enn oppfølgingen av enslige menn, selv om enslige menn ble omtalt som den «beboerkategorien» som sliter mest samlet sett, og dessuten er i flertall. I intervjuene er det få som etterlyser mer oppfølging fra helsesøster, selv om få har hatt kontakt med helsesøster ut over faste helseavtaler.

Denne rapporten har fått tittelen *Mens de venter – Hverdagsliv i asylmottak*, og tar utgangspunkt i den konkrete livssituasjonen mange beboere i asylmottak lever i. På bakgrunn av beskrivelsene av meningsløse hverdager preget av venting, har vi hentet inspirasjon fra Samuel Becketts skuespill *Vente på Godot* (1952). Mangelen på mening i tilværelsen er det som rammer inn handlingen i Becketts skuespill, og her utgjør det å vente en sentral dimensjon. I stykket møter vi to landstrykere, Vladimir og Estragon, som står ved siden av et tre og venter, og venter, på noen ved navn Godot. Hvem (eller hva) denne Godot egentlig er, og hvorfor de venter på ham, får vi aldri riktig rede på. Det skjer lite, og det er ingen utvikling i handlingen, ei heller noen forløsende slutt. Godot kommer aldri, og Vladimir og Estragon blir der de er, selv om de i økende grad tviler på om det er noe mening i å fortsette å vente. Stykket bringer opp tema om forsøket på å fylle

eksistensiell tomhet med mening og innhold, og Beckett viser med dette hva det betyr å bli stående fast, uten å make å fylle livet og tilværelsen med mening.

Anbefalinger: Den psykiske helsetilstand til beboere i mottak påvirkes av mange forhold, blant annet fysiske og psykososiale omgivelser i mottaket. De beboerne som vi har intervjuet, er imidlertid som andre beboere, først og fremst en heterogen gruppe både på et individuelt og på et kollektivt plan. Med utgangspunkt i det hverdagslivsperspektivet som ligger i bunnen for vår studie, kan vi likevel foreslå noen grep som kan bidra til å gjøre dagliglivet i mottak enklere med den betydningen som dette kan ha for den enkeltes psykiske helse. Vi legger hovedsakelig vekt på forhold *rundt* den enkelte, det vil si ytre forhold og betingelser som UDI, helsemyndigheter og det enkelte mottak kan legge til rette for. Det vil si at de foreslåtte tiltakene retter seg mot større grupper beboere, ikke mot enkeltindivider. Forslag til tiltak er presentert i følgende kulepunkt:

- Vurder muligheten for å øke antall undervisningstimer og å strekke disse over et lengre tidsrom.
- Sikre et bredt tilbud av treningsmuligheter tilpasset ulike grupper og behov
- Vurder muligheter for økt sysselsetting
- Vurder flere tiltak som kan hindre isolasjon- møteplasser og transport
- Gjennomgå beboermedvirkning – både anbefalinger og praksis
- Sikre ro i mottakene
- Vurder kompetansekrav til stilling som miljøarbeider
- Gjennomgå helsetjenestens innsats for beboere i asylmottak

SUMMARY

While they wait – everyday life at an asylum reception center presents results from a study performed by Nordland Research Institute on request from the Ministry of Justice and Public Security. The purpose of the study was to identify challenges in the daily life of residents at asylum reception centers, with primary focus on factors that may be significant to their mental health. In approaching the topic, we chose to adopt an everyday life perspective, which we feel provides a good basis for describing daily life at the asylum reception center and further pointing to factors that may help improve the mental health of residents. In the social science approach chosen here, mental health is involved as an aspect of the individual's experience in specific life situations (Anvik and Gustavsen 2012). Therefore, the study performed does not allow for any documentation of mental illness as a medical condition or diagnosis, per se. We have merely researched the areas of life where mental health problems manifest.

In order to gain the best possible insight into the reception residents' experiences and perceptions of their life situation that may be significant to their mental health, we wanted them to contribute their own voice to the research. The study is therefore framed by an everyday life perspective as a so-called "look from within" that is based on the residents' own descriptions and experiences. This grasp on the subject makes it possible for study participants to contribute to the survey regardless of language, ethnicity, religion, education, health status, age or gender. All asylum seekers, to one degree or another, have experienced a break with the norm (while some have barely experienced normalcy); they find themselves in a limbo situation at the reception center, which only adds to the difficulties of everyday life. The chosen design for the study, therefore, fits very well as a framework for gaining insight into how the life situation of asylum seekers manifests and is dealt with.

The following questions were addressed in this study: What is everyday life like for asylum seekers who live at the reception center? How do asylum seekers describe the society's expectations for what daily life should be like? What do they themselves want their everyday life to be like? How is daily life regulated and organized by those who manage the asylum reception center? What activities are offered to residents of the asylum reception center and how are activities decided upon? What relationships are residents involved in outside of the reception center and what meeting places are available to them? To what

degree and in what way are residents involved in management tasks and decisions that affect their own lives at the reception center? To what degree do residents feel they have control over their own daily lives? What conditions need to be in place for asylum seekers to experience the best possible situation while they live at the reception center? What concrete services and actions may be implemented to improve the everyday life and mental health of asylum seekers?

In order to answer these questions, we chose a qualitative research design with case studies from four ordinary, centralized reception centers in the periphery or decentralized areas throughout the country. The study was designed to answer questions of what may be done to improve the everyday life of asylum seekers based on their own experiences. Residents at the reception centers, therefore, have been the most important informant group. An interview based on an everyday perspective is divided in three. This means that we have documented: i) the actual daily life of residents; ii) what residents feel the society expects their daily life to be like; and iii) what residents want their everyday life to be like. These three descriptions of daily life are referred to as the **actual** daily life, the **moral** daily life and the **dream** daily life. We have additionally interviewed personnel at each of the reception centers, as well as nurses who work with the centers. Center employees were able to supplement the residents' stories and provide a broader perspective of their life situation. They were also able to explain how the center is run and what types of activities are offered.

In all, we interviewed a total of 20 residents, 4 reception directors, 3 social workers, 4 social consultants from child and family services, and 4 nurses. The resident informants were a heterogeneous group. Of the 20 interviewed, there were eight women and 12 men from nine non-western countries. Ten were under the age of 30, eight were between 30 and 45 years old, and two were between 45 and 60 years old. Five had lived at the reception center less than one year and nine had lived there from one to three years, while six had lived at the center for more than three years. 12 of the residents had already been granted asylum and were awaiting settlement in the municipality, three were awaiting response to their applications, and five had been rejected.

Major findings: Despite the considerable variation in background and surroundings, the informants' stories shared many common threads. Everyday life is subject to little regulation, very little happens, and several residents described an existence characterized by passivity and apathy. When we asked them to describe daily life as they experience it, there were few consistent focal

points or tasks that painted a picture of a meaningful existence. When "nothing" is on the schedule, it is very hard to get up in the morning. It is also difficult to sleep at night when the day has gone by without any duties. Many have ended up in a vicious cycle of passivity and subsequent low energy, lack of initiative and withdrawal from social life. This condition can develop into what is referred to in the military as "cabin fever".

Many residents talked about stress. Among other things, the stress that was described is connected to the dilemma - or the inextricable situation, as many experience it - particularly for those who have been rejected. They are not allowed to stay and they are not allowed to go. Stress is also triggered by such factors as concern for family back home, longing for family reunion, concern about the future, awaiting settlement or waiting for the police. Traumatic events prior to arrival in the country naturally contribute to stress as well.

There are also several distinctive lines in the material. The biggest distinction is between residents whose applications for asylum have been rejected and those who still have hope of acceptance or those who are awaiting settlement. This distinction is expressed with considerable variation in the descriptions of everyday life at the different reception centers. Another distinction is connected to an essential dimension, that of schooling vs. no schooling. Those who take part in educational programs feel they are doing something meaningful. Going to school is also important for daily rhythm and contributes to a certain structure in the daily routine. Residents who were offered schooling generally expressed less dissatisfaction with life at the reception center than those who did not have such access when the interviews were carried out.

The informants also shared impressions of possible changes that could improve their daily life at the reception center; e.g. the desire to have a meaningful daily plan including work duties, education and training opportunities. The opportunity to participate in arenas outside the reception center (free of charge), with the idea of making more friends, was another common wish. The reception directors said that they need to be selective in choosing activities due to limited finances. They, therefore, try to arrange activities that will reach the most residents possible.

Social relationships are established both in and outside the reception center. Within the walls of two centers in particular, residents described that they had a good internal connection within their "own group". At another center, valuable

contact between single mothers and families was highlighted. There were also several examples of residents taking care of each other across both cultures and gender. However, others described an existence with few or no close relations at all. Meeting places are important for establishing social networks that, in turn, are essential for social integration. However, individual social relations may constitute a negative stress factor in themselves, which also appears in our study, for example, in that some say they feel uncertain or unsafe in the surroundings where they live.

According to reception center personnel, there are fewer conflicts in decentralized living accommodations. There are also fewer conflicts where the accommodations have kitchen facilities, TV and internet in each room. However, accommodations with such facilities can also present challenges, considering the social aspect that the kitchen and common living room with TV constitute meeting places. One factor that seems to be significant in establishing relationships outside the center is the center's – or the accommodation's – degree of isolation from the world outside; i.e. where the accommodation is geographically located in relation to the center, with shops and other possible activities.

The study also looked at resident involvement in the various reception centers. This appears to be a double-edged sword. Even though resident involvement at one of the centers functioned better than the other three, there are nonetheless some intrinsic challenges in both the ideological basis and in practice. These challenges are related to involvement in management tasks as well as resident counseling. Several informants complained about lack of peace and quiet at the center both during the day and at night, due to unnecessarily "loud talk", among other things.

None of the residents expressed that the center personnel were not available, or that they wished the personnel were on site after ordinary working hours and on weekends to keep things quiet. Our impression was that the residents at the four centers we visited received good follow-up from center personnel. In any case, there is nothing in our data that indicates the contrary. There were few who mentioned more follow-up from nurses during the interviews, even though few had had contact with a nurse beyond the regular health check-ups.

Recommendations: The mental health of residents at asylum reception centers is influenced by many factors; among other things, physical and psycho-social surroundings at the center. The residents we interviewed, like other residents,

are first and foremost a heterogeneous group on both an individual and a collective level. Using the everyday life perspective as a basis, which lies at the core of our study, we are nonetheless able to suggest some measures that may contribute to making daily life at reception centers easier in relation to the significance such changes may have for the individual's mental health. We primarily emphasize factors surrounding the individual, which means external factors and conditions that the Ministry of Foreign Affairs, health authorities and the individual reception centers can facilitate. This means that the recommended services are directed at larger groups of residents rather than individuals.

Recommended measures are presented in the following bullet points:

- Consider the possibility of increasing the number of teaching hours and extending these over a longer period of time.
- Ensure that a wide variety of training opportunities suited to various groups and needs are offered.
- Consider the possibility of increasing employment.
- Consider further measures that may prevent isolation – e.g. meeting places and transport.
- Review resident involvement – both recommendations and practice.
- Ensure peace and quiet at the centers.
- Assess competence requirements for social worker positions
- Review the efforts of health services in attending to residents at the asylum reception centers.

1. INNLEDNING

1.1 BAKGRUNN FOR STUDIEN

Denne rapporten presenterer resultater fra en studie som Nordlandsforskning har gjennomført på oppdrag fra Justis- og beredskapsdepartementet. Formålet med studien har vært å identifisere utfordringer knyttet til asylsøkeres dagligliv i mottak, med hovedvekt på forhold som kan ha betydning for deres psykiske helse. Som inntak til tematikken, har vi valgt et hverdagslivsperspektiv slik vi har utviklet dette gjennom flere forskningsstudier (se bl.a. Thrana, Anvik, Bliksvær og Handegård 2009, Anvik 2011, Anvik og Gustavsen 2012). Dette perspektivet gir et godt grunnlag for å beskrive hverdagsliv i asylmottak og peke på forhold som kan bidra til å fremme beboeres psykiske helse.

I dette kapitlet presenteres bakgrunnen for prosjektet. Vi risser også opp kjennetegn ved asylsøkere som gruppe og løfter frem noen utfordringer som denne gruppen har i sitt hverdagsliv. Forhold som angår asylsøkeres psykiske helse og tiltak som tidligere har vært foreslått eller satt i verk for å bedre situasjonen, tas med i kortfattet form. Dette bakteppet danner grunnlag for konkrete problemstillinger og avgrensninger i studien som går frem av punkt 1.5.

1.2 ASYLSØKERE I NORGE

Betegnelsen «asylsøker» brukes om personer som på egen hånd og uanmeldt ber myndighetene om asyl i landet. Asyl skal, i følge lovverket, innvilges personer som oppfyller definisjonen av hvem som er flyktning i henhold til artikkel 1 A (2) i flyktningkonvensjonen. Dette omfatter blant andre personer som har en velbegrunnet frykt for forfølgelse av nærmere spesifiserte grunner. Personer kalles asylsøker inntil søknaden er avgjort, og de som får innvilget asyl, får status som flyktninger. I utlendingsloven som trådte i kraft 1.1. 2010, brukes «anerkjennelse som flyktning» synonymt med «innvilgelse av asyl» (NOU 2011:10, 31).

Antall asylsøkere i Norge har gått i bølger de siste 25 årene, fra vel 6000 søkere i 1988 via i underkant av 2000 søkere en periode i tiåret etter, til en topp på oppimot 18 000 søkere en kort periode etter tusenårsskiftet (NOU 2011:10). I følge UDIs statistikk søkte nærmere 10 000 personer om beskyttelse i 2012. Disse kom fra 106 forskjellige land. Nesten en fjerdedel var fra Somalia med noe over

2000 søkere. Store søkergrupper kommer også fra Eritrea, Afghanistan, Sudan, Iran, Russland, Nigeria og Syria med mellom 1100 og 300 søkere i 2012. På UDIs liste finnes også søkere fra Italia, Hellas, Spania og Nederland.¹

I asylpolitikken står norske myndigheter overfor et betydelig dilemma: På den ene siden regnes det som hensiktsmessig å starte med integreringstiltak tidlig for dem som skal bosettes, mens det på den andre siden ikke skal brukes for mye ressurser på dem som skal returneres. Hvilke tiltak som kan settes i gang i ventetiden, kompliseres derfor av det faktum at ingen i utgangspunktet vet hvem som får bli og hvem som ikke får bli. Det vil si at alle i prinsippet skal få samme type og samme omfang av tilbud. Det har vært relativt bred politisk enighet om at asylsøkere skal få et nøkternt, men forsvarlig tilbud (NOU 2011:10; St.meld. nr. 17 2000-2001). Hva som regnes som «nøkternt» og hva som regnes som «forsvarlig», har imidlertid variert både over tid og fra det ene offentlige dokumentet til det andre. Begrepet «nøkternt» har likevel som oftest referert til enkel innkvartering, mens begrepet «forsvarlig» viser til at tilbudet ikke skal være så enkelt at det er uegnet til å ta ivare beboernes grunnleggende behov (NOU 2011:10, 41-42). De siste årene har det blitt lagt til rette for differensierte tilbud for personer med særskilte behov, for eksempel personer med psykiske lidelser, enslige mindreårige og kvinner med behov for sikkerhet i mottak.

Voksne asylsøkere som bor i ordinære mottak, har krav på norskopplæring, mens barn og ungdom som mest sannsynlig blir værende i mottak mer enn tre måneder, har rett og plikt til grunnskoleopplæring. Ungdommer mellom 16 og 18 år har rett til undervisning i norsk og samfunnsfag, og kan også ha rett til undervisning i grunnskolefag. Personer som har dokumentert egen identitet, har anledning til å søke om midlertidig arbeidstillatelse og å skaffe seg arbeid. I ordinære mottak finnes dessuten aktivitetsprogram som legger til rette for ulike fritidsaktiviteter. Asylsøkere har selv ansvar for hverdagslige aktiviteter som renhold og matlaging, inkludert innkjøp. Det kreves imidlertid at alle deltar i et relativt omfattende informasjonsprogram som blant annet handler om det norske samfunnet, om lokalmiljøet, om forhold som angår helse og om det norske lovverket. I dette programmet inngår også temaer som livet i mottak, asylprosessen, konfliktforebygging, retur og bosetting.² Alle asylsøkere og deres familie er medlemmer i folketrygden med rett til ytelser både fra kommunehelsetjenesten og spesialisthelsetjenesten (NOU 2011:10, 57, 58).

¹<http://www.udi.no/Nyheter/2013/Liten-okning-i-antall-asylsokere>.

<http://www.udi.no/Oversiktsider/Statistikk-og-analyse/> Lesedato 8/7 2013.

² <http://www.udi.no/Sentrale-tema/Asylmottak/Hverdagen-i-et-asylmottak> Lesedato 8/7-2013

1.3 ASYLSØKERES PSYKISKE HELSE

Asylsøkere i Norge er en heterogen gruppe med hensyn til kulturell bakgrunn, så vel som til alder, utdanning og tidligere erfaringer. Utfordringene som de står overfor, vil derfor også variere. Tidligere studier viser at mange sliter både med helseproblemer av forskjellig art og med å mestre hverdagslivet (Berg og Valenta 2008, Berg m.fl. 2009). På et asylmottak må beboerne tilpasse seg nye omgivelser i et nytt land med en fremmed kultur, der både språk og væremåte varierer fra opprinnelseslandet. Samtidig må de forholde seg til og bo tett på mange andre med tilsvarende vanskelig livssituasjon og med svært ulik bakgrunn. Manglende kjennskap til det nye samfunnet og dets forventinger gjør at personer som i hjemlandet opplevde å besitte gode personlige og sosiale ferdigheter, plutselig opplever å bli «hjelpetrengende», miste sosiale nettverk (kvinnefelleskap, slekt- og familiefelleskap) og sosial status. Andre utfordringer er knyttet til økonomi, bosituasjon, passivitet, kjønnsrollemønster, og sosial omgang i og utenfor mottak. I tillegg kommer savn, ensomhet og bekymring for familiemedlemmer i hjemlandet. Dette gjelder særlig for enslige og ikke minst enslige mindreårige (Kumar 2003, Oppedal m.fl. 2011). I Lauritsen og Bergs (1999) levekårsundersøkelse peker beboere selv på at passivitet er noe av det mest utfordrende ved å bo i mottak. Beboerne savner noe å stå opp til og de mangler struktur i hverdagen.

Problemer i hverdagen i nye omgivelser kan få ulike følger for den enkelte asylsøker. Dette kan blant annet føre til og/eller forsterke plager av psykisk karakter. I følge en oversikt presentert av Helsedirektoratet (2009), skårer flyktninger høyere på forekomst av for eksempel angst og depresjon (31 prosent) sammenliknet med innvandrere fra ikke-vestlige land (24 prosent) og norskfødte (10 prosent). Mange flyktninger eller asylsøkere har erfart traumatiske hendelser før de migrerte. De har ikke alltid selv vært utsatt for direkte traume, men de kan ha observert at andre har blitt rammet. En traumatisk hendelse kan være en plutselig, uventet enkelthendelse eller varige, gjentatte hendelser. Det kan være snakk om vold, overgrep, ulykker eller ulike former for katastrofer. Hendelsene kan oppleves som truende mot eget eller andres liv og helse, og kan føre med seg en følelse av intens frykt. Traumatiske hendelser kan føre til psykiske plager i ettertid, og i mange tilfeller også til psykiske lidelser. Hos noen oppstår reaksjoner like etter de traumatiske hendelsene, mens hos andre kan plagene oppstå etter lang tid, for eksempel etter et halvt år eller til og med ved innvilget asylsøknad og bosetting. Mennesker som opplever langvarige belastninger, har generelt økt risiko for å utvikle depresjon (Lazarus og Folkman 1984).

Helsedirektoratet (2010) antar at mer enn halvparten i enkelte søkergrupper kan ha psykiske senskader av en art som normalt vil kreve behandling. Flere studier viser at usikkerhet i nye omgivelser kan forsterke traumeeffekter hos asylsøkere (for en oversikt se Berg m.fl., 2009). Dessuten kan barns psykiske helse påvirkes av omsorgspersoners mulighet til å ta ivare sitt ansvar for dem under belastende forhold (Helsedirektoratet 2010, 32).

1.4 TILTAK FOR Å BEDRE ASYLSØKERES PSYKISKE HELSE

Tiltak for å bedre asylsøkeres psykiske helse har vært foreslått og forsøkt ut i ulike sammenhenger. Her peker vi på noen forslag som har vært lansert eller satt i verk, for å hindre eller løse problemer. Vi tar ikke med tiltak som å innvilge asyl eller å forkorte ventetiden på søknadsbehandlingen, selv om dette for mange ville ha bidratt til å dempe problemer.

1.4.1 Kartlegging og behandling

I Veileder for helsetjenestetilbudet til asylsøkere, flyktninger og familie-gjenforente, peker Helsedirektoratet (2010) på at det er nødvendig å gjennomføre grundige helseundersøkelser av asylsøkere, inkludert undersøkelser av psykisk helsetilstand. Dette er viktig å gjøre i en tidlig fase for å kunne følge opp og legge til rette forhold for asylsøkere med spesielle behov. Det kan for eksempel være aktuelt å plassere enkelte i mottak med «forsterket avdeling», det vil si i mottak hvor det er døgnbemanning og helsepersonell med fast tilknytning. Behandling eller terapi til sterkt traumatiserte asylsøkere har vært omdiskutert. Et ankepunkt dreier seg om denne gruppens ustabile livssituasjon og det faktum at slik behandling er langvarig og bør gjennomføres innenfor trygge rammer for å ha effekt. Det er også svært ugunstig å avbryte en påbegynt terapiprosess. Både kartlegging og klinisk virksomhet kan imidlertid utløse sterke reaksjoner. Helsepersonell bør derfor ha spesiell opplæring for å gjennomføre slike tiltak (Helsedirektoratet 2010, 38). Berg og medarbeidere (2009) bemerker at det er nødvendig å videreutvikle samarbeidet mellom kommunehelsetjenesten og spesialisthelsetjenesten, i tillegg til å styrke den generelle kompetansen blant helsepersonell.

1.4.2 Individuelle mestringsstrategier

Oppedal og medarbeidere (2011, 25) viser til ulike strategier som den enkelte selv kan ta i bruk for å mestre aktuelle problemer. For eksempel nevnes *kognitiv*

restrukturering, som blant annet kan innebære å tenke positivt, og *distraksjon*, hvor en konsentrerer seg om andre ting for å holde «tunge tanker» på avstand. Informasjon til nyankomne asylsøkere, både om psykiske reaksjoner på traumer og eksiltivværelse, samt forståelse for kulturelle forskjeller, trekkes også fram som viktig. Dette kan blant annet bidra til å forebygge senskader, kanskje særlig når det gjelder mindreårige asylsøkere.

1.4.3 Psykososiale tiltak

Sosialt nettverk og sosial støtte regnes som verdifullt i alle sammenhenger, også når det gjelder å forebygge eller dempe psykiske problemer. Fenomenet «sosial støtte» splittes ofte opp i flere elementer for eksempel emosjonell støtte, praktisk eller instrumentell støtte og informativ støtte. I Oppedal og medarbeideres (2011:26) studie ga imidlertid noen av informantene uttrykk for at de var usikker på om sosial støtte, av det emosjonelle slaget, var nyttig i alle sammenhenger. Enkelte foretrekker å holde personlige ting for seg selv og/eller har erfart at det ikke hjelper å snakke om problemene. Noen ønsker også praktisk hjelp i stedet for den typen samtalerterapi som de har vært tilbudt (Oppedal m.fl. 2011, 44). Emosjonell og sosial støtte kan også til dels, og kanskje i noen tilfeller bedre, gis indirekte i forbindelse med mer praktisk støtte.

Helsedirektoratet (2010) lister opp en rekke tiltak for å forebygge trusler og vold i mottak. Det legges særlig vekt på informasjonsarbeid, hvor blant andre UDI holder kurs rettet enten bare mot menn eller mot alle som bor og arbeider i mottak. Nasjonalt kompetansesenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) og de regionale ressursentrene om vold og traumatisk stress (RVTS) har utarbeidet noe av informasjonsmateriellet.

1.4.4 Tiltak i omgivelsene

Utvalget som står bak NOU om mottakstilbudet for asylsøkere, peker på at psykisk belastning knyttet til følelse av utrygghet i mottak, også kan forebygges via teknologiske innretninger eller ved å gjøre beboere mer ansvarlig for sikkerheten på mottakene, eller begge deler (NOU 2011:10, 141-143). Døgnbemanning ved mottakene har vært foreslått av blant andre Berg og medarbeidere (2009), men utvalget bak NOU (2011:10), går ikke inn for dette. Berg og medarbeidere (2009) foreslår dessuten at ansatte i mottak må få anledning til å utvikle seg faglig for å øke stabiliteten blant personalet, noe som igjen kan bidra til å dempe psykososial belastning for beboerne.

1.4.5 Beboermedvirkning

Beboermedvirkning er en annen type tiltak. Dette prinsippet har hatt en sentral plass i politiske dokumenter om asylsøkere fra slutten av 1980-årene (NOU 2011:10, 203-210). I offisielle begrunnelser for beboermedvirkning i mottak (jfr UDI 2008, NOU 2011:10), legges det vekt på en blanding av demokratiske prinsipper og helseaspekter. På den ene siden skal beboermedvirkning ta i vare verdier som innflytelse over forhold som gjelder en selv, rettferdighet, likebehandling og gjensidig respekt. På den andre siden tas det for gitt at dette har en forebyggende helseeffekt i form av at dette gir muligheter for selvpresentasjon og gjenerobring av egen identitet, anledning til å tilegne seg ny sosial og faglig kompetanse og en meningsfylt hverdag under ventetiden. Gjennom beboermedvirkning er det også meningen å signalisere et syn på beboere som personer med ressurser, erfaring og kunnskap som kan tas i bruk til det beste for dem selv og andre. I UDIs veileder for beboermedvirkning fra 2008, uttales det at beboermedvirkning er et av mottakets beste forebyggende virkemidler: «Når medvirkningen fungerer, blir beboere, personalet og lokalsamfunn samarbeids- og samtalepartnere. Beboeren er ikke bare en asylsøker i rekken av andre, men et individ i et miljø med gjensidige forventninger. Det er et godt utgangspunkt for å klare seg gjennom mottaksoppholdet, medbrakte traumer og hverdagens utfordringer til tross» (UDI 2008,3). Praktisk deltakelse i driftsoppgaver er også tatt med under beboermedvirkning. Dette er tenkt som et tilbud til beboere som trenger noe meningsfylt å bruke hverdagen på, ikke for dem som har tilstrekkelig med oppgaver utenfor mottaket til å fylle dagen og til å føle at de får brukt sine evner og anlegg (UDI 2008,4).

Tankegodset som kommer til uttrykk i prinsippet om beboermedvirkning, gjenspeiler rådende tankegods innenfor folkehelsearbeid hvor befolkningsdeltakelse og brukermedvirkning har vært lansert som tiltak for å fremme god helse. Dette skal styrke egen innflytelse og kontroll over hverdagen (jfr. NOU 1998:18), og med det ha en helsefremmende effekt. Innenfor asylsøkerfeltet har imidlertid både begrunnelse og praksis når det gjelder beboermedvirkning, vært noe uklar. Blant annet er forholdet mellom rettigheter og plikter uklart. Det er også uklart om gjøremål i dagliglivet og vedlikeholdsarbeid i mottak faller inn under en definisjon av begrepet. Utvalget bak NOU (2011:10) argumenterer imidlertid for at oppgaver som gir beboere større ansvar for den daglige virksomheten i et mottak, kan bidra til å styrke følelsen av egenverdi og dermed også bidra til å bedre den enkeltes psykiske helse.

1.5 AVGRENSNING OG PROBLEMSTILLINGER

Justis- og beredskapsdepartementet ønsker kunnskap om forhold som kan bedre asylsøkeres psykiske helse og mestring av hverdagen på den arenaen hvor de oppholder seg mens de venter på å få søknaden om asyl avgjort. I denne studien ønsker oppdragsgiver å holde utenfor alt som handler om søknadsprosessen, som saksbehandlingstid og utfall av søknaden. Oppdraget er dermed avgrenset til faktiske og praktiske forhold rundt asylsøkeres situasjon i mottak som rutiner, aktiviteter, relasjoner og medvirkning.

Å kunne ivareta asylsøkeres psykiske helse handler blant annet om å skape trygge og meningsfulle hverdagsliv. Særsilt oppfølging av den enkeltes psykiske helse er også vesentlig. Disse forholdene henger imidlertid sammen. Det vil si at trygge, forutsigbare hverdagsliv vil kunne bidra til å dempe traumer som den enkelte kan ha hatt med seg ved innkost, mens isolasjon, uheldige boforhold, inaktivitet, manglende innflytelse over egen hverdag og dårlig kommunikasjon på grunn av språklige barrierer, utgjør risikofaktorer for utvikling av psykiske lidelser (Helsedirektoratet 2009, NOU 2011: 10).

I denne studien utforsker vi derfor hverdagslivet til asylsøkere og retter oppmerksomheten i hovedsak mot daglige aktiviteter og mot de ulike relasjonene som asylsøkerne inngår i. Med relasjoner tenker vi på asylsøkeres forhold til personell i mottaket, andre beboere i mottaket, lokalmiljøet inkludert arbeidsliv, kommunale tjenesteytere og frivillige organisasjoner, og eventuelle andre offentlige instanser som UDI og rettsapparatet.

I den samfunnsvitenskapelige tilnærmingen som her er valgt, inngår psykisk helse som et aspekt ved den enkeltes erfaring i bestemte livssituasjoner (Anvik og Gustavsen 2012). Den gjennomførte studien rommer derfor ingen kartlegging av psykisk lidelse som medisinsk tilstand eller som diagnose per se. Vi har kun utforsket de livsområdene hvor psykiske helseproblemer manifesterer seg, og fanget opp hvordan de beskrives av dem som har erfaringene.

De mer konkrete problemstillingene for studien er:

- Hvordan ser hverdagslivet ut for asylsøkere som bor i mottak?
- Hvordan beskriver asylsøkere omgivelsenes forventninger til hvordan et hverdagsliv bør se ut?
- Hvordan ønsker de selv at hverdagen skal se ut?

- Hvordan er hverdagen regulert og organisert fra ansvarlige i asylmottak?
- Hvilke aktivitetstilbud gis beboere i asylmottak og hvordan velges aktiviteter?
- Hvilke relasjoner inngår beboerne i utenom mottaket og hvilke møteplasser finnes?
- I hvilken grad og på hvilken måte medvirker beboere i driftsoppgaver og beslutninger som angår eget liv i mottak?
- I hvilken grad opplever beboere å ha kontroll over egen hverdag?
- Hvilke forhold må ligge til rette for at asylsøkere skal oppleve en best mulig situasjon mens de bor og oppholder seg i mottak?
- Hvilke konkrete tiltak og grep kan iverksettes for å bedre asylsøkeres hverdagsliv og psykiske helse?

2. ET HVERDAGSLIVSPERSPEKTIV

For å få innsikt i asylsøkeres opplevelser av og erfaringer med forhold ved deres livssituasjon som kan ha betydning for deres psykiske helse, har vi ønsket å gi beboerne selv en stemme. Studien er derfor rammet inn av et hverdagslivsperspektiv. Dette perspektivet har i tidligere studier ved Nordlandsforskning vært brukt som utgangspunkt for å granske blant annet mennesker som befinner seg i sårbare livssituasjoner, for eksempel unge som på en eller flere områder befinner seg i marginaliserte posisjoner i samfunnet (se bl.a. Anvik 2006, Anvik 2011, Anvik 2013a, 2013b, Anvik og Gustavsen 2012, Thrana, m.fl. 2009). Innenfor dette perspektivet kan hverdagslivet studeres som en empirisk størrelse. Perspektivet gir også tilgang til viktig informasjon, og kan brukes analytisk til å gi innsikt i de sammenhenger som mennesker inngår i og forsøker å skape mening av (Anvik og Gustavsen 2012).

I hverdagslivet inngår en rekke aktiviteter og oppgaver, rutiner og ritualer. Hverdagen strekker seg også ut både i tid og i rom. Hverdagen har dessuten en moralsk komponent i den forstand at hver enkelt knytter seg til konvensjoner, til det som er akseptert og avledet av samfunnsnormer. Dette kaller Schutz (1962) for normalitetsforventninger. I hverdagslivet forholder mennesker seg til hverandre og opprettholder på ulikt vis både sosial orden og sosial integrasjon (Jakobsen og Kristensen 2005, 11). Hverdagslivet kan derfor ses som en del av noe større, nemlig det overordnede kultur- og samfunnsnivå, som både regulerer og betinger livssituasjonen og hverdagen til den enkelte.

Ved å anlegge et hverdagslivsperspektiv og å bruke narrativer både som metodiske og analytiske grep, får vi som forskere tilgang til å forstå hvordan overganger som sosiale mobilitetsprosesser og endringsaspekter betinger både enkeltpersoner og grupperes livsutfoldelse. Derved kan vi studere og analysere hvordan strukturelle betingelser som økonomi, incentivsystem og markedsdynamikk interagerer med verdiorienteringer, moralske forpliktelser, selvbestemte mål og forståelse av egen situasjon og valgmuligheter. Videre har narrativer blitt sett som uttrykk for enkeltmenneskers erfaringer, ikke nødvendigvis og bare som livet slik det er levd, men deres erfaringer av livet og de endringer i retning som livet kan ta (Anvik 2013a).

Fokus for denne studien er hverdagslivet ved asylmottak, og den kunnskapen som genereres, vil være nyttig for å kunne forstå og drøfte hva som skal til for å gjøre

hverdagen bedre. Dette kan handle om alt fra hjelp til økt sosial kontakt, oppfølging av fysisk og psykisk helse, aktivitetstilbud, språkopplæring, kursing, døgnrytme, og framtidsplaner med mer. Et intervju med utgangspunkt i et hverdagslivsperspektiv, er tredelt. Det vil si at vi kartlegger i) beboeres faktiske hverdag, ii) hvordan de tror omgivelsene forventer at beboeres hverdag burde sett ut, og iii) hvordan beboere skulle ønske at hverdagen var. Disse tre hverdagsbeskrivelsene kalles den **faktiske** hverdagen, den **moralske** hverdagen og **drømmehverdagen**.

Alle har vi hverdagsliv, og det er også vårt utgangspunkt og ståsted som vi opplever og reflekterer over vår livssituasjon ut fra. Dette grepet gjør det mulig for studiedeltakerne å kunne bidra i undersøkelsen, uavhengig av språk, etnisitet, religion, utdanning, helsetilstand, alder og kjønn. Erfaringer fra andre studier viser at folks ønsker for tilværelsen ofte er relativt konkrete og håndgripelige som for eksempel ønske om noen å snakke med, blant annet en person som ser og forstår dem, og om noen som vekker dem om morgenen, eller noen som tar dem på alvor (Anvik og Gustavsens 2012, Thrana m.fl. 2009). Alle asylsøkere har i en eller annen forstand opplevd et brudd med det normale (mens noen knapt har opplevd normalitet), og de befinner seg i en limbosituasjon på mottaket som kan bidra til å gjøre hverdagen vanskelig. Det valgte designet passer derfor svært godt som ramme for å få innsikt i hvordan asylsøkeres livssituasjon er og håndteres.

3. METODISK TILNÆRMING

For å gi svar på problemstillingene som er presentert innledningsvis, har vi valgt et kvalitativt forskningsdesign med casestudier. Et slikt design kan gi innsikt i komplekse sammenhenger. I tillegg gir det mulighet for både å se det særegne ved et fenomen og mønstre innen og på tvers av casene (Flyvebjerg 2011, Patton 1987, Yin 2009). I det følgende gjør vi rede for metodiske valg og vurderer det empiriske materialet som vi har samlet inn. Til slutt tar vi opp noen etiske hensyn som har vært vesentlige i forskningsprosessen.

3.1 VALG AV CASE

I casestudier kan man ta utgangspunkt i case som er mest mulig like på flest mulig variabler, eller velge case som er mest mulig ulike (Flyvebjerg 2011). En mulig seleksjon av case til feltarbeid i forbindelse med denne studien, kunne derfor gjøres ut fra et ønske om å oppsøke ulike typer mottak definert ut fra forhold som geografisk beliggenhet og dimensjoner som sentrum og periferi; mottaksform (sentralisert eller desentralisert); type mottak (ordinært eller med forsterket avdeling), og ulike typer driftsoperatører (private, kommunale eller frivillige organisasjoner). Variasjon i geografiske og strukturelle forhold er hensiktsmessig med tanke på å identifisere aspekter ved beboeres mestring eller mangel på mestring av hverdagslivet på tvers av casene. Samtidig kan slik variasjon i casene bidra til å avdekke om for eksempel strukturelle forhold har betydning, og eventuelt på hvilken måte. På den andre siden kan for stor variasjon i casene og i karakteristika ved informantene, by på utfordringer med hensyn til å utnytte potensialet i en kvalitativ tilnærming, ikke minst med tanke på at tid og økonomi setter begrensninger både for antall case og for antall beboere som kan intervjues ved hvert mottak.

Innenfor de økonomiske og tidsmessige rammene for denne studien, var det rom for å gjennomføre feltarbeid i fire mottak. Det var derfor begrenset hvor mye variasjon det var mulig å ta hensyn til. I samtaler med representanter for oppdragsgiver og UDI kom vi fram til at det viktigste var å få mest mulig tid til å utdype hverdagen til en avgrenset gruppe beboere. På bakgrunn av dette ble det bestemt at vi i hovedsak skulle rette oppmerksomheten mot ordinære sentraliserte mottak. Mange mottak er imidlertid blandet. Det vil si at de har både sentraliserte mottaksbygg og desentraliserte boenheter. I utvelgesprosessen

singlet vi derfor ut mottak som hadde minst ett sentralisert bygg for beboere, og vi ønsket først og fremst å snakke med beboere som bodde i de sentraliserte enhetene.

Vi besluttet også å rette søkelyset mot mottak i litt perifere eller usentrale strøk. Det vil si mottak som ligger utenfor større tettsteder eller byer, og hvor det er begrenset tilgang til både offentlige og private tilbud og tjenester. Alle mottakene som inngår i denne studien, ligger derfor i landlige omgivelser. To ligger imidlertid i geografisk nærhet til større byer. Dette gir oss en mulighet til å få en dypere forståelse av hvordan dagliglivet i rurale strøk oppleves, samtidig som de to «by-casene» gjør det mulig å fange opp om en mer urban type beliggenhet gir andre typer muligheter som kan ha betydning for hverdagslivet.

Framgangsmåten for å ta kontakt med aktuelle mottak skulle sikre mottakenes anonymitet samtidig som mottakene måtte ha formell godkjenning fra UDI for å legge til rette for besøk av forskere. UDI sentralt henvendte seg derfor til noen av sine regionskontor for å informere om og gi tilslutning til gjennomføring av studien. I den videre prosessen valgte UDIs regionledere ulike strategier. Det vil si at noen sendte informasjon (per epost) til alle mottakene i egen region slik at disse var forberedt på at forskere ved Nordlandsforskning kunne ta kontakt. Disse regionlederne oppfordret samtidig mottakslederne til å takke ja til å delta i studien. Andre regionledere ga sin tilslutning til at forskerne kunne ta direkte kontakt med aktuelle mottak i regionen. De fire mottakene som ble valgt ut, er derfor bare kjent for forskerne og de mottakene som har deltatt i studien. Alle mottakslederne vi henvendte oss til, responderte positivt. I utvelgelsen av mottak måtte vi ta hensyn til hvor det var gjennomførbart å reise innenfor de økonomiske rammene for oppdraget. Vi tok ikke spesielt hensyn til type driftsoperatør da vi valgte ut casene, men vi endte opp med mottak som er drevet av en mindre privat aktør, en stor privat aktør og en kommune.

3.2 INTERVJUUTVALG OG REKRUTTERINGSMÅTE

Denne studien skal gi svar på spørsmål om hva som kan gjøres for å bedre asylsøkeres hverdagsliv med utgangspunkt i deres egne erfaringer. Beboere i mottak er derfor den viktigste informantgruppen. Ansatte ved mottaket kan imidlertid fylle ut beboeres fortellinger og gi et bredere bilde av deres livssituasjon. Ansatte kan i tillegg gjøre rede for hvordan mottaket drives og for hva slags aktiviteter de tilbyr. I studien har vi derfor inkludert ulike grupper ansatte. Vi

har også intervjuet helsesøstre med tilknytning til hvert av mottakene på bakgrunn av at denne yrkesgruppen møter alle beboere og dermed kan si noe generelt om beboernes psykiske helse sett fra helsetjenestens ståsted. Helsesøstre er også representanter for kommunens helsetjenestetilbud til asylsøkere, og kan dermed formidle hvilket tilbud som gis totalt sett.

Ansatte ble rekruttert til studien på bakgrunn av deres formelle funksjon i hvert av mottakene. I tillegg til lederne, fant vi det hensiktsmessig å intervju miljøarbeidere og sosialkonsulent eller barne-/familieansvarlig. Beboerne som inngår i utvalget, ble plukket ut av de ansatte. I samarbeid med prosjektets referansegruppe ble det besluttet å fokusere hovedsakelig på hverdagen til enslige beboere i sentraliserte mottak siden denne gruppen kan ses å være blant dem som sliter mest i hverdagen. En slik avgrensning kan potensielt bidra til å gi dypere innsikt i hvordan hverdagen kan arte seg for en bestemt gruppe beboere. Forskerne informerte de fire mottakslederne om at vi ønsket å snakke med fra fire til seks beboere fordelt på kjønn, og med spredning i alder og opprinnelsesland. Informantene ble rekruttert i forkant av besøkene for å sikre at vi hadde tolk tilgjengelig til gjennomføringen av intervjuene. I tillegg var det viktig å rekruttere informanter som man kunne forvente ville være i stand til å snakke om sin livssituasjon og ha lyst til å snakke med forskerne.

I og med at valget falt på bruk av telefontolk, var vi ikke nødt til å avgrense studien med tanke på informantens språk. Vi ønsket imidlertid en viss spredning på landbakgrunn fra hvert mottak, ikke minst for å fange opp ulike erfaringer som handler om tilgang til og formen på interne sosiale nettverk. Det var også hensiktsmessig å rekruttere flest beboere fra land med stor søkning om asyl i Norge.

Ut over dette ønsket vi å snakke med personer som i varierende grad evner å tilpasse seg et moderne, sekulært samfunn. Her hadde vi ingen eksakte kriterier å gå etter, men vi ønsket en viss spredning i alder og utdanningsbakgrunn. Vi ønsket også å snakke med beboere som bare snakket sitt morsmål og ikke først og fremst dem som snakket godt engelsk (eller norsk). Mottakslederne valgte ulike strategier i utvelgelsen av informanter, men de har i hovedsak samarbeidet med andre ansatte og diskutert seg frem til hvem av beboerne som kunne tenkes å takke ja til forespørselen om å delta. Deretter har de spurt så mange som nødvendig, for å få det antallet informanter som vi ønsket ved hvert mottak. Totalt har vi intervjuet 20 beboere i fire mottak, fire mottaksledere, tre miljøarbeidere, fire sosialkonsulenter/barne- og familieansvarlig, og fire helsesøstre.

Beboernes bakgrunn, blant annet kjønn, alder, utdanning, hjemland, status for asylsøknaden og familieforhold går frem av tabell 1. Som vist i tabellen, er det få i utvalget som er *asylsøkere*. I fortsettelsen bruker vi derfor betegnelsen mottaksbeboere eller bare beboere.

Tabell 1 Bakgrunnsinformasjon om beboere

Bakgrunn	Ant	Bakgrunn	Ant
Kjønn		Antall år ved mottaket	
Kvinne:	8	< 1 år	5
Mann:	12	1-3 år	9
		> 3 år	6
Alder		Søknadsstatus	
< 30 år ^a	10	Venter på bosetting	12
30-45	8	Venter på svar	3
> 45 år ^b	2	Endelig avslag	5
Utdanning		Hjemland	
0-6 år	6	Afghanistan	3
7-9 år	1	Eritrea	5
10-12 år	6	Etiopia	1
Høyere utdanning	6	Irak	1
Usikker utdanning	1	Iran	1
Familie i hjemland		Liberia	1
Ektefelle	11	Somalia	5
Barn	4	Sudan	2
Familie ved mottaket	4	Syria	1

a) Den yngste er 19 år. b) Den eldste er vel 60 år.

3.3 DATAINNSAMLING

3.3.1 Planlegging og gjennomføring

Ansatte ved mottakene rekrutterte informanter og satt opp individuelle intervjuavtaler med informantene. Tre av mottakene bestilte også tolk, mens forskerne selv kontaktet tolketjeneste i forkant av intervjuene ved det fjerde mottaket. Det ble satt av henholdsvis to og tre dager til feltarbeid ved hvert mottak.

Ved ett av mottakene startet besøket med intervju med mottaksansatte før vi snakket med beboere, mens de andre mottakene hadde planlagt beboereintervjuene som første post på programmet. Intervju med beboere ble gjennomført i ulike typer lokaler. Fire beboere ble intervjuet på sitt eget rom, eller i egen leilighet, en ble intervjuet utenfor mottaket på grunn av problemer med teknisk utstyr, mens de øvrige ble intervjuet på et kontor eller møterom ved mottaket. Ved bruk av mottakets kontor/møterom fikk forskerne tilgang til telefon med høyttaler, mens ved intervju i andre lokaler brukte forskerne egen telefon. Ved et mottak måtte informantene ta buss for å komme til lokalet hvor intervjuene ble gjennomført. Utgiftene ble dekket av mottaket.

Intervjuene med beboerne tok rundt en og en halv time. De øvrige intervjuene varte fra en til tre timer. Det ble tatt grundige notater underveis som ble bearbeidet i etterkant.

3.3.2 Tema i intervjuene

Alle intervjuene kretset tematisk rundt hverdagslivet ved mottakene, men beboerne fikk mer inngående spørsmål om detaljer i dagliglivet med utgangspunkt i de tre hverdagsbildene som er skissert i kapittel 2.

- **Faktisk hverdag:** Vi spurte først beboerne om deres konkrete hverdag. De ble bedt om å beskrive hva de gjør fra de står opp til de legger seg; for eksempel når tid de står opp; hva de gjør etter at de har stått opp; hva de spiser når; hvem de er sammen med; og hvilke aktiviteter de deltar i, på hvilke tidspunkt.
- **Moralsk hverdag:** Deretter ba vi dem om å reflektere over hvordan de tror omgivelsene forventer at hverdagen deres burde sett ut, eller hvordan de burde leve hverdagen sin; når de burde stå opp og legge seg, hvilke aktiviteter de burde fylle dagen med, og hvilke relasjoner de burde inngå i.
- **Drømmehverdagen:** Til sist ba vi beboerne fortelle hvordan de skulle ønske at hverdagen var, eller hvordan hverdagen hadde sett ut hvis den var slik de

kunne ønske den var, uten de begrensninger eller betingelser som eventuelt oppleves å innskrenke livskvaliteten i den faktiske hverdagen. Vi ba dem også nevne hva de mener kan gjøres for å skape en god hverdag i mottaket.

Hverdagslivsfokuset på intervjuene ble valgt til dels fordi det gjør det lettere å kommunisere på tvers av ulik sosial og kulturell bakgrunn. Samtidig så vi at det var vanskelig for informantene å få tak på hva vi mente med den moralske hverdagen. Til dette spørsmålet ba tolkene ofte om en ekstra utdyping før de fikk forklart spørsmålet til informantene. Det viste seg også at det moralske universet måtte snevers inn, fra ytre rammer, til informantenes egenopplevde "burdehverdag". Dette vil vi komme tilbake til i presentasjonen og analysen av materialet.

Beboerne fikk rikelig anledning til å fortelle om sine erfaringer fra livet i mottaket som går ut over det som ble dekket inn i de tre «hverdagsbildene», for eksempel om regler som gjelder i mottaket, hvilke forhold de selv kan være med på å bestemme, hva de har fått av informasjon, og hva de har fått av «hjelp» og av hvem. De fikk også spørsmål om egen bakgrunn, som for eksempel om alder, utdanning, hjemland, og familie.

I intervjuene med mottaksledere og mottaksansatte spurte vi om deres kompetanse og erfaring, om hvordan mottakene er drevet, om hvilke tilbud asylsøkere har tilgang til og hvordan disse organiseres, og hvilke tiltak de har satt i verk eller ser som viktige for å bedre asylsøkeres psykiske helse. Det ble også snakket om hvilke utfordringer de ser, hvilke betingelser de mener må ligge til grunn for å skape trygge og forutsigbare rammer for beboerne, og om hvordan de for eksempel velger ut personer som deler rom. Mottaksledere formidlet også hva slags kontakt ulike beboergrupper har med forskjellige tjenesteytere (innenfor helse, utdanning, barnevern, spesialisttjenester, UDI, og rettsvesenet) og hvordan dette fungerer.

Intervjuene med helsesøstre tok opp temaer som hvilke oppgaver de som helsesøstre har i mottakene, hvilken kontakt de har med beboere, hvilke typer problemstillinger som tas opp i samtalen, deres vurdering av beboeres psykiske helsetilstand og hvilke typer tiltak de tenker kan bidra til å bedre psykisk helse blant denne gruppen.

3.3.3 Bruk av tolk

Under planleggingen av prosjektet ble fordelene og ulempene med henholdsvis stedlig tolk og telefontolk vurdert. Bruk av telefontolk gir større anonymitet,

samtidig som stedlig tolk gir større mulighet til å fange opp non-verbal kommunikasjon. Innenfor den økonomiske rammen for prosjektet var det umulig å velge stedlig tolk. Det var heller ikke mulig å skaffe slik tolk til alle språkene som var aktuelle. Telefontolker var derfor eneste valgmulighet. Vi hadde dermed ingen begrensninger med tanke på beboernes språkbakgrunn. To informanter ble imidlertid etter eget ønske intervjuet på engelsk, uten tolk.

Alle informantene hadde erfaring med telefontolk. Situasjonen var dermed ikke ny for dem. Å jobbe via tolk har likevel noen problematiske sider. For det første er kommunikasjonen med informanten mediert via en tredjeperson, noe som alltid medfører en fare for forvrengninger. Denne faren er særlig stor dersom tolken som brukes, ikke behersker begge språkene tilstrekkelig godt. Tolken kan også få en rolle som kulturoversetter, hvor han eller hun enten kan bidra til å styrke forståelsen mellom informant og forsker, eller kan sile bort eller «pynte på» det som blir sagt ut fra en subjektiv forståelse av hva slags informasjon den ene eller andre part ønsker å formidle. Studiedeltakerens tillit til tolken er også avgjørende for kvaliteten på intervjuene med tanke på hva informantene velger å fortelle.

I intervjuene ble det benyttet formelle tolketjenester for å sikre god kvalitet med hensyn til tolkens språkkunnskaper, kunnskap om personvern og om hvordan tolking bør gjennomføres. De tre mottakene som gjorde avtaler med tolk på vegne av forskerne, brukte den tolketjenesten de selv benyttet og hadde avtale med. Mottakene skaffet dermed tolker som de selv hadde god erfaring med samtidig som dette var økonomisk og praktisk fordelaktig for gjennomføringen av studien.

Erfaringene med bruk av tolk i intervjuene var likevel noe blandet. Noen tolker var svært gode. Så vidt vi kunne vurdere, behersket de både informantens og forskerens språk godt, selv om det var tilfeller der forskjeller i dialekt mellom tolk og informant krevde noen avklaringer. Oversettelsen foregikk imidlertid ulikt. Noen tolker oversatte en eller noen få setninger på en slik måte at forskeren opplevde samtalen som relativt naturlig. De fleste oppsummerte imidlertid informantenes fortellinger i stedet for å oversette det de sa. I et tilfelle ønsket tolken grundige redegjørelser fra forsker om hva som mentes med spørsmålene. Vedkommende var deretter i en lang dialog med informanten før et svar ble formulert på norsk til forskeren. I dette tilfelle kan det tenkes at tolken tok på seg en større rolle som kulturoversetter, mens forskeren opplevde dette som litt uprofesjonelt. Dette førte dessuten til at både informant og forsker snakket til tolk og ikke til hverandre. I et annet tilfelle snakket en informant så lavt at tolken hadde problemer med å oppfatte hva vedkommende sa. Informanten ble derfor

sittende bøyd ned mot telefonen, noe som igjen hindret blikk-kontakt mellom informant og forsker underveis i intervjuet. Lydkvaliteten i et annet intervju ble svært forringet mot slutten av intervjuet da det virket som om tolken hadde tatt telefonen med seg ut. I to tilfeller måtte tolken avslutte oppdraget før intervjuet var ferdig. Begge intervjuene fortsatte på engelsk og delvis på norsk. Kvaliteten på det ene av disse intervjuene, ble bedre uten tolk enn med tolk.

3.3.4 Observasjon og uformelle samtaler

I løpet av de to, tre dagene som feltarbeidene varte, ble vi introdusert til hverdagslivet i de fire mottakene. Vi fikk anledning til å observere forskjellige sider ved livet til dem som bodde der, og til å snakke med andre enn dem som ble intervjuet, både ansatte og beboere. Feltarbeidet ved et av mottakene startet med omvisning, mens ved de andre mottakene ble forskeren vist rundt etter at noen av intervjuene var gjennomført. Vi fikk se boliger med oppholdsrom for kvinner og menn, kjøkken for kvinner og menn, og bad, vaskerom, og treningsrom. Vi fikk også se noen private rom, både informantens eget rom og andre beboeres rom, inkludert noen boenheter for familier. I hovedsak fikk vi omvisning i sentraliserte mottaksbygg, men en av forskerne besøkte en informant i egen leilighet.

3.4 FORSKNINGSETISKE BETRAKTNINGER

Som forskere har vi vært oppmerksom på at de som ble intervjuet, kan leve i frykt for andre ved eller utenfor mottaket. Frykten kan være knyttet til forhold som gjelder oppholdet i Norge eller til forhold i hjemlandet, som det å bli forfulgt. Frykt kan også gjelde forhold som angår familiemedlemmer eller andre i hjemlandet, eller skyldes at de har skjult sin identitet. Vi gjorde det klart for deltakerne i studien at det de sa ville bli behandlet konfidensielt og bli anonymisert i publikasjoner fra studien. Alle informantene ble også fortalt at det de sier i intervjuet, ikke på noen måte vil påvirke deres asylsøknader. Dette har vært viktig å understreke, både for å unngå forventinger om at intervjuet kunne virke inn på deres søknad, og for at deltakerne skulle våge å åpne seg og gi en mest mulig riktig beskrivelse av sin hverdagslivssituasjon. Før intervjuene startet, ble det også formidlet at deltakelse i studien er frivillig, og at de kunne trekke seg fra studien når som helst uten å oppgi grunn. De kunne også unnlate å svare på spørsmål de ikke kan eller ikke ønsket å besvare.

Forskningsprosjektet er behandlet av NSD, og det innsamlede datamaterialet behandles etter gjeldende etiske retningslinjer for forskning formulert av Nasjonal forskningsetisk komité for humaniora og samfunnsvitenskap. Enkelt personer vil ikke kunne kjennes igjen, det vil si at det ikke vil bli gitt opplysninger om navn, fra hvilke mottak informantene er rekruttert, eller andre personidentifiserbare forhold. De fire mottakene er også anonymisert.

3.5 VURDERINGER AV DATAMATERIALET OG AV STRATEGIER I ANALYSEPROSESSEN

Selv om beboerne snakket om sitt eget konkrete dagligliv, kan flere forhold ha virket inn på innholdet i samtalene med de følger som dette kan ha for kunnskapsutviklingen. For eksempel befinner de seg på ulike stadier i asylsøkningsprosessen. Alle venter på noe; på svar på søknad, på svar på anke, på bosetting eller retur. Opplevelser av situasjonen ved det enkelte mottak vil sannsynligvis være preget av den enkeltes status med hensyn til søknadsprosessen, og dette kan påvirke hva som kommer fram i intervjuene. Enkelte informantere fortellinger kan være farget av «strategisk tenkning» eller være påvirket av hva de tror forskeren forventer at de skal svare. I noen tilfeller virket det som om informantene benyttet intervjuet som en anledning til å fortelle om det de hadde «på hjertet». Disse informantene utbroderte i alle fall den fortvilte situasjonen som de befant seg i.

Datamaterialet er analysert og bearbeidet ved at vi sammenstiller hverdagsbildene som hver enkelt deltaker skisserer opp. Fra tidligere studier har vi sett at det ofte eksisterer et stort gap mellom det man greier å håndtere i livet, den faktiske hverdagen, og forventninger fra omgivelsene (moralsk hverdag) og ønsker for hvordan situasjonen kunne ha vært (drømmehverdagen) (Thrana m.fl. 2009, Anvik og Gustavsen 2012). Analyser av et mulig gap mellom disse tre bildene, kan bidra til å generere kunnskap om hva som må til for å skape bedre hverdagslivsbetingelser for de som bor i mottak. I denne studien er imidlertid datatilfanget svært magert når det gjelder den moralske hverdagen. Flere sa at de ikke forsto spørsmålet, mens de som oppfattet hva de ble bedt om å si noe om, stort sett svarte at de ikke kjente til at noen forventet noe av dem. I tre av intervjuene ble spørsmål om den moralske hverdagen utelatt fordi informantene brukte lang tid på å fortelle om problematiske sider i hverdagslivet. Vi har derfor tonet ned dette aspektet i analysene.

Kapittel 5 og 6 handler om hverdagslivet til informantene ved de fire mottakene. Vi har splittet datamaterialet i to og viser funn samlet for to mottak i hvert kapittel. Dette har vi blant annet gjort fordi informantenes søknadsstatus på flere måter gjenspeilte seg i deres fortellinger. Ved mottakene som vi har kalt A og D, hadde halvparten av informantene fått endelig avslag på søknaden. Det vil si at alle i utvalget som hadde fått avslag, bodde i ett av disse to mottakene. Blant informantene ved mottakene B og C, hadde de fleste (ni) fått innvilget opphold.

I presentasjonen av funn knytter vi utsagn til karakteristika ved informantene som kjønn, alder og utdanningsnivå der dette, etter vår mening har relevans, men kun i tilfeller hvor ikke ansatte ved mottakene kan kjenne igjen enkeltinformanter. Oppsummeringen i kapittel 8 tar utgangspunkt i elementer som går på tvers både av mottak og karakteristika ved informantene. Vi har hovedsakelig løftet frem funn som danner grunnlag for våre forslag til tiltak.

Det har vært en viss skjevhet i rekrutteringen av informanter på bakgrunn av måten utvelgelsene ble gjort. Vi fikk likevel et utvalg med betydelig spredning både i bakgrunn og i erfaringer, noe som er det viktigste i en studie som dette. I kvalitative studier generaliserer man ikke i statistisk forstand, men man kan presentere overordnede beskrivelser fra casene som kan «generaliseres» ved at disse blir diskutert opp mot annen relevant forskning og teori.

4. DE FIRE MOTTAKENE

I dette kapitlet presenterer vi rammene rundt livet til dem som bor i de fire mottakene. Vi gir en kort beskrivelse av mottakene, av geografiske forhold, oppbygning, størrelse, boforhold og andre fasiliteter. Varierende rammer, både mellom mottak og innad i samme mottak når det gjelder boligtype, boligstandard, tilgang til privatliv og nærhet til mottakets administrasjon og aktivitetstilbud, vil ha betydning for den enkelte beboers dagligliv.

4.1 BELIGGENHET, STØRRELSE OG STRUKTUR

To av mottakene har geografisk nærhet til større byer. Det vil si; det ene av disse mottakene ligger innenfor kommunegrensen til en by, men likevel relativt langt fra byens sentrum, mens det andre mottaket ligger i nabokommunen til en større by. De to andre mottakene ligger mellom en og to timers kjøretur fra nærmeste by, og bare det ene ligger i kommunesenteret. De minste vertskommunene har fra i underkant av 2000 innbyggere til rundt 6000 innbyggere.

Alle mottakene har vært i drift i rundt fem år, men det ene har relativt nylig fått ny driftsoperatør. Beboerne ved hvert mottak er fordelt på ett eller flere sentraliserte driftsbygg og desentraliserte enheter, det vil si leiligheter eller hus fordelt på forskjellige steder i vertskommunen. Til de sentraliserte enhetene blir det brukt bygninger som tidligere har vært benyttet til ulike formål som hotell, militærforlegning, aldershjem og studentbolig. Mottakene har en kapasitet til å ha fra i underkant av 100 til 250 beboere.

4.2 BOFORHOLD

Da studien ble gjennomført hadde et av mottakene en sentralisert boenhet som bestod av flere bygninger plassert i nærheten av hverandre. Bygningene har plass for noe over hundre beboere, og de fleste som bodde der, var enslige menn. Enslige kvinner disponerte en hel etasje i ett av byggene. Denne etasjen skal være avstengt, og ingen andre enn dem som bor der, skulle ha adgang. Døren mellom trappe-oppgangen og korridoren hvor kvinnene bodde, står imidlertid ofte åpen i følge mottakspersonalet, og det gjorde den også da forskeren fikk omvisning der.

I disse byggene har rommene ulik størrelse, men de var i hovedsak innrettet for tre personer. De minste rommene hadde en køyeseng og en enkeltseng, mens de største rommene hadde plass for tre enkeltsenger. Alle rommene hadde TV og kjøleskap med frysedel. Noen menn hadde møblert sine rom med store lenestoler plassert foran TV-apparatet, mens enkelte kvinner hadde satt inn spisebord, stoler, og hylleseksjoner med plass for kopper og kar. I hver korridor var det bad, toalett og vaskerom.

Byggene hadde et kjøkken i hver etasje. Forskeren fikk se tre av disse, to for menn og ett for kvinner. Mennenes kjøkken var relativt små og de var møblert med en eller to komfyrer og rikelig med skaplass. Alle skapene var imidlertid tomme fordi verken mat eller utstyr ble oppbevart på kjøkkenet. Det var rent og ryddig begge steder, men svært nedslitt. Kjøkkenet for kvinner holdt en annen standard. Innredningen var «moderne» med hvite skapfronter med stålhåndtak og pen benkeplate. Rommet var relativt stort og innredet med et langbord plassert midt i rommet og en skapseksjon med glassdører i fronten til dekketøy. Rommet hadde også dekorasjoner på veggene, flere pyntegjenstander og gardiner foran vinduene.

Fellesrommene var fordelt mellom byggene. Ett bygg hadde en stor stue med et tilgrensende undervisningsrom med bøker og filmer til utlån. Undervisningsrommet var vanligvis låst. Stuen hadde sofaer, stoler og bord plassert i flere «sittegrupper». Møblementet besto ellers av piano, TV og et biljardbord som var plassert i et åpent rom ved siden av stuen. Møbeltrekket i sofaer og stoler var slitt, og filten på biljardbordet hadde flere hull. I følge noen av informantene, ble stuen mye brukt blant annet fordi internettforbindelsen var bedre der enn på rommene til hver enkelt. Et av de andre byggene på tunet hadde treningsrom, mens et tredje bygg hadde et lagerrom til klær og gjenstander som mottaket hadde fått fra frivillige organisasjoner og lokalbefolkningen. Utvalgte beboere hadde ansvar for nøkler til lagerrom og treningsrom.

Hovedinntrykket var at de av beboernes rom som ble vist frem i disse byggene, holdt en brukbar standard, med blant annet nymalte hvite vegger. Gulv og vegger i fellesarealer var derimot svært slitt (bortsett fra kvinnenenes kjøkken).

En annen bygning med plass til rundt 50 beboere, holdt en mye høyere standard. Denne enheten var tiltenkt familier og enslige kvinner. Da intervjuene ble gjennomført, bodde også syv single menn der. Rommene var små, men innredet for to personer med køyesenger, et lite klesskap, en kjøkkenkrok med

oppvaskbenk, kokeplater og kjøleskap. I det ene rommet som forskeren fikk se, var det plassert et lite salongbord og to stoler foran et stort TV-apparat. Det var toalett på hvert av rommene, men dusj i gangen, én for menn og én for kvinner. Familier hadde eget soverom og bad. Det var et vaskerom i hver etasje. I en av etasjene var det laget til et felles oppholdsområde. Dette var ikke et avgrenset rom, men en seksjon i en korridor hvor det hovedsakelig bodde familier. Her var det plassert et TV-apparat i et hjørne og flere sofaer rundt to bord. Hele dette bygget virket velholdt, og det var rent og ryddig både i fellesarealer og inne på rommene som ble vist frem.

Den sentraliserte boenheten ved et annet mottak, hadde plass for opp mot 70 personer. Bygningen var plassert på en tomt med fin utsikt og med rikelig uteplass inkludert en terrasse. Bygget hadde to etasjer og to separate seksjoner med felles inngang. Enslige kvinner og familier bodde i den ene seksjonen, mens enslige menn disponerte den andre. Rommene var av forskjellig størrelse, men var stort sett innredet for tre personer. Rommene var hvitmalt og utstyrt med ulike typer av møbler. Noen hadde satt inn store lenestoler, mens andre hadde prioritert spisebord og stoler. Også her var det kjøleskap på hvert rom. Familier hadde eget bad, noen hadde også eget soverom.

Bygget hadde to kjøkken, et for menn og et for kvinner og familier. Mennenes kjøkken var stort med hvitmalt vegger og seksjoner med keramiske fliser. Rommet hadde åtte komfyrer, flere skap, benker til matlaging og oppvask, og et bord uten stoler. For øvrig var rommet strippet. Det var ingen gardiner foran de store vinduene, og ingen løse gjenstander. Kjøkkenet beregnet for kvinner og familier, var mindre i størrelse enn kjøkkenet for menn, men det hadde to spisebord med stoler. Dette rommet ble brukt til felles måltider. Alle beboere hadde hver sin kurv med kjøkkenutstyr, som skulle oppbevares på eget rom. Da forskeren var på omvisning, sto slike kurver plassert i felles korridorer, sammen med blant annet hyller, sko, og barnevogner.

Bygget har et oppholdsrom for kvinner, familier og barn og et annet for menn. Kvinnerrommet var utstyrt med TV, PC og leker for barn. To store sofagrupper med bord og stoler tok opp det meste av plassen. I tillegg var det plassert en hylleseksjon langs en av veggene. Rommet var dekorert med bilder på veggene og pyntegjenstander på bord og i vinduskarmer. Mennenes fellesrom hadde flere store sofaer plassert foran et stort TV-apparat. Rommet var nedslitt og noen av møblene hadde hull i trekket. Rommet hadde også biljardbord og utstyr til

forskjellige spill. Mottaket hadde to stille rom, et for kvinner og et for menn. I dette mottaket var felles inngang, korridorer og fellesrom for menn svært nedslitt.

Det tredje mottaket hadde to sentraliserte bygg som ligger nær hverandre og med administrasjonen knyttet direkte til det ene av disse. Det ene bygget huset 40 beboere som alle hadde enerom med eget bad. Rommene var små med ei enkelt seng, et skap og et lite skrivebord med stol. Hver beboer hadde dessuten et eget kjøleskap på rommet, hvor de også oppbevarte sin egen kurv med kjøkkenutstyr. Annen etasje var reservert kvinner. Menn hadde ikke formelt tilgang til denne delen av bygget. I første etasje bodde det flest menn, men også noen kvinner. Kvinnene hadde et stort, romslig kjøkken og et noe mindre oppholdsrom, mens mennene delte et lite kjøkken, men hadde et noe større oppholdsrom. Der sto det en stor tv og en del "kontorlenestoler" som sammen med rommets form som en lang tarm gjorde det lite innbydende for sosial omgang. De to kvinnene som ble intervjuet ved dette mottaket bodde på kvinnegangen. De hadde begge satt sitt personlige preg på rommene sine. Den ene hadde det ryddig med plakater og bilder på veggen, mens den andres rom i stor grad var preget av at hun hadde en baby. Rommet var derfor nokså overfylt med barneseng og annet utstyr. Mottaket ønsket i utgangspunktet at barn skulle bosettes desentralisert, men en del kvinner ønsket heller å bo i den større enheten med flere andre rundt seg. En mannlig informant bodde i et tilsvarende, men mindre personliggjort, rom i første etasje.

Den fjerde og siste informanten fra dette mottaket bodde i et eldre og svært slitt bygg beregnet på både kvinner og menn. I bygget var rommene av ulik størrelse og fasong slik at fra to til fire personer delte rom. Forskeren fikk sett to rom, ett som informanten delte med en kamerat og ett der fire menn delte rom. I begge rommene var det køyesenger, skap og kjøleskap som beboerne delte, men det var ingen ensartet møblering. I det andre rommet forskeren besøket hadde beboerne selv skaffet seg TV og fått et slags privat oppholdsrom der flere satt sammen og pratet og så på TV. I bygget fantes det flere ulike fellesrom. Et ved inngangspartiet virket som det mest brukte. Selv om møbler, gulv og vegger var svært nedslitt, virket rommet likevel til en viss grad innbydende. Det var åpent og luftig og møblert med gamle møbler fra private hjem, i motsetning til mer institusjonspreget møblering i bygget som er beskrevet over. Andre fellesrom i bygget var både nedslitte og skitne. I et ellers tomt rom uten vinduer sto det for eksempel et ødelagt biljardbord. For øvrig fantes det flere kjøkken i bygget, men alle var nedslitte og småskitne og det var feil med flere av komfyrene. Tilsvarende var det skitne ganger og trapper med opprevet vinyl.

Det fjerde mottaket hadde en sentral enhet og flere desentraliserte enheter. Fire av informantene bodde i den sentrale enheten. Her var rommene relativt romslige og de ble derfor brukt som dobbeltrom med to enkeltsenger og eget bad. Rommene var i tillegg møblert med et lite stuebord og en lenestol, samt TV med tilgang til kanaler fra de fleste aktuelle land og på de fleste språk. Hver beboer hadde dessuten eget skap og de delte et kjøleskap med frysedel på toppen. Rommene var møblert med litt ulike møbler og tepper og var så vidt forskeren kunne se preget av beboerne. De var også romslige nok til å bli brukt som oppholdsrom der flere kunne samles.

Beboernes rom lå i samme bygg som mottakets administrasjon. Standarden var generelt høy i den forstand at lokalene var romslige og velholdte, og med en relativt stor dagligstue for beboerne. Her var det plassert et biljardbord som var flittig i bruk blant mennene, samt et stort TV-apparat med sofagruppe rundt og noen spisebord. Stuen var beregnet på både menn og kvinner, men den ble i større grad benyttet av mennene. I tilknytning til stuen lå det et datarom for menn. Kvinnene hadde sitt eget avlåste datarom som i motsetning til mennenes, var møblert som en stue med sofaer og stuebord. Kvinnene og mennene hadde hvert sitt kjøkken som lå ved siden av hverandre. Mennenes kjøkken var større enn kvinnenes. Dette kom trolig av at det var langt flere menn ved mottaket enn kvinner. For øvrig fantes det et treningsrom i kjelleren, samt to vaskerom.

To av informantene fra dette mottaket bodde desentralisert. Én ble intervjuet i egen leilighet der hun bodde sammen med sitt barn som er i skolealder. Leiligheten var pent innredet og lå like ved mottakets hovedbygg der informanten hadde venner og hvor hun selv hadde bodd tidligere. En annen informant bodde desentralisert sammen med fem andre menn fra samme land. Forskeren fikk ikke selv sett denne boligen da informanten kom til mottakets administrasjon for å bli intervjuet. Huset lå en liten spasertur fra mottakets sentraliserte hovedbygg.

5. HVERDAGEN I MOTTAK A OG D

5.1 DEN REELLE HVERDAGEN

5.1.1 Daglige gjøremål

Halvparten av informantene ved mottak A og D har fått avslag på søknaden, to venter svar på anke, mens tre har fått opphold. På spørsmål om hva informantene gjør i løpet av en vanlig dag, responderte flere umiddelbart med å si at «jeg gjør ingenting». Noen startet også med å oppsummere sine daglige gjøremål i en kort setning. Da informantene ble bedt om å beskrive hverdagen litt mer detaljert og begynne med å fortelle om når de står opp og om hva de gjør videre, brettet de ut historier som i hovedtrekk er like, men som likevel inneholder betydningsfulle nyanser.

Med mindre informantene deltar i mottakets undervisningsprogram, varierer den daglige rytmen lite. De fire som går på skole, står opp mellom klokken halv sju og sju de dagene de skal ha undervisning fordi de må ta buss til undervisningslokalet. De andre dagene står to av disse informantene (kvinner) opp i elleve-, tolvtiden, mens to menn er tidlig ute av sengen også på dager uten skoleprogram, det vil si i åtte-, nitiden. Den ene av disse mennene har vært i mottaket mindre enn ett år og hadde nettopp fått positivt svar på søknaden. To som ikke går på skole, står opp i fem-, sekstiden hver morgen, ikke fordi de skal rekke en buss eller delta i noe program, men fordi de ligger søvnløs det meste av natten. De andre starter dagen mellom klokken elleve og ett, eller to på ettermiddagen enkelte dager. I følge disse informantene, er dette tidlig til å være mottaket, fordi mange står først opp bortimot klokken fem på ettermiddagen.

Ingen legger planer for dagen, om de ikke går på skole. En av informantene starter dagen tidlig for å be. To andre har romkamerater som står opp i sekstiden for å overholde fast bønnetid. Andre som sier at de ber, gjør ikke dette til faste tider (noen bare om kvelden), og heller ikke på faste steder (ett mottak hadde et stille rom til dette formålet).

Dagens første måltid inntas av de fleste ganske tidlig etter at de har stått opp. Tre sier imidlertid at de ikke spiser frokost. To av disse tre sier at de har mistet matlysten (begge har fått endelig avslag), mens den tredje sier at han ikke har råd til mer enn ett måltid per dag. Den sistnevnte informanten har fått oppholdstillatelse, og får dermed utbetalt mer enn han gjorde den første tiden i mottaket,

men det meste av pengene som kommer inn, går til familien i hjemlandet. Denne informanten starter dagen tidlig, først med bønn og deretter slapper han av en stund før han lager te.

De som står opp sent, spiser et måltid som de beskriver som en kombinasjon av frokost og lunsj. Det første måltidet består vanligvis av brød med pålegg, grøt, frokostblanding, cornflakes eller ris. Etter måltidet, samtidig med måltidet, eller helst litt før, settes TV-en på for dem som har TV på rommet. Alle utenom to har egen PC. De som ikke har egen PC, kan låne i mottaket. Det ene mottaket låner ut bærbare PC-er som beboere kan ta med til eget rom, mens det andre mottaket har stasjonære PC-er plassert i fellesrom. Også PC-en slås på tidlig om morgenen. Både PC og TV brukes til å se på nyheter. PC-en brukes også til å høre på musikk og til aktivitet på Facebook. Noen av mennene forteller om «chatting» på Internett. De deltar i diskusjoner som pågår, som ikke alle er like meningsfylte, men «det får i alle fall tiden til å gå», som en sier. Halvparten av informantene bruker deler av tiden som går med foran PC-en, til å lære norsk via Google oversetter. Det skjer ikke hver dag selv om de tenker på at de skulle ha gjort dette litt oftere enn det de gjør. En fortalte at han det meste av dagen sitter mer eller mindre i ro og tenker på familie og på fremtiden. Han bekymrer seg for begge deler, og snakker ofte med seg selv.

Litt ut på dagen er det tid for å ta en handletur for dem som har butikk innenfor gangavstand. Beboerne ved det ene mottaket er avhengig av buss for å komme til nærmeste butikk, og de handler som oftest bare en gang i uken fordi de bare får dekket fem bussreiser tur/retur per måned. En informant foretrekker å gjøre innkjøp i arabisk matbutikk, og gjør dette vanligvis bare en gang per måned fordi butikken ligger et stykke fra der vedkommende bor. En kvinnelig informant sier at hun er oftere i «butikken»³ enn alle andre. Dette er også det eneste hun gjør i løpet av en dag utenom å sove, spise, se på TV og surfe på Internett, og dette holder hun på å bli «gal av»:

Jeg er i butikken mye, ... Jeg er flau over å gå i butikken fordi jeg har vært der så ofte. Jeg kan ikke gå der mer.... De må tro at jeg er gal og det tror jeg også selv at jeg er blitt.

³ Anførselstegn er brukt for å antyde uklarhet i oversettelsen i og med at det er flere butikker i nærheten av der informantene bor.

Tre av informantene sa at de oppholder seg mest på sitt eget rom. De går lite ut. De andre er litt ute hver dag, men kun en (mann) sa at han vanligvis går tur sammen med andre. De fleste går rundt i nabolaget, sjelden langt. En informant går derimot både mye og langt, inkludert turer på fjellet i nærområdene. En annen går en runde på et par, tre kilometer daglig, først og fremst i nabolaget, mens to (menn) både går på tur og jogger litt innimellom. Begge mottakene arrangerer jevnlig turer i skog og mark som flere har vært med på, mens en har norske venner som har tatt han med på tur. Flere har imidlertid et litt ambivalent forhold til turgåing, og som en sa:

Gå på tur is a strange habit (ler) ... which I can see is necessary in Norway where people work behind a desk. In my home country people walk a lot, they need to walk to get to work, and to get to the farm, but they don't "go for a walk."

To av dem som går på skole (en fra hvert av mottakene), fortalte at de har problemer med å gjøre lekser på grunn av støy i mottaket. En av dem var særlig ivrig etter å lære norsk. Han har fått opphold og har høy utdanning fra hjemlandet. Dagen etter intervjuet skulle han undersøke muligheter for å studere videre ved et av universitetene i Norge. For han kan et alternativ være å lese på biblioteket, men det blir for dyrt med buss til og fra.

De fleste spiser et varmt måltid hver dag. Tidspunktet varierer fra rundt klokken to om ettermiddagen til bortimot klokken ti om kvelden. Noen har mer faste rutiner enn andre, særlig de som går på skole. Den ene informanten som bare spiser ett måltid i løpet av dagen, inntar dette ved to-tiden. Måltidet hans består alltid av kjøtt eller fisk med grønnsaker, poteter, og ris eller pasta. De andre varierer menyen alt etter økonomien, og om de spiser alene eller sammen med andre.

Av de ti som ble intervjuet ved disse to mottakene, har tre faste treningsprogram. En trener fotball to ganger i uken, en annen spiller volleyball to til tre ganger per uke, mens den tredje, en kvinne, har privat abonnement i et treningsstudio i kommunen. Begge mottakene har treningsrom, men bare en av informantene trener jevnlig. Denne informanten ville gjerne ha trent mer enn han gjør, men han sa at det var problematisk å få tilgang til nøkkel. En fortalte at han trente med vekter en periode, men han sluttet med det fordi utstyret på mottaket var for dårlig. En annen hadde trent en del tidligere, men han hadde mistet interessen. Flere har deltatt på svømming, både kvinner og menn, men informantene fortalte

at det har vært komplisert å få til et fast opplegg på grunn av økonomiske forhold. Ved et mottak har det oppstått problemer med tilgang til svømmebasseng ved den lokale skolen, og disse problemene er ennå ikke løst.

Fotball er først og fremst en aktivitet for menn ved mottakene. En kvinne sier imidlertid at hun har motivasjon til å gjøre hva som helst, inkludert å spille fotball, men at hun mangler ressurser, og hun fortsetter:

Jeg føler meg innestengt som i et fengsel. Selv den minste aktivitet ville hjelpe, til og med fotball ville hjelpe. Jeg vasker ofte frivillig for å ha noe å gjøre, men jeg gjør det også for at det skal se rent og ordentlig ut. Jeg ser på renslighet som bra for en selv – jeg vasker ut fra det – alt må være ryddig og pent.

Etter trening, for dem som driver med det, eller etter middag om måltidet spises om kvelden, er det for noen tid for en ny luftetur før neste runde foran TV-en og/eller PC-en hvor de ser på nyheter, «chatter», spiller videospill eller ser på film, frem til sengetid mellom klokken ett og tre om natten. En fortalte at han har sett så mye film at han har fått synsforstyrrelse. De som går på skole legger seg i ellevetiden.

5.1.2 Natten i mottaket

Selv om flere beskriver en vanlig hverdag som ille fordi det er lite å ta seg til, er likevel natten for informantene den verste tiden av døgnet. Flere sa at de legger seg sent for å være sikker på å få sove. Noen ligger våken til fem om morgenen, mens andre våkner på den tiden.

De fleste har problemer med å sove. Bare en informant (kvinne) sa at hun stort sett sover bra. En mann i trettiårene bestemte seg for å droppe sovemedisiner som fastlegen hadde foreskrevet i «store doser» i følge informanten, og som han hadde tatt i flere år. Nå sover han stort sett bare et par timer, men han står opp om natten og går en tur i stedet for å ligge og vri seg i sengen når han våkner lenge før det er morgen. En annen yngre mann fortalte også om søvnproblemer og om sovemedisinene han hadde fått. Legen hadde flere ganger rådet han til å øke dosen, et råd som han har fulgt. Han sover med den dosen han bruker nå, men våkner hver morgen med hodepine. Han starter derfor dagen med å ta smertestillende medisiner.

De fleste legger seg sent for å unngå å bli liggende våken for lenge. Noen sovner ikke før langt ut på morgenkysten. De forteller at søvnproblemer henger sammen med stress, særlig de som har fått endelig avslag på søknaden, men også de som har ventet lenge på bosetting. De tenker på fremtiden og manglende eller usikre fremtidsmuligheter, som en formulerte det på engelsk:

I lay in bed thinking about the future and the way forward, but there is no way forward.

Det er også vanskelig å legge seg til å sove når man ikke har noe å stå opp til:

Jeg sover lite og dårlig, ruller meg i sengen og får ikke sove. Jeg gjør ingenting om dagen, blir ikke sliten.

Noen forstyrres av støyproblemer både innenfor mottakets vegger og utenfor. En fortalte om andre beboere som har sittet opp hele natten og som vedkommende ser på vei til kirken tidlig søndag morgen: *De sover hele dagen. Alle har det vanskelig.* En annen sa at de som sliter mest i mottaket, sover om dagen og er våken om natten. Andre forteller om forstyrret søvn fordi de er engstelig for at politiet plutselig dukker opp. Alle lyder og billys om natten skaper kroppslig uro og forstyrrer tankevirksomheten. En sa at han blir så sliten av «usikkerheten» at han ikke lenger husker «hva han spiste i går».

5.1.3 Relasjoner i mottaket

På spørsmål om hvem informantene omgås og på hvilke måter de omgås, kommer det frem noe variasjon. To bor alene, den ene midlertidig. Alle andre bor sammen med minst en annen person. Informantenes beskrivelser tyder på at de som ikke har TV på eget rom, bruker mer tid på fellesrom enn de som har eget TV. Dårlig internettkontakt på eget rom, er også en grunn til å oppholde seg i fellesarealer. Noen av mennene fortalte at de har fellesskap rundt fotball, enten ved å spille sammen eller ved å se kamper sammen, som oftest på TV, men noen ganger går de sammen på lokale kamper. Informanter for eksempel fra Sudan, fortalte om et godt samhold i gruppen som kommer derfra. Ved det ene mottaket møtes beboere fra dette landet jevnlig, både kvinner og menn. Noen ganger er også familier med. I tillegg møter de sporadisk landsmenn fra mottak i nabo-kommunen. De tar seg også av andre som er alene fra sitt land. For eksempel er en fra Nigeria ofte sammen med dem, fordi han er romkamerat med to av dem og fordi det for tiden ikke er andre på mottaket fra hans hjemland. Ved begge mottakene spiser flere av mennene middag sammen hver dag. De deler på

budsjettet og lager mat på omgang. Andre sier at de kjøper og lager mat hver for seg, selv om de ofte spiser samtidig. Av og til, kanskje en gang per måned, lager de felles middag med den eller dem de deler rom med, og/eller andre. Bare en fortalte at alle måltider spises alene, bortsett fra når det er fest og samling rundt høytider. Da spiser alle sammen.

En kvinnelig informant midt i trettiårene bor i samme seksjon av mottaket som familier med barn. Hun er mye sammen med barna etter at de kommer fra barnehage og skole. De oppholder seg på felles kjøkken eller i egen stue for kvinner og barn hvor det finnes leker, TV og PC. Når det er godt vær er de sammen ute. Denne kvinnen hjelper dessuten menn med å lage mat, særlig unge menn fra eget hjemland, men også andre. Matlagingen foregår både på kvinne-/familiekjøkkenet og på mennenes kjøkken. Denne informanten ser mye positivt ved livet i et sentralisert mottak:

My house is my family. I like it, I like the variety; different people from different countries, singles, men, women, families, different lifestyles, different colors and different cultures. If someone is sick, we help each other.

Det sosiale livet i mottaket er imidlertid langt fra problemfritt. Tre fortalte om konflikter med romkamerater, i to av tilfellene handler dette om mangel på respekt for hverandres religiøse ritualer, hvor ett av eksemplene handler om en muslim som ikke viste respekt for sin kristne romkamerats bønnepraktis. To av de yngste mennene trekker frem problematiske sider ved det sosiale livet utenom det som foregår på eget rom, det vil si det livet som utspiller seg i fellesarealer. Begge mennene oppholder seg minst mulig på fellesrom både på grunn av det de beskrev som respektløs oppførsel som røyking innendørs, og støy i form av snakk med høy stemme, opphetete diskusjoner og musikk på full styrke. Mens den ene av disse to informantene sa at han unngår sosial omgang fordi han ikke liker «kaos», ga den andre uttrykk for at han følte seg utrygg og uten beskyttelse i forhold til hva som kan skje fordi flere av de som bor i mottaket virker psykisk ustabil:

Boforhold her er ganske tøft. Du møter folk som har vært her i tre, fire år og du ser at ventetiden gjenspeiler seg i personligheten. Det gir seg utslag i depresjon. ... Det finnes enkelte personer som er helt klart påvirket. Jeg blir redd. De kan være farlige. Du ser av og til på dem at de sliter. Du vet ikke hva du kan si, for du vet ikke hva som kan skje. De er ikke så mange,

men det er helt klart sammenheng mellom ventetid og personlighetsforstyrrelse.

To menn fortalte at de sier fra om uro, eller andre brudd på regler, direkte til dem som bryter reglementet. Det blir ikke alltid respektert. Om de sier noe, kan de få til svar: «Er du sjefen?». Andre vegrer seg for å si noe, selv om de forstyrres, av frykt for at det kan komme til å «smelle». De vet ikke når det «smeller», hvordan det kan komme til å «smelle» eller hvem som kan utsettes for «smellet». En kommenterer «redselen» for å si fra, på følgende måte:

Man er redd for at om man klager for eksempel på høy musikk, kan man bli sett ned på, man mister andres respekt, man blir oppfattet som problemskapende person selv, en som lager støy.

En annen sier at han vil ikke rapportere de som bryter regler, fordi han ikke vil «være spion». En av de kvinnelige informantene uttrykker litt mer sympati for dem som bryter reglene for eksempel ved å røyke innendørs:

Some men smoke because they have stress, they have pain inside. ... Everyone lack family and we must help each other.

Halvparten av informantene sier at de har lite kontakt med andre i mottaket, men bare en forteller at forholdet til nåværende romkamerat er problematisk. Noen av dem som sier at de har god kontakt med andre, særlig romkameratene, sier at de likevel føler seg ensom. Relasjonen til dem de omgås, er ofte overflatisk i den forstand at de ikke snakker om personlige ting, om det de sliter med, eller om traumatiske erfaringer. En grunn til dette, er at de ikke stoler på andre. En annen grunn er at de ikke vil belaste verken romkamerater eller andre i mottaket, fordi alle har nok med seg selv og sine egne problemer. To informanter fortalte at de har det så ille at de har vurdert å ta livet av seg.

En av informantene fra en boenhet utstyrt med TV, Internett og kjøkken på alle rom, fortalte at hun ikke har kontakt med noen i mottaket og at det er vanskelig å bli kjent fordi mottaket mangler møteplasser. Fellesarealet i denne boenheten blir lite brukt til annet enn informasjonsmøter og til fotballkamper som enkelte menn pleier å se sammen på TV. Hun føler seg utrygg sammen med bare menn, og er redd for at det kan skje noe:

Alle er ikke normale. Det har ikke skjedd noe spesifikt, men noen personer er nye her. De virker hyggelig, men senere hilser de ikke. Alle er i en vanskelig situasjon, og noen er veldig ustabile.

5.1.4 Relasjoner utenom mottaket

Informanter som er kristne går jevnlig i kirken, men ikke hver søndag. En som tilhører frikirken, har fått norske venner gjennom den lokale menigheten. Han inviteres til middag og andre sammenkomster med dem. I kirken oversetter de prekenen til engelsk slik at han får med seg innholdet. Han går også jevnlig i en annen kirke hvor det er mulig å få simultanoversettelse av gudstjenesten til engelsk. Kristne fra Etiopia har mulighet til å overvære gudstjeneste på sitt morsmål fordi en prest kan språket, og det er mange fra samme språkområde både i mottakskommunen og i nabokommuner. De som ønsker å delta i kirkelig aktivitet, må imidlertid ta buss fra mottaket og de sier at det er så kostbart at de ikke kan delta så ofte som de skulle ønske. Beboere ved det ene mottaket fortalte at de blir tatt godt i mot ved den lokale kirken som ligger i gangavstand fra der de bor, men språkproblemer hindrer kommunikasjon og videre kontakt både med andre i menigheten og de øvrige innbyggerne i lokalsamfunnet. De som går i moské, treffer andre muslimer både fra eget hjemland og fra andre land. Men de som ble intervjuet, har ikke fått venner eller etablert noen nærmere relasjoner via denne arenaen. De ber sammen og hilser på hverandre, men de møtes ikke i andre sammenhenger.

En beboer har en venn som er tolk, som vedkommende ble kjent med via mottaket, mens en annen, etter et tilfeldig møte, har etablert vennskap med en familie fra eget hjemland med opphold i vertskommunen.

Fotballtrening ble beskrevet som mer sosialt skapende ved det ene mottaket enn ved det andre. Treningen foregår på tidspunkt hvor det er flere andre (også etnisk norske) som trener, enten det var snakk om utendørstrening som om sommeren, eller innendørstrening i vinterhalvåret. Det er vanlig å danne lag sammen med dem som er til stede. Det blir også jevnlig arrangert fotballkamper, noen ganger spiller de mot lag fra mottak i nabokommuner.

5.2 «DRØMMEHVERDAGEN»

De momentene som løftes frem i denne seksjonen, er hentet både fra beskrivelser av hvordan «drømmehverdagen» til hver enkelt ser ut, og fra enkelte

informanters uttalelser underveis i intervjuet i forbindelse med andre temaer som ble tatt opp. Alle beklaget seg over ting de er misfornøyd med i mottaket, både stort og smått. Likevel var det få visjonære og konkrete «drømmer» som kom til uttrykk. Forslag til hva som kunne ha vært endret for at de selv og andre kunne hatt det bedre i mottaket, var heller ikke mange. To svarte umiddelbart at de ikke har svar på hva som kunne ha vært annerledes: «*Forslag til endringer må komme fra UDI. Det er deres ansvar*». En beskrev at han føler seg som en «*død person som lever*», mens en annen sa at han har sluttet å drømme:

The dreams you once had, have been shut down, closed day by day. It's tough, but I still have what I have in me – the hope.

5.2.1 Noe å stå opp til

Det som imidlertid står øverst på alles liste, er ønsket om arbeid, eller et fast meningsfylt gjøremål, hvor den primære hensikten er å holde seg i aktivitet og komme ut av den daglige rytmen med «å gjøre ingenting». Dette ville ha vært til stor hjelp psykologisk, som en sier:

The more you stay inactive, the more stressful it becomes. Whatever we could have done outside the mottak would have helped Finding something to do improves mental health. We eat and sleep and eat and sleep. People are not lazy. This is not a life we are used to from our home countries. The opportunity to work is not for the money, but it helps to change the concentration.

Også en av de andre informantene poengterer at ønsket om arbeid ikke først og fremst handler om penger, men om å kunne bidra i det norske samfunnet, og gjøre noe som gir mening. Det vil si å utføre en ordinær arbeidsoppgave, ikke et «tidsfordriv». Flere poengterte at det ikke er lett å aktivisere seg selv når *alt annet enn turer i nabolaget koster penger*. Hva som helst av arbeid kan, som en sa, bidra til å «løse» flere problemer:

Jeg ønsker å komme ut av mottaket, til kursvirksomhet eller noe annet ... det er ikke det økonomiske som er problemet, men det å være innesperret. Jeg ønsker å hjelpe til med noe positivt, bruke meg selv som en ressurs. Jeg får dekket grunnleggende behov, jeg får mat og det er veldig bra. Men jeg føler meg fengslet, jeg ønsker å gjøre noe frivillig, være en ressurs for landet. Jeg vil at folk i dette landet skal ha riktig synspunkt på oss. Om noen på mottaket gjør noe dumt, går det ut over alle. Jeg vil vise at ikke

alle er slik. Mange hører om Norge at det er så bra, og så kommer de hit og finner ut noe annet, og så gjør de noe som de ikke burde ha gjort og så kommer det helt galt ut.

Andre uttalelser går i samme retning:

Jeg er ganske frustrert Jeg ønsker noe å stå opp til, jeg ønsker å gå på skole, jeg ønsker en jobb ... Jeg ønsker å arbeide frivillig. Jeg kan arbeide i en barnehage, uten lønn, bare jeg kan få lov til å drive med noe ...

De ansatte gjør en god jobb. De ønsker at alle skal ha det godt her. ... Alle som er her, kommer fra vanskelige forhold, og her kan man gå ut om kveldene uten å være redd, og det er bra. Men å være innesperret [av mangel på noe å gjøre] skaper psykiske problemer.

Uten program er det vanskelig å strukturere dagen og da blir det også utfordrende å stå opp. En som ventet på bosetting, sier at han kunne ha utført flere typer arbeidsoppgaver, om han hadde fått mulighet, men han snakker verken norsk eller engelsk og det gjør muligheten for å få arbeid mer begrenset. Tre av informantene snakket forståelig engelsk, mens to gjorde seg delvis forstått på norsk, men ingen av dem er i arbeid, eller har hatt arbeid.

5.2.2 Mulighet til å lære

De fleste sier at de svært gjerne vil lære noe mens de er i mottaket og i dette landet, og flere sier at de svært gjerne vil lære norsk selv om de kanskje ikke får bli her. Alle informantene, inkludert de som deltok på norskundervisning da intervjuene ble gjennomført, sier at det antallet timer de får tilbud om, langt fra er nok til å lære så mye som de ønsker av språket, og flere synes det er vanskelig både å lese og praktisere på egenhånd. En av dem som har «brukt opp» timene sa det slik:

Jeg ønsker å lære norsk. Jeg prøver å lese, men jeg får det ikke til Jeg føler skam, jeg ønsker å lese, men jeg har ikke moral. ... Jeg har bøker, men ikke moral til å lese. Jeg har motivasjon til å snakke, men jeg har ingen å snakke med. Det er vanskelig å motivere seg til å lese for å lære [språket], jeg må snakke med noen.

En av mennene som har fått endelig avslag på søknaden, og som har vært ved mottaket lenge, startet intervjuet med å øse ut sin frustrasjon over at asylsøkere

ikke har tilstrekkelig mulighet til å lære noe mens de oppholder seg i Norge. Som respons på forskerens «åpningsspørsmål» hvor han ble bedt om å beskrive sin faktiske hverdag så detaljert som mulig, «fyrer han løs» med sine egne spørsmål til forskeren:

Hvorfor har ikke asylsøkere i Norge anledning til å studere? Det har de i andre nordiske land og ellers i Europa. Mulighet til å studere er en menneskerett, og hvorfor er jeg fratatt menneskerettigheter i dette landet, kan du fortelle meg det?

En som har ventet lenge på bosetting, har ikke fått noe norskopplæring, mens en annen som venter på svar, ga uttrykk for at undervisning nærmest er «alfa og omega» i en asyltilværelse, men likevel alt for begrenset:

Dagliglivet i mottaket er godt, men alle er stresset. De vet ikke noe om fremtiden. De mangler papirer. Det skaper store problemer. Og så hører de dårlige nyheter fra sitt hjemland hver dag. Det hjelper å gå på skole, men 250 timer er alt for lite.

5.2.3 Flere faste tilbud

Begge mottakene hadde tilbud om fotballtrening. I hovedsak er det menn som deltar på denne formen for trening, men blant mennene som har deltatt i denne studien, var det bare en som trente fotball jevnlig. For andre menn og kvinner i mottaket er det få faste aktivitets-/treningstilbud. Noen visste ikke helt hva de kunne tenke seg av aktiviteter, men svømming ble nevnt av de fleste, både av kvinner og menn, inkludert de to mennene som var opptatt med ballspill (fotball og volleyball) flere ganger i uken. Bedre og mer utstyr til treningsrom i mottakene, ble også nevnt.

Flere nevnte at de setter pris på utflukter eller turer og annet som mottakene arrangerer, for eksempel skiturer, fisketurer og piknik ved havet. Det var likevel ikke slike arrangementer informantene trakk frem da de blir bedt om å fortelle om hva som inngår i deres «drømmehverdag». I den hverdagen er det faste daglige eller ukentlige aktiviteter og treningsmuligheter som gjelder.

5.2.4 Flere møteplasser

Noen hadde «en drøm» om å bli kjent med flere mennesker både i og utenfor mottaket, som en sier:

Jeg trenger venner – jeg har mannen min, men ellers ingen andre. Jeg treffer noen i kirken fra mitt land, men jeg vil treffe andre. Folk jeg treffer ser ganske trist ut. Jeg forsøker å hilse, men får ingen respons. ... Det er ingen steder hvor jeg kan treffe noen.

En informant som bor i en enhet hvor alle rom har TV, Internett og kjøkken, fortalte at hun savner venner i mottaket og at hun synes det er vanskelig å bli kjent med andre der hun bor. I dette mottaksbygget oppholder de fleste seg på sine egne rom det meste av døgnet. Fellesarealet blir sjelden brukt til spontane sammenkomster, men til informasjonsmøter og bingo. De som er interessert i fotball, samler seg også der av og til for å se kamper på TV sammen. Denne kvinnelige informanten føler seg imidlertid utrygg blant fremmede menn. Hun unngår derfor å se fotball sammen med dem, selv om hun liker fotball.

Noen som har bodd i mottak i flere år, har gradvis mistet de vennene de hadde og de finner det vanskelig å etablere nye relasjoner. De deltar heller ikke lenger på de sosiale arenaene hvor de før ble kjent med andre, for eksempel idrettsarenaer og skole. En som har ventet lenge på bosetting, fortalte at han er mye alene etter at mange av hans landsmenn enten har fått bosetting eller har reist fra mottaket av andre grunner:

De fleste som jeg ble kjent med til å begynne med, er borte. Nå er det mange nye som jeg ikke kjenner. Noen ringer av de gamle kjente, men jeg treffer dem ikke. Vi spilte fotball sammen. Jeg likte det, men jeg spiller ikke nå. Jeg har mistet lysten.

For enkelte har kirken vært en arena for å etablere sosial kontakt, men kirken er ikke så tilgjengelig som de kunne ønske på grunn av geografisk avstand og det er dyrt å ta buss. Språkproblemer skaper også barrierer for sosial kontakt. Flere typer aktiviteter i mottakene kan samle beboere. Samlinger rundt mat fra forskjellige land, er særlig attraktivt. Det samme er forskjellige sportsaktiviteter. En informant sa det slik:

Such activities bring people together. It is important to make a movement and to brake the pattern of passivity.

5.2.5 Gratis helsetjenester

Som svar på spørsmål om drømmehverdagen, er det kun en (som har fått opphold) som nevner at månedlige utbetalinger burde ha vært høyere. En annen sa: *we have to accept the minimum, and gradually adapt to it*. Flere sier imidlertid at de skulle ønske at de slapp å betale for det de regner som nødvendige tilbud og tjenester. Et eksempel, som nevnt over, er gratis adgang til svømmebasseng, et annet er gratis konsultasjon hos lege og psykolog. En som hadde problemer som han gjerne vil snakke med noen om, nevnte at det ikke har noen hensikt å be om samtale med helsesøster, for *hun henviser bare videre til lege og det koster penger*. En annen kommenterte at det er viktigere å få mer penger til å betale for hyppigere telefonsamtaler med familien enn å bruke penger på å snakke med psykolog. Innenfor et stramt budsjett prioriteres mat.

5.2.6 Ro i «eget hjem»

En annen klart formulert «drøm», er en hverdag med «ro i huset». Dette var også drømmen til den ene av informantene ved disse to mottakene, som hadde minst å utsette på livet i mottak generelt. Denne informanten har vært ved mottaket i kort tid og har fått innvilget opphold, men han var svært forstyrret over uro både på dagtid og om natten. Der han bor, arter uroen seg først og fremst som «høyt snakk». Denne informanten sier at noen «kulturer» snakker til vanlig med høyere stemme enn andre enten de snakker med noen i samme rom eller på telefonen. Flere snakker imidlertid høyt i telefonen også etter klokken elleve om kvelden, og det beskriver han som respektløst. Noen ganger er det bare vanlige lyder i lokalene som skyldes dårlig isolasjon mellom rommene, men dette virker også forstyrrende for den som forsøker å konsentrere seg om lekselesing:

To have peace is so important. I cannot think about anything else because it's so disturbing.

En annen som også uttrykker stor grad av frustrasjon, sa det slik:

Mottaket er mitt hjem. Folk forstyrrer meg i mitt hjem. Det er ikke bra.

Brudd på husregler, som brudd på regelen om ro etter elleve om kvelden, får ingen konsekvenser for dem som har fått endelig avslag på søknaden. De «straffes» ikke økonomisk med trekk på 100 kroner, som alle andre som bryter regler, fordi de kun får utbetalt et minimum til egen disposisjon. De kan heller ikke kastes ut. En av informantene, som beklaget seg over støy og som føler seg utrygg i mottaket, hadde et klart forslag til løsning på problemet:

Ingen burde være på mottaket lenge. Når man sitter og venter, blir man påvirket. UDI må handle fortere. De som skal returneres, må returneres hjem, de kan ikke flyttes til et annet mottak.

5.3 MOTTAKETS TILRETTELEGGING AV HVERDAGEN

I denne delen presenterer vi funn fra intervju med de mottaksansatte og med representanter for helsetjenesten i vertskommunen. Vi legger først og fremst vekt på beskrivelser av hvordan beboere følges opp og hvordan mottakene legger til rette forhold av betydning for beboeres hverdagsliv.

5.3.1 Forberedelse og oppfølging

Mottakene starter oppfølgingen når beboere lander på flyplassen. Der hentes de som oftest av miljøarbeider, eller av sosialkonsulent i noen tilfeller om det er familier som kommer. Enkelte ganger er en kontaktperson eller «fadder» fra den enkeltes hjemland med til flyplassen for å ta imot med den eller de nyankomne. Første dag får beboere generell informasjon om mottaket og nærområdet. De får kjøkkenpakke fra UDI og bankkort. De blir også vist butikker og får hjelp til andre praktiske ting som å finne matoppskrifter på Internett, om de har behov for det. En mer grundig ankomstsamtale tas senere.

Planleggingen har imidlertid startet i forkant med tanke på hvor den eller de som kommer, skal bo. Her er det mange forhold som må tas i betraktning, som hvem som kan bo henholdsvis sentralisert og desentralisert, hvem som kan bo sammen med hvem, og ikke minst hva som er praktisk mulig. Aller først blir det tatt hensyn til nasjonalitet, språk og kultur. Ingen beboere blir spurt om religion selv om noen har erfart problemer med å praktisere sin religion fordi romkamerater har blitt forstyrret. En av mottaksleiderne fortalte at det ofte oppstår konflikter selv om de overveier nøye hvem de plasserer sammen på rommene. Åpen krangel kan forekomme, men slåsskamper skjer sjelden. Konflikter kan utløses av forhold som romkameraters døgnrytme, TV-preferanser, eller snorking. Ved det største av disse mottakene, skjer rombytte minst en gang ukentlig, noen ganger oftere. Samtidig er mange beboere «konfliktsky» som en mottaksleder formulerte det. De som plages av for eksempel støy fra TV når de selv ønsker å sove, tar derfor ikke opp problemer med den det gjelder (noe som også beboere fortalte om i intervjuene). De tar heller kontakt med ansatte, og ber dem om hjelp til å løse «konflikten». I den praktiske hverdagen skorter det ofte på tid til å sortere ut

hvilke menn som kan passe sammen på rom i sentraliserte enheter, mens sammensetning av dem som bor i desentraliserte enheter, er mer gjennomtenkt. Det hender imidlertid at beboere ber om å få bo i, eller komme tilbake til, sentralisert enhet selv om den boligen de da kommer til har «lavere standard» enn der de bodde.

I mottaket følges de enslige mennene opp av miljøarbeidere. Det finnes ingen spesielle krav til utdanning eller fagkompetanse for dem som ansettes som miljøarbeider, i motsetning til dem som ansettes i stillinger som sosialkonsulent eller barne- og familieansvarlig. Disse to mottakene har imidlertid miljøarbeidere med lang erfaring. Noen av dem har også høyere utdanning. Enkelte av dem har selv vært asylsøker og har tidligere bodd i mottak. Miljøarbeiderne tilbringer store deler av arbeidsdagen i boenhetene eller i boområdene. De oppholder seg i fellesrom som stue eller kjøkken. I tillegg «banker de på dører» for å slå av en prat eller drikke kaffe eller te med en eller flere beboere. Dette er en rutine som også en av sosialkonsulentene praktiserer. Beboere som oppsøkes, velges enten tilfeldig eller fordi det er grunn til å tro at de kan være «nedtrykt» på grunn av at de har fått endelig avslag på søknaden eller av andre grunner. De ansatte tar ikke opp avslag som tema med mindre den det gjelder tar opp dette selv. Beboere forteller sjelden hverandre om endelig avslag, blant annet fordi det for mange innebærer et sosialt prestisjetap. Miljøarbeidere besøker også jevnlig de som bor desentralisert, minst en gang i uken ved det ene mottaket. Noen beboere trenger hjelp til å styre økonomien eller har behov for det som ble omtalt som «botrening». En ung mann hadde for eksempel brukt opp budsjettet for to uker på første handletur. Slike utfordringer tar miljøarbeidere seg av. Miljøarbeidere som er vaskeansvarlig, får kontakt med alle i mottaket via denne funksjonen. Den av de ansatte som har telefonvakt etter ordinær arbeidstid og i helger, hjelper ofte til ved sykdom og andre akutte tilstander, og tar kontakt med for eksempel lege og andre instanser på vegne av beboere.

Miljøarbeidere får også «bryne seg» på «trøbbelmakere». En av mottakslederne anslo at rundt to prosent av beboerne skaper «trøbbel». «Trøbbelmakere» finnes stort sett blant menn som har fått avslag. De lager bråk, for eksempel knuser de vindusruter og opptrer aggressivt mot ansatte i mottaket. Dette gjør de for å ramme UDI, som er ansvarlig både for manglende opphold og manglende bosetting. De møter ikke UDI personlig, eller kanskje bare en gang. Dermed er det mottaksansatte som får unngjelde. For de ansatte i mottaket er det viktig å bli kjent med alle, og å bli venner også med trøbbelmakere, for ingen kan kastes ut, de kan kun kalles inn til samtale. Som oftest er det miljøarbeidere som tar opp

problemer. Beboere i desentraliserte enheter kan imidlertid havne «litt under radaren», selv om de følges opp av miljøarbeider. Mottakslederne fortalte om tilfeller hvor beboere hadde vært involvert i narkotikasalg og hadde innlosjert kriminelle «venner fra byen».

Alle beboere må delta på informasjonsmøter selv om de har fått avslag og har vært ved mottaket lenge. Vanligvis holdes slike møter en gang per måned, alltid gruppevis etter språk. Disse møtene gjør det mulig for ansatte å opprettholde en viss kontakt med alle beboerne. «Oppfølgingen kan likevel glippe», som det ble sagt. Beboeres fortellinger i intervjuene kunne tyde på at noen har hatt behov for hjelp uten å ha fått det. En av informantene som beskrev flere problemer, svarte følgende på forskerens spørsmål om vedkommende har fått hjelp fra ansatte i mottaket til å løse problemene: *Her får vi penger for å klare oss selv. Det er bare slik det er.*

En av mottakslederne fortalte at de forsøker å plukke ut de mest sårbare, det vil si de som viser tegn til at de har erfart noe traumatisk, både kvinner og menn, for å følge dem tettere opp. På morgenmøter, som de har to ganger i uken, diskuterer de det som ansatte har observert i ulike sammenhenger, og vurderer om de skal ta kontakt om noen viser tegn til at de «sliter», eller bare tilby dem det gjelder, samtale om de ønsker det. En utfordring for ansatte i denne sammenhengen, er *å skille mellom spill og reelle problemer*, som en sa. Lederen for det samme mottaket var overbevist om at samtale med helsesøster like etter ankomst og gratis legeundersøkelse er svært viktige forebyggende tiltak, og derfor bør prioriteres. Om beboere i det hele tatt tar opp traumatiske forhold, henvender de seg til ansatte og/eller representanter for helsetjenesten ved mottaket. Selv om beboere sjelden snakker med hverandre om traumer eller andre personlige forhold, virker det likevel som om de passer på hverandre og melder fra om de ser at noen «sliter». Ved et av mottakene hadde en beboer fortalt ansatte om sin bekymring for romkameraten. Ansatte fikk tatt kontakt og sørget for at den det gjaldt, fikk faglig hjelp i tide. Mottaksledere snakket også om betydningen av relasjonsbygging, og om verdien av å være sammen med beboere i forskjellige sammenhenger, i stedet for bare å møte dem fra posisjonen bak en kontorpult. Ansatte deltar derfor ofte på arrangementer, og ved ett av mottakene ble en mannlig vaktmester av og til trukket inn i rollen som «kompis» til mannlige beboere for eksempel i forbindelse med fotballkamper eller andre arrangementer.

Sosialkonsulent eller barne- og familieansvarlig følger tett opp barnefamilier og enslige kvinner. De har kontakt med disse beboergruppene både via

arrangementer og faste kontortider hvor mange henvender seg. Sosialkonsulentene besøker også familier som bor desentralisert, og de er med på aktiviteter som frivillige organisasjoner tilbyr. En av sosialkonsulentene fortalte at hun hadde fått kritikk fordi enkelte mener hun har vært for mye tilgjengelig for dem hun har ansvar for. Noen hadde også omtalt henne som «dumsnill», *men*, fortsetter hun: *jeg gjør bare det jeg synes at jeg må, for å hjelpe de som sliter*. Det som i følge sosialkonsulenten, er et større problem, er *all søknadsskrivingen og rapportskrivning* som går ut over oppfølgingsarbeid rettet direkte mot beboerne. *Her kunne UDI godt ha moderert seg*, som hun la til.

I følge uttalelser fra ansatte, får kvinner kanskje mer oppmerksomhet enn menn *fordi de er få og dermed blir mer synlig*. De bruker også «kontoret» mer. Men noen kvinner klarer seg også bedre *fordi de er mer selvstendig*, som en *sa, de fra Somalia er spesielt tøffe. De kommer alene, de har bare seg selv*.

5.3.2 Aktivitetstilbud

I tillegg til det ene aktivitetstilbudet for voksne og for barn som UDI betaler for, kan mottakene søke om midler til flere aktiviteter. Mottakene er likevel avhengig av å holde kostnader nede. De konsentrerer seg derfor om det de kaller for «lavkosttilbud» og «lavterskeltilbud», og her faller fotball inn under begge. Fotballtrening er den eneste faste idrettsaktiviteten ved begge mottakene. Utendørsbaner blir brukt om sommeren, mens treningen i vinterhalvåret blir lagt til en idrettshall, vanligvis én til tre ganger i uka. Beboere ved det ene mottaket kan bruke fotballbaner i nærmiljøet utenom fastsatte tider om sommeren. Det blir også arrangert fotballturneringer og kamper mot andre lag, blant annet lag fra andre mottak i regionen. Mottaket sørger for transport til faste treninger enten fordi det ikke finnes offentlig transport, fordi rutetider ikke passer, eller for å spare utgifter.

Det ene mottaket hadde tidligere fast tilbud om svømming i et basseng ved en lokal skole. Dette tilbudet var midlertidig stoppet og det var uklart når mottaket kunne få til ny avtale med skolen, som har stilt krav til bruken av lokalene som hadde vært problematisk å oppfylle. Det andre mottaket har ikke fast svømmetilbud, men de har tidligere arrangert svømmekurs for kvinner og barn en kveld i uken i noen uker.

Begge mottakene har treningsrom hvor både kvinner og menn kan trene til fastsatte tider, eller etter avtale med dem som er ansvarlig for nøkler. Treningsrommene er plassert i ett av byggene som hvert av mottakene disponerer.

Beboere som bor andre steder, er dermed avhengig av mottakets transport-tjeneste for å komme til og fra. En av vertskommunene har treningstilbud av forskjellig slag som også beboere i mottaket kan benytte. For hver treningsøkt må alle betale 50 kroner. Dette får beboere i mottaket refundert i ettertid, det vil si en måned senere, men få beboere har vist interesse for dette tilbudet.

Begge mottakene tilbyr friluftaktiviteter i form av turer i skog og mark, fisketurer, og fjellturer. Det ene mottaket har også arrangert skitur om vinteren, noe som mange av beboerne der satte stor pris på. I intervjuene kom det imidlertid frem et språk i tenkemåte mellom ansatte og beboere. Mens ansatte for eksempel har tenkt at beboere kan «ha godt av» å lære litt om Norge og norsk kultur når de først er her, og tilbyr aktiviteter og utflukter deretter, viser mange beboere lite entusiasme for slike tiltak. Mottakslederne fortalte blant annet at mange voksne beboere er svært negative til å delta i det som tilbys: *De gir ikke tilbudet en sjanse*, som en sa. De møter ofte ikke opp til utflukter uten å bli vekket og «dratt med» eller å betale et depositum som de får tilbake om de møter opp. Frivillige organisasjoner har også varierende oppslutning om det de tilbyr. Likevel klager beboere på at det ikke er noe å gjøre. Som en av mottakslederne sa: *mange bryr seg ikke om det vi tilbyr. De vil aller helst ha fri adgang til svømmehallen.*

Av sporadiske arrangementer og tilbud, kan nevnes markering av høytider og merkedager av kulturell og religiøs art, for eksempel etiopisk og asiatisk nyttår, muslimsk Id og feiring av nasjonaldager. Arrangementene skal være åpne for alle, og mottakspersonell er behjelpelig med å skaffe lokaler, for eksempel i skoler eller annet i kommunen. Beboere som står bak det enkelte arrangement, må imidlertid ta ansvaret for gjennomføringen. Hver sammenkomst med matservering hadde et budsjett på mellom 75 og 100 kroner per person. Bingo og korvirksomhet står også på programmet. Det samme gjør bowling i det ene mottaket, hvor beboere tas med til nabokommunen for å spille to til fire ganger per år.

Begge mottakene har egne kvinnegrupper. Det ene mottaket har faste møter i gruppen to ganger per måned, mens det andre har mer sporadiske møter. Innholdet i disse møtene varierer. Det har vært arrangert kurs i matlaging og forskjellige former for håndarbeid, i tillegg til spa med bruk av «naturlige midler». Flere samlinger blir brukt til informasjonsarbeid, hvor temaer som angår kvinner blir tatt opp, blant annet tvangsekteskap og vold i nære relasjoner. Av og til møtes kvinnene bare for å snakke sammen. Det ene mottaket har også etablert mannsgruppe. Denne gruppen møtes med jevne mellomrom for å se fotballkamper eller andre sportsarrangementer på TV eller for å se filmer.

Medlemmer av beboerrådet og miljøarbeider kjøper inn snacks og lager til hyggekveld.

Mottakene har et omfattende opplegg for barn og unge. I tillegg til den ene faste fritidsaktiviteten til hver enkelt som UDI dekker, arrangeres utflukter og forskjellig kulturelle innslag blant annet teater og kino. Noe er i mottakets egen regi, mens annet blir gjennomført i samarbeid med skoler, barnehager, og lokalsamfunn. I tillegg har frivillige organisasjoner en rekke tilbud inkludert feriereiser og helgeturer. Lokalsamfunnet i distriktet hvor mottakene ligger, har også arrangementer som inkluderer voksne mottaksbeboere, blant annet forskjellig innslag under «lokal uke» og liknende.

5.3.3 «... et viktig frø må sås»

I følge ansatte ved disse mottakene, er det enslige menn som sliter mest med å tilpasse seg den midlertidige situasjonen i mottaket. I motsetning til familier som har struktur på dagen, snur menn døgnet når de ikke har noe å gjøre eller mangler tilbud. Særlig gjelder dette menn som har fått avslag og som har vært lenge i mottaket. *Alle sitter med håp, som en mottaksleder sa. Ingen tar andregangs avslag som endelig, selv om det er det. De fleste bare venter og ender opp med å bli helt apatisk, og videre;*

... ved første avslag må et viktig frø sås: Den enkelte må begynne å tenke på hva som skal skje etter neste avslag, som kommer i 90 prosent av tilfellene. Noen beboere reiser fordi livet i mottak er uutholdelig. Uten skole, uten jobb, og uten personnummer blir livet hardt. Det er greit å gå på tur, men det er ikke nok for å hindre at all energi forsvinner.

I følge samme mottaksleder, er det tydeligvis noen, som oftest kulturavhengig, som synes at det er greit å gjøre ingenting. Men stort sett går det ikke bra å gjøre ingenting, som en annen ansatt sa:

Det første halvåret går alt. Ett år går mye bra, men etter tre år blir det meste problematisk Mange med problemer blir avvist av DPS fordi de mener at problemer først og fremst skyldes «saken» og det kan ikke de gjøre noe med, og kommunepsykologen tar bare dem som snakker norsk, fordi de ikke har penger til tolk.

Flere ansatte bemerket at alt for mange rundt beboere som har fått avslag, bidrar til å gi dem falske forhåpninger, i stedet for å motivere dem til å reise. Selv om det

i dag rettes mye oppmerksomhet mot returarbeid blant annet med egne stillinger til slikt arbeid, monner det lite, i følge mottakslederne. Det ene mottaket har riktig nok fått økt antallet frivillig retur de siste årene, mens personer med avslag har «hopet seg opp» ved det andre mottaket. Mottakslederne undret seg imidlertid over at UDI antar at hvem som helst kan ta på seg oppgaver i forbindelse med retur. Ansatte fortalte at mange får sterke reaksjoner når det er snakk om å reise ut, og dette er ikke alltid like lett å takle. Tidligere var «integrering» mantraet i mottakene og mange tiltak var rettet mot det. I følge mottakslederne blir det i dag begrenset tid til integreringsarbeid på grunn av at returarbeid må prioriteres. Dette går igjen ut over dem som har fått opphold og som har ventet lenge på bosetting.

5.4 BEBOERMEDVIRKNING

5.4.1 Type involvering

Beboermedvirkning ble både snakket om og praktisert på litt forskjellige måter ved mottak A og D. Det ene mottaket har etablert beboerråd, mens det andre har involvert beboere i flere driftsoppgaver. Mottaket som manglet beboerråd, har ikke droppet dette fordi de mente at beboeres innflytelse på driften var uviktig, men fordi det ved dette mottaket har vært utfordrende både å få et beboerråd til å fungere etter hensikten og å få noen til å stille som representanter.

Beboerrådet, ved mottaket som hadde et slikt råd da intervjuene ble gjennomført, har syv medlemmer fra ulike språkgrupper med variasjon i kjønn og alder. Alle var «håndplukket». Det vil si at de ansatte hadde forespurt personer som de selv vurderte som både egnet og godt likt blant andre beboere i mottaket. Mottaket har et årlig budsjett som brukes til ulike arrangementer, inkludert fester og utflukter. Ved dette mottaket blir det vanligvis gjennomført to større utflukter i året, men beboerrådet kan også ta initiativ til aktiviteter. Møter mellom beboerrådet og de ansatte blir vanligvis holdt en gang i måneden.

Beboerinvolvering i driftsoppgaver varierer, som nevnt over, mellom mottakene. Ved mottaket hvor dette var mest utbredt, har beboere blant annet vaskeansvar. Dette innebærer å lage vaskelister, å holde orden på vaskeutstyr og dele dette ut mellom visse klokkeslett på vaskedager, og å kontrollere at det blir vasket. Beboere har også ansvar for utstyr blant annet fiskestenger, og for treningslokaler og lagerrom med materiell som frivillige organisasjoner og privatpersoner har donert til mottaket. Ved ett av mottakene har en beboer fast brannvakt. Beboere

bidrar også i enkeltoppgaver, uten fast ansvar, for eksempel hjelp til unge og nyankomne med matlaging og klesvask. Miljøarbeidere har et overordnet ansvar for alle oppgavene.

Beboere som deltar i driftsoppgaver, er nøye selektert av ansatte i mottaket, og de får et mer eller mindre symbolsk honorar for de oppgavene de tar på seg. Det mest vanlige er noen hundrelapper per måned. Ingen får kontanter, kun rekvisisjon til betaling, for eksempel for mat. Noen oppgaver blir belønnet med busskort. De som ønsker det, får attest med beskrivelse av oppgaver som de har utført.

Mottakslederne snakket også om forskjellige former for beboerinitiativ i forbindelse med spørsmål om beboermedvirkning. Som eksempler ble det nevnt innvendig oppussing i mottaket, både av egne rom og av fellesrom, og opparbeiding av grønnsakhager. Leder for mottaket hvor beboere hadde fått støtte til å dyrke grønnsaker, sa at dette var *de best anvendte 500 kronene vedkommende hadde vært med på å bruke* i mottaket. Beboere hadde også uttrykt ønske om å bidra i transportoppgaver, men dette ble, i følge en av mottakslederne, for komplisert å få til på grunn av forsikringsreglement.

5.4.2 Ambivalent innstilling

Vurderinger av beboermedvirkning er basert både på beboeres og ansattes uttalelser. Ved mottaket som hadde beboerråd da intervjuene ble gjennomført, kjente imidlertid ingen av beboerinformantene til at det eksisterte et slikt råd. En beboer som hadde vært lenge i mottaket, var ganske sikker på at det ikke fantes beboerråd hos dem fordi han *deltok på alle informasjonsmøter*, som han sa, og han hadde aldri hørt noe om et slikt råd. Han visste heller ikke hva det var, eller hva et slikt råd kunne bidra til.

I intervjuer med beboere ble ordet «beboerråd» brukt fordi denne betegnelsen var vanlig ved begge mottakene. Det vil si at dette var et ord som i dagligtale ikke ble oversatt til engelsk. Forskeren har imidlertid ikke kontroll over hvordan tolkene oversatte dette, for selv etter utdypende forklaringer fra tolken av hva det var, virket ikke dette gjenkjennelig. I intervjuene har dermed beboerinformantene stort sett reflektert over noe de ikke har kjennskap til, det vil si at de har reflektert rundt beboerråd som idé.

En av beboerne som hadde vært lenge ved mottaket som hadde beboerråd, fortalte at det en gang hadde vært en person der som hadde hatt en slik funksjon

og som hadde gjort en god jobb. Men etter at denne personen flyttet fra mottaket hadde ingen overtatt etter han, så vidt denne informanten hadde kjennskap til. En annen beboer ved det samme mottaket som heller ikke kjente til beboerrådet, funderte litt over spørsmålet om dette uten å gi noe klart svar. Han tok imidlertid selv temaet opp litt senere i intervjuet. Da hadde han kommet frem til at dette kanskje var en god idé:

Vi hadde dette [beboerråd] tidligere, men jeg tror ikke at vi har det nå. ... Det er en god idé, for da kan jeg få tatt opp mine problemer. Jeg snakker ikke mye med andre fordi jeg ikke kan stole på alle, men om vi har beboerråd og jeg snakker med «han», kan ikke «han» si det videre at det er jeg som har sagt det.

Alle var imidlertid ikke like positivt innstilt til ideen om beboerråd. En av innvendingene handlet om at et slikt råd *er og blir udemokratisk*, som en sa. Vedkommende utdyper dette ved å presisere at det er stor variasjon blant beboerne på mottaket og at det er umulig å ha representanter for alle grupper. Dermed vil ikke beslutninger i et beboerråd gjenspeile beboeres egentlige ønsker. I flere av intervjuene kom det også opp uttrykk for generell mistillit til beboerråd og til dem som er medlemmer der:

De som er med der, tenker bare på seg selv. De er ikke interessert i å hjelpe andre. Det er kun i Norge at fremmede hjelper noen som de ikke kjenner eller noen som ikke er familie eller venner. Det skjer aldri i mitt land.

Beboeres skepsis eller uttrykte mistillit, kan være medvirkende grunn til at et av mottakene har hatt problemer med å rekruttere representanter til beboerrådet. En av mottakslederne fortalte at en kvinne trakk seg fra sitt verv fordi hun hadde fått kritiske spørsmål i forbindelse med innkjøp til en fest som hun var ansvarlig for. Flere lurte på om hun virkelig hadde brukt hele pengesummen som hun hadde til disposisjon, til å handle for. Hun følte seg dermed mistenkt for å ha beholdt noe av beløpet til eget bruk.

5.4.3 «Work for the office»

Uttalelser om beboerinvolvering i driftsoppgaver stammer i hovedsak fra ansatte. I beskrivelsene varierer erfaringene både mellom mottakene og over tid. Det kom imidlertid tydelig frem at beboere som tar på seg slike oppgaver, befinner seg i en utsatt posisjon på flere måter enn det som er nevnt i avsnittet over. En av mottakslederne fortalte at noen hadde skåret opp dekkene på sykkelen til en av

dem som hadde vært vaskeansvarlig. I følge mottakslederen, hadde denne personen mest sannsynlig vært for streng med dem som ikke vasket når de etter planen skulle, eller hadde «slurvet» i gjennomføringen. *Men*, fortsetter mottakslederen; *det har aldri sett så fint og rent ut i mottaket verken før eller senere som da han hadde ansvaret*. Beboere som tar på seg oppgaver i mottaket, må i noen tilfeller velge hvem de skal være lojale overfor. Skal de ta hensyn til mottaket og mottakets reglement eller til beboere som har ønsker som bryter med reglementet? Som eksempel ble det nevnt at personer som har hatt ansvar for treningsrom eller lagerrom med klær, har blitt forsøkt presset til å åpne lokalene utenom faste åpningstider; *you have the key*, som de sier de som presser på. I slike og i andre tilfeller har beboere med ansvar for driftsoppgaver, blitt kritisert av andre beboere for den jobben de gjør: *You work for the office* er et standarduttrykk som ikke er positivt ment. «*The office*» er for mange, i mange sammenhenger, motstand i form av å representere UDI.

En mottaksleder bemerket at det er tøft for noen å få mer ansvar enn andre også i den forstand at noen kan føle seg «høyere» eller mer «verdte» enn andre. De fleste forsøker imidlertid å ligge lavt i terrenget og vegrer seg for å rapportere dem som for eksempel ikke vasker. De som stikker seg ut eller mistenkes for å skaffe seg fordeler, blir, som nevnt i avsnittet over, ofte uglesett. To av beboerinformantene hadde hatt «vaskeansvar». Den ene hadde det fortsatt, men ingen av dem fortalte om dette i intervjuet.

5.5 HELSETJENESTENS BIDRAG

Begge mottakene har helsesøster med fast tilknytning. Helsesøstrene er ansatt i vertskommunenes helsetjeneste, men de har mottaket som sitt faste arbeidssted. Ved begge mottakene har den ansatte i helsesøsterstilling lang og relevant erfaring. Den ene av dem som ble intervjuet, har arbeidet i hjemlandet til en stor asylsøkergruppe.

På grunn av mange oppgaver og stort arbeidspress, har ikke helsesøstrene alltid mulighet til å møte alle mottaksbeboere innen to uker etter ankomst i tråd med anbefalinger fra Helsedirektoratet. Den ansatte ved mottaket som tar i mot nyankomne, blant annet sosialkonsulenten, får imidlertid et visst inntrykk av den enkeltes psykiske tilstand og melder fra til helsesøster dersom noen viser tegn til «akutt behov» for samtale med henne. I noen tilfeller har helsetjenesten fått melding i forkant om nye beboere med «særskilte behov», dersom dette er

avdekket for eksempel under oppholdet i transittmottak. I slike tilfeller prioriterte helsesøstrene samtaler med den/de det gjelder like etter ankomst.

Helsesøstrene brukte Helsedirektoratets veileder som utgangspunkt for sitt arbeid, men de som deltok i studien, beskrev likevel en litt ulik tilnærming i praksis. Den ene helsesøsteren fulgte som oftest spørsmål i kartleggings skjemaet mer eller mindre «slavisk», mens den andre vanligvis la opp til en løsere samtale fordi hun syntes at noen av spørsmålene i skjemaet var for brutale til å ta opp med personer hun ikke kjenner bakgrunnen til. I følge den sistnevnte helsesøsteren er det fullt mulig å avdekke behov for hjelp og danne seg et inntrykk av hver enkelt som grunnlag for videre samtaler og oppfølging, uten å gå inn på alle forhold som inngår i kartleggings skjemaet. Begge helsesøstrene var imidlertid enig om at skjemaet i seg selv har betydelige svakheter: *Skjemaet er mer tilpasset krigserfaringer fra Bosnia enn erfaringer til dem som kommer til oss nå*, som den ene helsesøsteren sa.

En av helsesøstrene presiserte videre at mange asylsøkere ikke orker å fortelle flere ganger om hvorfor de har flyktet og hva de har erfart av traumer og annet. Mange av dem mener også at det er best å la det traumatiske ligge. Selv om en slik oppfatning ofte er kulturavhengig, unnlater denne helsesøsteren å ta opp dette temaet om ikke den enkelte selv kommer inn på det. Hun spør heller om venner og om de har noen å snakke med. Hun forteller også litt om hva traumer kan føre til, og når det er vanlig å merke reaksjoner og hvordan slike reaksjoner kan takles. Mange beboere vil helst ikke utlevere seg til noen de ikke kjenner, men ofte forteller de likevel om hvordan de har det. Den ene helsesøsteren hadde inntrykk av at enkelte åpnet seg for henne fordi hun på grunn av alder, ble sett på *som en slags mors- eller bestemorsfigur*. Problemer av psykososial art kommer også ofte opp i forbindelse med fysisk helsesjekk og tuberkulosekontroll.

De første samtalene som asylsøkere får med leger, er ofte med turnuskandidat, og *selv om mange er flinke*, som helsesøstrene sa, er de likevel uerfarne og *de drar igjen om et halvt år*, slik at det ikke blir noen kontinuitet i oppfølgingen. Alle får etter hvert fastlege, men det har ikke alltid vært lett å skaffe, slik at noen må vente en *god stund*.

Den videre kontakten med beboere foregår som oftest ved at den enkelte selv tar kontakt med ansatte i mottak som så henviser videre til helsesøster. Noen ber selv om å få snakke med helsesøster. I noen tilfeller fanger sosialkonsulent opp «signaler» som kan tyde på at noen sliter, og de ber da helsesøster om å ta

kontakt. Helsesøsteren ved det ene mottaket, kaller vanligvis alle inn til samtale med noen måneders mellomrom. Den andre drar på hjemmebesøk, for å unngå at beboere må betale for busstransport.

I felles fora tas det opp ulike helsetemaer som reaksjoner på traumer, søvnproblemer, depresjon, isolasjon, mørketid, og temaer som kjønnslemlestelse og tvangsekteskap bare for kvinner. Mange husker ikke hva de har fått informasjon om ved ankomsten, slik at mye av det som ble tatt opp da, må repeteres ved senere anledninger.

Begge helsesøstrene bemerker at det tar litt tid før beboeres problemer kommer til overflaten:

Mange føler seg trygg i starten, men så starter utryggheten, når de ikke vet hva UDI gjør med dem, da kommer søvnproblemene, og matlysten forsvinner. Og mange blir sittende. Den ene måneden går og den andre etter.

Problemer viser seg ikke før den enkelte asylsøker får endelig avslag. Problemer som har vært fortrent, kommer da til overflaten. Avslag forsterker problemer som angst, redsel, og usikkerhet for fremtiden.

Helsesøstrene henviser beboere som har behov for videre oppfølging, til «psykiatriske team» eller til «gruppeoppfølging» som tilbys personer med psykiske problemer. Enkelte har også fått betalt busskort og/eller trening som «behandling». Noen ganger er det imidlertid uklart hva som handler om *ren desperasjon for å få bli og hva som er reelle problemer*, som den ene sa. Begge helsesøstrene påpeker at det er lang ventetid for å få samtale med spesialist, og mange beboere vegrer for å ta imot tilbud om samtale enten fordi de må betale, eller fordi de ikke ønsker å snakke om forhold som angår «mental helse». En av mottaksleiderne uttalte at de vanligvis har få med psykiske problemer, kanskje rundt seks prosent av beboerne, men disse legger til gjengjeld beslag på rundt 25 prosent av tiden til de ansatte. Mye av helsesøstrenes tid går for øvrig med til oppfølging av generell helsetilstand, smittevern, henvisninger, og oppfølging av henvisninger, og til dokumentasjon og journalføring. Det ene av mottakene hadde større gjennomtrekk enn det andre, og med mye utskifting av beboere følger det med mye papirarbeid.

6. HVERDAGEN I MOTTAK B OG C

I dette kapitlet vil vi redegjøre for hverdagslivet ved de to mottakene (mottak B og C) som gjenstår etter gjennomgangen av livet ved de to første mottakene i kapittel 5. Inntrykket fra feltarbeid ved de mottakene vi nå skal ta for oss, preges i stor grad av en annen informantsammensetning enn den vi så i forrige kapittel. Av de fire informantene fra mottak C og de seks fra mottak D var det bare én relativt nyankommet informant som ennå ventet på svar på asylsøknaden sin. De øvrige ni har fått innvilget opphold i Norge, men bor i mottak i påvente av bosettingskommune. Flere av disse har kommet til Norge i løpet av det siste halvåret, og de har fått positivt svar på asylsøknaden etter svært kort tid. Det var imidlertid også dem som har bodd i ett og to år i mottak, og i ett tilfelle én som har vært i mottaket i nærmere fem år, men her var omstendighetene noe spesielle. I disse to mottakene er andelen som hadde fått endelig avslag på asylsøknaden sin relativt lav slik at livet i mottaket mer bærer preg av at beboerne føler de står på stedet hvil og lever i et vakuum, enn frykt for hjemsending og håpløshet.

6.1 DEN REELLE HVERDAGEN

Hovedfokuset under feltarbeid var hverdagslivsintervjuene med beboerne. I det følgende vil vi først se på hvordan informantene beskriver sin hverdag slik de opplever den.

6.1.1 Daglige gjøremål

På spørsmål om hverdagen og hvordan den arter seg, var det helt påtaketelig at informantene alltid begynte med å fortelle om hva de gjør de dagene de har skole.

Siden de fleste undervisningstimene er lagt tidlig på dagen, står de som skal på skolen gjerne opp i sju-åtte tiden to til tre ganger i uka. De fleste spiser noe lett først, mens de etter skolen lager et større måltid. Selv om mange sier at de ikke har noe mer å gjøre etter skolen, er det tydelig at det for mange likevel er lettere å tilføye for eksempel – så går jeg hjem og lager mat og snakker med venner og ser på TV, i positive vendinger, enn når vi spør om hva de gjør de øvrige dagene. Betydningen av skole vises også i de følgende sitatene:

Før spiste jeg og sov jeg, og noen ganger studerte jeg, men nå, for to uker siden begynte jeg på norskkurs.

Etter skolen er det ingen andre aktiviteter. Jeg lager mat, spiser, leser bøker, bibelen, og er inne på mottaket, ikke noe annet.

Når det ikke er skole, er jeg bare hjemme, gir mat til babyen, og så er jeg ferdig.

Det første sitatet er likevel fra en kvinne som i begynnelsen av sitt opphold ved mottaket hadde opplevd skolen som noe negativt. Ved ankomst til mottaket hadde hun blitt plassert i en klasse med elever som allerede hadde lært en del norsk slik at hun forsto svært lite av det som foregikk. Den gang gikk hun derfor på skolen bare for ikke å få trekk i utbetalingen fra UDI, mens hun nå ønsket å få mange flere timer norskopplæring i uka. Dette var et ønske blant flere informanter, blant annet en mann som fortalte at han utenom skolen bare sitter inne mellom fire vegger, ser litt på TV og ikke noe annet. Han fortalte imidlertid at han gjør mye lekser, men at det for en som han med en del skolegang, er for liten framdrift i norskopplæringen. En annen som hadde lært seg mye norsk på kort tid fortalte at han spiser, slapper av og kanskje tar seg en tur på formiddagen. Tre ganger i uka har han norskundervisning fra tolv til to på ettermiddagen. Etter skolen spiser han og så jobber han med å lære seg norsk hver dag fra i sjutida til midnatt, stort sett ved hjelp av sosiale medier, nett og bøker (romaner) han har fått tak i.

Når skolen ikke regulerer tidspunkt for å stå opp, er det store variasjoner blant informantene og også for hver enkelt med hensyn til når de står opp. Én sier han ofte står opp i nitida, men at klokka også godt kan bli elleve og tolv. Det er flere som sier de gjerne ligger til midt på dagen, og det refereres til at noen i mottaket ikke står opp før langt ut på ettermiddagen, men det virker å gjelde få, og ikke informantene selv. Felles for de fleste er at de synes det er vanskelig å stå opp når de ikke har noe å stå opp til. Det er også svært mange som viser til søvnproblemer og sier at de sovner seint eller sover dårlig slik at de aldri blir uthvilt.

Renhold er en aktivitet beboerne ved mottakene selv skal ta seg av. For vask i fellesareal har hvert rom sin tur. Ved det ene mottaket er regelen et lettere renhold fire ganger i uka og så full rengjøring av hele kjøkkenet en fast ukedag. Ved det andre mottaket har renholdet visstnok vært veldig dårlig tidligere, mens det nå fungerer, hvert fall i ett av mottakets to sentraliserte bygg. Her skal

fellesrom og gang være vasket før kl. 12 hver dag, og beboerne bemerket det som positivt at de ansatte følger opp vaskeregler blant annet ved å banke på døren til den ansvarlige for å minne dem på vaskeansvaret når det er deres tur. En informant fortalte at hun tidligere har bodd sammen med en gruppe kvinner som laget sine egne regler fordi det ikke var noen fra mottaket som fungerte, mens de nå følger mottakets. Informanter fortalte også at det er viktig med system og regler for at ting skal fungere, og en la veldig vekt på at det er fint i Norge at de samme reglene gjelder for alle. Dette siste gjelder både innad i mottaket og utad i storsamfunnet. En annen informant synes:

Det er bra her fordi de som jobber her gir oss ansvar og alltid sier at det er vårt ansvar - at rengjøringen er vårt ansvar og at om vi har det rent går det bra med oss. Og om vi ikke holder det rent går det utover oss selv. Det fungerer.

Alle informantene lager stort sett minst ett varmt måltid om dagen, mens en sa at hun lager varm mat tre ganger daglig. Tidspunktene varierer en del. En spiser litt frokost tidlig, så lunsj midt på dagen og middag i åttetida. En annen fortalte at han er vant til å spise middag i to-tida i hjemlandet, men at tida som på et vis står stille for han når han bor i mottak, samtidig går fort sånn at klokka gjerne blir fire eller fem før han får spist her. En informant fortalte at kvinnene fra hennes hjemland gjerne samler seg og spiser et ordentlig måltid i ti-tida om kvelden. Hun synes det er fint å spise seint og snakke sammen siden det er vanskelig å få sove om kvelden. Så kan hun neste formiddag varme opp noen rester til lunsj. Ved det andre mottaket fortalte en kvinne også om fellesskapet kvinnene imellom. Der samler en del kvinner seg ofte i kvinnestua i sekstiden om ettermiddagen og koser seg med en kopp te. En annen kvinne fortalte at av ni damer fra hennes land og nabolandet har sju av dem barn som er etterlatt i hjemlandet (eller evt. et annet land). Dette fører til et sterkt kvinnefellesskap knyttet til lengselen etter barna, slik sitatet under viser:

Jeg har fire barn i [hjemlandet] og mann. Jeg håper på gjenforening. Vi snakker på Skype og noen ganger i telefonen. Jeg savner dem, og barna er små. Den minste er fire år og spør hver gang: "Når kommer du til meg?" Vi [kvinner] snakker om dette sammen - om å få barna hit, vi prater om det hver dag og håper å få se dem og være med dem. Vi er venner og bryr oss om hverandre og føler at vi er i samme situasjon. Om en ikke har det bra, strømmer alle til. Hva er vanskelig? Vi prøver å få henne til ikke å tenke så mye, vi bryr oss.

Bortsett fra i kvinnegangen i ett mottaksbygg, er kjøkkenet lite og lite egnet til sosial omgang. En kvinne fortalte at de er tjue kvinner som deler på to komfyrer. Én mann ved et annet mottak mente imidlertid at lite plass ikke er noe stort problem siden de alle har god tid så det går greit å vente på tur. Én kvinne nevnte likevel at det kan være en del krangling og diskusjoner på kjøkkenet slik at hun til dels foretrekker å spise på rommet sitt. Inntrykket var likevel at dette ikke bare skyldtes krangel om tilgang til å lage mat, men mer hennes ønske om å være i fred. I ett mottaksbygg der forholdene er særlig dårlige, viste noen kvinner til ødelagte komfyrer, mens en informant i klaget over skitt og manglende renhold som kunne gå på hygienens løse. Siden alle dessuten har kjøkkenutstyr og kjøleskap inne på sine egne rom, var inntrykket at kjøkkenene stort sett bare har verdi som et sted å lage mat og i liten grad fungerer som en sosial arena der en oppholder seg. Oppholdsrom i nær tilknytning til kjøkken blir imidlertid ofte brukt til felles måltider.

I tråd med dette er det blant informantene og andre store variasjoner i forhold til om de kjøper inn og bare lager mat til seg selv, eller om de gjør felles innkjøp, deler på maten, lager mat sammen eller på omgang. Ved et mottak snakket vi med en gruppe menn der tre og tre kjøper inn og lager middag sammen på omgang, mens en annen venn av dem sa han foretrekker å ha kontroll på sitt eget. Ved det andre mottaket fortalte en mann at han og romkameraten kjøper inn maten felles, men at han står for matlagingen fordi vennen har skadet seg. Noen kvinner fortalte at de lager mat til seg selv, men noen ganger deler med andre, mens en mann sa at de (vennene/de han deler kjøkken med) lager middag hver for seg, men er enige om at det bare er å forsyne seg av hverandres rester. Når beboere spiser sammen, bruker de ofte fellesrom, men de kan også samles inne på beboerrom. Hos noen er det helt tydelig at matlaging og ikke minst spising har sammenheng med den psykiske helsen. En fortalte hvordan mange tanker og lite motivasjon lett fører til tilbaketrekning og spising på rommet, mens bedre humør bidrar til lyst til å dele måltider med andre. Samtidig ga alle uttrykk for at felles måltider bidrar til trivsel.

Når flere lager eller spiser mat sammen, så skjer det som oftest sammen med andre fra egen språk-/kulturgruppe. Som ledd i aktiviteter tilrettelagt for kvinnene, er det imidlertid vanlig at kvinnene ved mottakene har felles måltider. Informanter ga uttrykk for at de synes det er spennende å få prøve andre sin mat. Tilsvarende var det flere som fortalte om hvordan ulike grupper inviterer de andre til å feire sine høytider, og at denne type fester der arrangørene byr på egne

mattradisjoner er høydepunkter i hverdagen. Ved det ene mottaket hadde de for eksempel nettopp feiret Id. I slike sammenhenger inviteres alle beboerne, ansatte på mottaket, lærere, og andre beboerne har kontakt med.

Utenom matlaging og skole varierer forholdene for andre aktiviteter i hverdagen både innad i mottaket og eksternt i lokalmiljøet. Som vi tidligere har sett, er TV-titting et tidsfordriv mange refererer til. Mens beboerne ved det ene mottaket har TV på rommene med tilgang til kanaler på de fleste språk, har beboerne ved det andre mottaket bare tilgang til TV i fellesarealene. I følge en informant får de dessuten bare inn tre norske kanaler. Selv der de har TV på egne rom, kom det fram at mange menn liker å benytte seg av TVen i oppholdsrommet, ikke minst for å se fotballkamper sammen med både landsmenn og andre.

En annen forskjell mellom de to mottakene vi her beskriver, er tilgangen til datamaskiner og internett. Ved det ene mottaket kan mennene benytte seg av noen datamaskiner som står i et åpent område i tilknytning til felles oppholdsrom, mens kvinnene deler på to maskiner som står inne i kvinnestuen som i tillegg er møblert med sofaer og en felles TV. Selv om mange beboere har egne PCer eller mobiltelefon med mulighet for tilknytning til nett, ble tilgang til PC etterspurt på mottaket der dette tilbudet ikke finnes.

Beboerne bruker Internett til å holde kontakt med familie og venner, der det er mulig. En kvinne fortalte for eksempel at hun snakker med søsteren sin i et annet europeisk land hver dag, mens hun må bruke telefon en gang i blant for å kommunisere med mannen sin som oppholder seg i hjemlandstraktene uten tilgang til Internett. Internett brukes også til å lese nyheter og søke informasjon, samt at filmer og ulike TV-programmer får tiden til å gå. Flere nevnte at de også bruker PC og TV til å lære seg norsk. Programmer på norsk og med norsk tekst er særlig nyttig og en fortalte at han ser slike programmer på PC for da kan han se og høre samtaler flere ganger for å fange opp ordene og lese teksten – i stor grad ved hjelp av ordbok for å forstå innholdet.

Religion er et viktig element i manges hverdag. Noen er kristne og andre er muslimer, men den eneste antydningen til konflikt rundt religion som ble nevnt ved disse mottakene, gjaldt uenighet mellom sunni- og shiamuslimer om dag for feiring av Id. Dette ble løst ved at mottaksledelsen bestemte og valgte den ene dag ett år og den andres dag det andre året, noe alle aksepterte. Begge mottakene har egne bønnenrom, som beboerne ved det ene mottaket viste fram for forskeren. Ingen av informantene sa imidlertid noe direkte om at de selv

bruker det. Beboere ber også på sine rom. Ved et mottak deltar beboere i den lokale kristne menigheten og får derigjennom litt kontakt med folk utenfor mottaket. Ved det andre mottaket fortalte en informant at de ikke får kontakt med de norske fordi kirka er stengt. Hun deltar i stedet på en gudstjeneste på mottaket én dag i uka. Ved det samme mottaket fortalte en annen at en av beboerne er prest og at han leder gudstjenester tre ganger i uka i lokalet som ellers brukes til informasjonsmøter. Ut over religionens betydning for den enkelte, gir deltakelse i slik mer organisert religionsutøvelse litt struktur i hverdagen, samtidig som det styrker fellesskapet.

Ved det samme mottaket møtes også beboere fra et annet land jevnlig en gang i uka, altså både i etterkant av samarbeidsrådsmøter, og ellers. Treffene har da en mer sosial karakter og ledes i stor grad av en eldre mann som tydelig nyter stor respekt blant både menn og kvinner. I følge en gruppe menn har han ofte en plan for at de for eksempel skulle gå ned og spille biljard, eller avholde en annen form for konkurranse dem i mellom. Han kan også til tider steppe inn på møter i samarbeidsrådet.

Biljard er noe flere av de mannlige informantene sier de spiller. Ved det ene mottaket står biljardbordet sentralt plassert i et stort og trivelig felleslokale der de møtes og spiller. En fortalte at han sjelden står i kø og venter på å få spille, men heller kommer tilbake litt seinere om det er opptatt. En annen som bor i en desentralisert enhet går til mottakets hovedbygg nesten hver dag for å treffe folk og for eksempel spille litt biljard. En mann ved det andre mottaket sa at mange ønsker å spille biljard, og at han selv spilte en del tidligere. Forholdene er imidlertid dårlige fordi belegget på bordet har løsnet og bare er tapet fast. Nå var dessuten en biljardkø brukket, slik at de ikke lenger kan spille.

6.1.2 Trening og andre aktiviteter

Mange menn liker ikke bare å se på fotball, men også å spille fotball. Det er derfor en aktivitet som inkluderer mange av de mannlige beboerne. Begge mottakene vi her ser på har faste tidspunkt for fotballtrening to ganger i uka.

Ved et mottak fortalte en beboer at han og flere andre i sommer hadde spilt fotball ute hver ettermiddag i åtte-tida og at dette hadde vært morsomt og bidratt til at han sov bedre. Nå var det blitt for kaldt ute så da ble det med de oppsatte treningstidene. Mottaket har treningstid i kommunens idrettshall der beboerne kan benytte seg av tilbudene (som gjerne organiseres av ulike idrettslag) på lik linje med andre. Det vil si at de kan betale en relativt beskjeden

sum for å benytte seg av alt som finnes i idrettshallen, eller for å bruke treningsalen (vekker mm.), eller evt. for tilgang til alt. Det var her relativt nytt at mottaket har satt opp gratis treningstider to ganger i uka. Salen kan deles i tre slik at det er mulig med flere aktiviteter, og en del reserveres kvinnene. En kvinne ga uttrykk for at hun nettopp hadde hørt at det nå var blitt mulig å trene gratis to ganger i uka. Hun sa at hun liker sport og nok kanskje vil føle seg bedre om hun blir med på dette. Den mannlige informanten forteller at han ønsker å trene mer, men er ikke villig til å betale for kort. Det hender imidlertid at noen med kort slipper inn noen flere slik at de får spille litt. Selv om fotball er en veldig samlende aktivitet blant mennene, appellerer det ikke like mye til alle. En mann fortalte at han hadde spilt litt fotball med de andre ute i sommer, men han var ikke så "profesjonell" så han deltar ikke på de fastsatte treningstidene.

Ved det andre mottaket foregår fotballtreningen i en liten idrettshall/gymsal der de rundt 30 spillerne som møter opp deler seg på fem-seks grupper og spiller to og to lag. I sommer spilte de fotball nærmest hver dag, mens de nå er åtte til ti stykker. som trener fast sammen i treningsrommet (vekker) på mottaket de dagene de ikke har fotballtrening. I disse to mottakene er det ikke uvanlig at beboerne spiller fotball sammen med lokale barn og unge ute om sommeren. Det hender også at de spiller mot andre lag. Dette har imidlertid ikke førte til sosial omgang utover fotballbanen.

Vi fikk høre at også kvinnene i mottaket med treningsrom benytter seg av det. En mannlige informant viste forskeren rundt og forklarte at når det er kvinner som trener, så lukker de bare døra og får være i fred. En kvinnelig informant sa følgende om sitt forhold til trening: «Jeg svømmer annenhver uke og så trener jeg på gymmet her på mottaket – noen ganger mye, men kvinnene er ikke så flinke, vi burde trene mer, vi er slappe.»

Her kom det også fram at det er negativt for kvinnene at tredemøllen er ødelagt, for kvinnene liker stort sett løping og andre aktiviteter uten vekter, bedre enn å trene med vektene.

Svømming er, som informanten over var inne på, også et tilbud ved dette mottaket. Mennene og kvinnene får muligheten til å delta annenhver uke. Mottaket står for transporten til et lokalt basseng og beboerne betaler noen kroner for å delta. Dette mottaket har også organisert utflukter til et større basseng/badeanlegg ved en del anledninger. Det er mottaket selv som organiserer

transport til bassenget, samt at kvinnene har tilbud om å delta på et aerobicsopplegg i ei nabobygd en gang i uka.

Å gå på tur er en aktivitet som betyr mye for mange nordmenn. Det ses som sunt for kropp og sjel, og noe enhver kan gjøre alene eller i fellesskap – og helt gratis. De ansatte ved mottak B og C legger til rette for og oppfordrer beboerne til å bli med ut på tur på vei og i marka i lokalmiljøet så vel som på større turer. En beboer fortalte at:

Vi gikk ut på tur tre ganger i uka [med miljøarbeider]. Vi går ikke nå lenger [lav oppslutning ut over høsten], men jeg går ut selv noen ganger – både i marka og til sentrum. Vi går som oftest flere sammen.

Ved det andre mottaket fortalte flere beboere at de selv er begynt å gå mer bevisst ut. En mann fortalte at de er flere som møtes og går en tur ut i 11-12 tiden etter frokost de dagene de ikke har skole.

Vi går en tur hver dag også på vinteren og så spiller vi fotball. Om sommeren klatrer vi på fjellet. Nå går vi en runde ned til butikken, forbi politiet og tilbake. Som regel går vi flere i lag.

En kvinne utdypet hvorfor hun ofte går ut. Hun mente det hjelper på tankene med frisk luft slik at hun ikke får så vondt i hodet av alt hun har å tenke på. Ofte går hun også til ei venninne som er bosatt i kommunen sånn at hun kommer seg litt bort fra mottaket og har et mål med turen. En mann fortalte at han en tidligere vinter deltok på et skikurs sammen med en del andre fra mottaket. De hadde fått utdelt ski, og etter kurset har han og noen flere (fire menn og en kvinne) gått mye på ski opp dalen, og også til fjells.

I forhold til det å gå ut, er den kalde årstiden en utfordring. Ved det ene mottaket snakket forskeren uformelt med et par relativt nyankomne menn som bekymrer seg for været og behovet for varme klær. De påpekte at det er vanskelig å få kjøpt vinterklær nå når kulden kommer fordi de ikke har råd til en sånn investering og det ikke er tid til å spare opp penger. Her var det også en kvinnelig informant som refererte til at hun nesten ikke går ut fordi det er så kaldt, og alt for kaldt for en liten baby. Ved det andre mottaket hørte vi ikke om slike bekymringer. Her fortalte derimot en nyankommen at han hadde fått bra med vinterklær fra UDI ved ankomst. En kvinne sa dessuten at hun liker at det er kaldt, men at det er lett å snuble når det er snø.

Begge mottakene tilrettelegger også for utflukter som mange av beboerne refererte til. Eksempler er lengre fjell-/klatretur, fisketur, tur til badeland med mer. En type utflukter beboere ved begge mottakene fortalte om, er deltakelse i lokale bygdedager eller markedsuke/julemarked o.l. Flere fortalte at de syntes det er morsomt å få komme seg rundt og få se litt liv og røre og være med på en del aktiviteter. Det ble referert til gårds kafé, førstehjelpskurs, og stand der beboere tilbød skjønnhetspleie. Utflukter og lokale begivenheter er mer sporadiske aktiviteter som ikke bidrar til en klarere struktur i hverdagen, men det kom tydelig fram at slike brudd i hverdagen er verdifulle. En fortalte at de hadde vært tre dager på festival i sommer og kost seg skikkelig. På direkte spørsmål om hvorvidt utflukter er viktige, svarte en annen informant følgende:

Ja, fordi det er spennende og avslappende og lærerikt. Vi blir spent på hvor vi skal og hva vi skal oppleve. Noen ganger lager vi mat sammen ute – griller fisk. Alle er sammen og det er bra å være med i et fellesskap.

Ved det ene mottaket avholdes det et ukentlig kvinnetreff som forskeren selv fikk komme innom. Der prater beboerne med hverandre eller spiser sammen, og da forskeren var på besøk skulle de etter initiativ fra kvinnene selv, lære å strikke. En beboer som tidligere ikke hadde deltatt, svarte først på spørsmål om aktiviteter at det ikke fantes noen tilbud. Hun kom imidlertid på at hun nettopp hadde hørt om en strikkeaktivitet som hun kunne tenke seg å bli med på etter hvert. Ved det andre mottaket samler alle kvinnene seg en gang i måneden og har et felles møte. Der går barne- og familieansvarlig gjennom de ulike aktivitetene som kommer til å finne sted i løpet av den neste måneden og de prater om disse og andre ting hun eller kvinnene ønsker å ta opp. På spørsmål svarte en kvinne ved dette mottaket at: «Ja [det er viktig med møter]. Det er en oppfølging så hun [barne- og familieansvarlig] vet hvordan det går med oss og vi vet hva som skjer. Det er fint at det er felles.»

Mottak B og C er som sagt lokalisert på bygda. Selv om det i begge lokalsamfunnene finnes en butikk, er særlig den ene dyr, og vareutvalg begrenset. Buss til byen går sjelden og koster mye. Beboere ved mottaket som har egen buss får tilbud om en tur inn til byen én gang i måneden for en rimelig penge, og er svært fornøyd med denne ordningen. Den gjør det mulig å handle både klær og mat i billige butikker og på salg, samt at de kan kjøpe det meste de måtte ønske av mat fra en innvandrerbutikk. Beboerne her kjøper derfor nesten all maten de trenger for en måned i byen og sender evt. en handleliste med andre dersom de

selv ikke drar. Fra dette mottaket tar de også mer sporadiske turer til et annet handelssted der beboerne kan kjøpe billig mat, men lite annet. Butikken ved det andre mottaket er et samvirkelag som ikke er fullt så dyrt og har et noe bredere utvalg. Her var det flere som sa at de handler omtrent en gang i uka. For å få pengene til å strekke til er det i begge tilfeller nødvendig å planlegge hva de skal kjøpe. De som ikke får tilrettelagte turer til byen, ønsker seg denne muligheten, ikke minst for å kunne kjøpe klær og liknende på salg, samt billigere og annen mat. En del skaffer av og til likevel billig mat ved å betale en lokal mann for å kjøre dem til en billigbutikk som ligger nærmere enn byen.

Av de ti informantene ved mottak B og C er det bare en som klaget på økonomien og dette var i følge henne selv fordi hun får feil utbetalinger fra UDI. De øvrige sier de må være veldig forsiktig, men at det går rundt. *Om vi bare skulle handle her ville det ikke vært nok, men siden vi drar til byen, går det greit.* Det er altså ikke mangel på penger i seg selv som er hovedutfordringen for de som venter på bosettingskommune, men kostnader er likevel noe de peker på som en begrensende faktor i forhold til deltakelse i ulike aktiviteter (som hallkort) eller annet de kunne tenke seg å være med på (som en bytur).

6.1.3 Natten

Kvelden og natta er en periode av døgnet som er vanskelig for mange. Selv om det er stilletid fra klokka elleve om kvelden, er det mange som ikke får sove. I følge en informant legger mange seg likevel på denne tida, men noen står opp igjen fordi de ikke får sove. Andre fortalte at de ikke legger seg før i to-tre tida om natta og kanskje heller ikke da får sove og må gå på skolen nest dag uten blund på øyet. En sa: "I try to keep my head busy" med referanse til hvordan han prøver å holde de vonde tankene borte ved å aktivisere seg selv om dagen. Når han skal sove er det vanskeligere å holde bekymringene for framtida borte. Vil han få opphold? Og hvordan går det med familien han savner og som ennå er igjen i et krigsherjet hjemland? En som ennå hadde søvnproblemer fortalte at situasjonen likevel er mye bedre nå enn før han hadde fått positivt svar på søknaden om asyl i Norge. Beboere trakk også fram at mangel på aktivitet i løpet av dagen gjør at de ikke er slitne på en god måte når de legger seg. En kommenterte for eksempel at han sov bedre tidligere mens de ennå spilte fotball ute hver kveld.

Mange bruker begrepet stress til å referere til den situasjonen de er i med usikkerhet om framtiden, bekymring for både seg selv og familie, samt traumer de bærer på. De blir altså slitne av et liv som står stille og stressede av tanker og ikke av sunn mental og fysisk aktivitet som kan gjøre det lettere å sove. Samlet sett er

det mange som føler en tomhet, og som ofte ikke blir med på aktiviteter selv når noe arrangeres. En sa i denne sammenheng at hun heller ikke alltid husker ting lenger pga. stresset. Noen fortalte at situasjonen nok er enda vanskeligere for dem som har fått endelig avslag på asylsøknaden sin. En av kvinnene vi intervjuet fortalte at hun hadde vært i en slik situasjon tidligere, om hvordan det hadde vært når "ingen trodde på meg". Hun hadde opplevd en dyp fortvilelse og en desperasjon som også hadde gått ut over sønnen som hun til slutt skrek til for ingenting. Hun ble redd hun kunne komme til å slå han, selv om han også var det eneste hun hadde å leve for. Til slutt hadde mottaket hjulpet henne å med å komme til psykolog og ting har etter hvert ordnet seg, forklarte hun.

6.2 PLANLEGGING - EN MORALSK HVERDAG?

Som vi har vært inne på, var det ingen informanter som kunne beskrive noen opplevelse av en ytre moralsk hverdag som de følte seg målt opp mot, eller strakk seg etter. Derimot var det en del som enten direkte som svar på dette spørsmålet, eller på andre måter i løpet av intervjuet, knyttet an til det vi kan kalle en personlige moralsk hverdag.

På direkte spørsmålet om en moralsk hverdag, var det en som uttrykte seg som følger:

Jeg må tenke slik, ha en positiv innstilling. Det er viktig å presse seg selv litt, for om du bare gjør det du føler for, at det er deilig å sove eller ikke har lyst til å gjøre noe, er konsekvensen at ingen ordner opp for deg.

En annen fortalte at han må si til seg selv: «"Do something!" With nothing to do, one just feels more tired and more sleepy, which is bad. Some here sleep all the time.»

Informantene ble også spurt om de planlegger dagene sine. Flere svar antydte lite behov for planlegging. Én mente det ikke er noen vits fordi det ikke er stort annet å gjøre "enn hjemmelekser, og vasking når det er min tur". En annen svarte at han kanskje planlegger tid til å lese og å gå på tur, mens en tredje sa at han planlegger de dagene han skal på skole for da må han legge seg tidlig. Andre svar antyder at planlegging i større grad knytter seg opp mot en intern moralsk eller "burde" tankegang:

Av og til er jeg veldig strukturert og planlegger dagen, hvordan jeg skal organisere den. Jeg tenker at jeg skal gjøre det og det, men så er jeg ikke motivert – Jeg skal gjøre det i morgen., eller aldri. Noen ganger har jeg ikke lyst til å gjøre noe, ikke til å lage mat og ikke en gang hente vann. Jeg vil bare sove.

Informanten som er sitert over, sier likevel at hun stort sett rydder fordi det er del av hennes personlighet, hun liker å ha det pent rundt seg og hun tenker hun må gjøre det. De andre rundt henne fra samme land har den samme mentaliteten og alle jobber sammen og tar sitt ansvar. Med andre ord, har hun kanskje en internalisert moralsk hverdag som hun deler med sine landskvinner.

Et indre press kan også trenge i forbindelse med skolen eller for å komme seg ut:

Jeg må tvinge meg selv. Når jeg sover dårlig er det vanskelig å stå opp. Jeg vil ikke opp og på skolen, men jeg sier til meg selv at det er sunnere å gå på skolen.

Noen ganger går to eller tre av oss en tur for å holde oss litt friske. Det er sunt å gå. Det er vanskeligere om vinteren, men vi er nødt til å gå ut for det er trangt inne. Jeg sier til meg selv: "Jeg må gå ut!"

Selv om ingen, i beboeres uttalelser, knytter sitt eget indre press på seg selv til noe i det norske samfunnet, kunne en særlig ved det ene mottaket kjenne igjen det mottaksansatte og helsesøster sa at de jobbet mye med. Dette gjaldt spesielt viktigheten av å gå ut og bevege seg og få frisk luft. Mange er altså bevisste på at de bør gjøre noe selv for å holde seg friske, men det kan være vanskelig i praksis. Følelsen var imidlertid at de bestemmer over seg selv. Ei sa blant annet at hun har lært mye av å få kjennskap til hvordan folk fra andre land og kulturer gjør ting, men at hun nettopp derfor må forholde seg til det hun mener var best. Her knyttet hun deretter spørsmålet om en moralsk hverdag opp mot norsk og egen kultur. Hun vurderer det som veldig positivt at norske kvinner har makt, men mener sin egen kulturs forhold til familie er veldig viktig å holde fast ved.

6.3 «DRØMMEHVERDAGEN»

Siden ni av de ti beboerne vi har intervjuet ved mottak B og C alt har fått opphold, er deres aller største ønske å få en kommune de kan bosette seg i, for å begynne

livet. Noen har klare ønsker for hvor de helst vil bo, som der de kanskje har slekt eller venner, eller i en by med studiemuligheter. Når informanter snakket om mulige bokommuner, viste flertallet til steder i samme fylke eller landsdel. Noen fortalte at de har gjort forsøk på å skaffe seg bolig i en kommune for på den måten å kunne få bosetting. Av de som ble intervjuet er det én som står på farten til å flytte til en kommune og én som skal gjøre det over nyttår. I tillegg har en fått lovnad om å få bosetting i en annen landsdel til sommeren i en kommune der hun har slektninger.

Vårt spørsmål gjaldt imidlertid oppholdet ved mottaket, og da var det muligheten til å integrere seg som helt klart er det viktigste for informantene (og andre beboere) vi snakket med ved disse to mottakene.

6.3.1 Mulighet til å integrere seg

Skolen blir av de aller fleste vurdert som uhyre viktig. Dette kom særlig fram på direkte spørsmål om drømmehverdagen, men det kom også i større eller mindre grad fram i samtalene rundt den virkelige hverdagen. Alle informantene ønsker mer norskundervisning.

Det første sitatet er fra en mann som under hele intervjuet stadig kom tilbake til betydningen av å lære norsk, ikke minst for å komme i kontakt med folk og lære kulturen å kjenne:

We need more Norwegian, we need an intensive course, then work. Language opens doors to job and to culture. And we need to speak with Norwegians, to practice. Without language we do not see traditions or culture.

De to neste sitatene vektlegger også språket som et middel for å komme videre i livet, som noe en må lære for å kunne få en jobb og bli en del av samfunnet:

Vi har mye tid her og det ville være fint å bruke den til integrering, spesielt med språk. Mitt håp og ønske er at jeg skal kunne språket, få jobb og bli integrert – og leve.

Jeg ønsker at det skal gå framover, jeg ønsker å fullføre videregående skole. Tenk med 3 ganger 1,5 timer i uka, det er jo nesten ingenting for en nesten uten språk. Jeg skulle gjerne hatt flere timer flere dager så jeg hadde lært mye og raskere kommet videre. Nå kommer jeg ingen vei! Jeg

ønsker å ta høyere utdanning og da er det å bruke tid på norsk nå det viktigste.

Det siste sitatet antyder en fare for å gi opp, og flere informanter var inne på at den sterke motivasjon de hadde hatt for å lære norsk gradvis hadde svunnet hen. En mann som i dag jobber mye på egenhånd med å lære seg norsk, er i tvil om motivasjonen hans vil holde over tid når han bare har noen få timer undervisning i uka, og om han blir gående lenge i mottak uten bosetting. Grensen for antall timer asylsøkere får til norskopplæring er også problematisk i den forstand at det å måtte slutte, dreper asylsøkernes motivasjon. En mann som nå venter på bosetting fortalte at han går på skolen og gjør lekser, men at han ikke greier å gjøre det med samme iver som han hadde hatt før han måtte slutte på skolen, fordi de 250 timene han hadde rett til som asylsøker var brukt opp. En annen mann sa det samme og en kvinne fortalte hvordan opphøret hadde vært et slag for baugen, og at hun hadde følt at opphøret i norskopplæringen var et tegn på at hun ikke ville få opphold. Selv om hun til slutt hadde fått opphold, startet opp igjen med norskopplæringen og nå var blitt god i norsk, fortalte hun at begeistring og motivasjonen for å lære språket aldri helt var blitt den samme. Kanskje dette også henger sammen med det å ha et håp og en drøm. Som en uttrykte det: «Det viktigste er å få gå på skolen, da har vi håp for framtida.»

Å bli boende lenge i mottak og føle at livet står stille, er vanskelig og drepene for mange. Da kan skolen i tillegg til å gi struktur og være et redskap til å kunne integrere seg i samfunnet, også være et symbol på at framtiden har noe mer å by på.

Det er ikke bare de med relativt høy utdanning som ønsker seg rundt 25 timer i uka med norskundervisning. Det gjelder også informantene som ikke har fullført barneskolen. Hun ønsker en lang skoledag eller jobb. Samtidig som norskopplæringen ses på som et steg mot jobb, blir jobb også nevnt som en arena for språklæring. Som en sa:

Jobb, det ville være veldig fint med jobb. Når man jobber så holder man seg i frisk form og tenker ikke så mye på vanskelige ting. Dagen går fortere. Også lærer man språk når man snakker – det går fortere.

Ved det ene mottaket har noen beboere som har bodd lenge i mottaket og er blitt gode i norsk, fått arbeidspraksis, blant annet en av informantene. En informant refererte til hvordan en annen av disse er blitt veldig flink i norsk via jobben.

6.3.2 Relasjon til nærmiljøet

Et gjennomgående tema i intervjuene var ønsket om å få kontakt med nordmenn. Også dette var knyttet til at de gjerne vil bli integrert, lære språk og få seg jobb. Ved begge mottakene er kontakten med personer i nærmiljøet imidlertid stort sett med nordmenn som på en eller annen måte jobber opp mot asylmottaket, samt bosatte flyktninger og da fortrinnsvis med personer med bakgrunn fra eget hjemland.

Informantene la vekt på betydningen av at de ansatte er tilgjengelige og hjelpelige, noe som er tilfellet ved de to mottakene. Ved det ene var det imidlertid en del beboere med en viss fartstid i mottaket som fortalte at tidligere leder hadde vært lite respektfull, men at relasjonen til lederen og de andre mottaksansatte nå er blitt mye bedre. Ved dette mottaket var respekt for hverandre det informantene dro fram, i tillegg til regler for rengjøring og nattero, på spørsmål om regler. Viktigheten av respekt ble også vektlagt fra informantenes side ved det andre mottaket, men da gjerne i andre sammenhenger. Dette henger trolig sammen med at det ene mottakets syntes å legge særlig vekt på regler for å forberede forholdene ved mottaket, mens nye beboere i det andre mottaket i større grad blir veiledet og sosialisert inn i mottakets sosiale samspill via mottaksansatte og beboere som fungerer som faddere. Følgende sitat er illustrerende:

Jeg ville nok gjort omtrent det samme (som mottaksledelsen/ansatte) om jeg hadde bestemt. Det bor mange nasjonaliteter her, med ulik bakgrunn. Det viktigste er at vi har respekt for hverandre og forståelse for at vi er forskjellige.

Ved de to nevnte mottakene virket det også som om beboerne tar rimelig hensyn til hverandre og for eksempel overholder regelen om nattero. Generelt virker det som om regler er med på å gjøre hverdagen bedre for beboerne og at de er seg bevisst dette. Det eneste noen klaget på var at de ikke kan reise bort i mer enn to uker pga. permisjonsregler.

Å ha god tilgang til bibliotek ble eksplisitt trukket fram på direkte spørsmål knyttet til drømmehverdagen og hva som kan bidra til en bedre hverdag. Begrunnelsen var mangesidig, og blant annet knyttet til ønsket om en relasjon til nordmenn. Situasjonen i dag er slik at det ene lokalsamfunnet vi besøkte har et folkebibliotek som er åpent noen timer fire ganger i uka, mens det i det andre tilfelle er en bibliotekfilial som bare er åpen noen timer en dag i uka. En informant fra

mottaket med svært begrenset åpningstid ønsker å kunne ha tilgang til et bibliotek både for å lære norsk og for å ha et sted å gå:

Jeg går ofte på biblioteket når det er åpent på torsdager. Jeg låner bøker, men for å være helt ærlig, så er det viktigste å få snakke med jenta som jobber der, for språket sin skyld.

En annen fra samme mottak sa at:

Jeg ønsker først og fremst noe for å forsterke språket. Det finnes visst et bibliotek, men det er nesten ikke åpent. Jeg ønsker å gå og sitte der og jobbe litt, ikke bare for å snakke, men også for å bruke bøker. Mest av alt ønsker jeg et sted å sitte borte hjemmefra.

Ved det andre mottaket fortalte to av de fire informanter at de bruker biblioteket aktivt og setter pris på en hyggelig bibliotekar som både ordner med bøker og prater mye med dem.

Ellers kom det fram at en skole nylig hadde vært på besøk ved mottaket og at tre stykker fra mottaket snart skulle på gjenbesøk for å fortelle om landet sitt og om sin kultur. Informanten likte at dette ga kontakt med nordmenn. Ved det andre mottaket fortalte informanter i positive vendinger om besøk av noen som hadde vist dem tradisjonelle drakter og kulturuttrykk.

Når det gjelder mer kontakt med nordmenn av mer privat karakter, er det særlig dette informantene etterlyser. Kun en av våre informanter har god kontakt inn i det norske samfunnet. Hun har bodd svært lenge i kommunen og har en sønn i skolen og noen norske venner. Ellers er det noen få som har litt kontakt med enkeltpersoner. Ved det ene mottaket har kontakt med en somalisk kvinne som er bosatt i kommunen ført til et bekjentskap med en norsk dame. Hun tar noen ganger heller flere av kvinnene ved mottaket med i bil til en billigere matbutikk enn til den lokale, og en eller annen lokal aktivitet eller trening i en nabobygd. Hun kommer også noen ganger til mottaket der de gjerne inviterer på middag. Ved det andre mottaket fortalte en informant at de har blitt kjent med en norsk mann de jevnlig har truffet på tur. Nå hender det han kommer innom mottaket, noe informanten ga uttrykk for at han setter pris på. I tillegg var det en som fortalte at han en stund hadde hatt litt kontakt med en kvinne han hadde truffet på en utflukt til et arrangement, men dette opphørte etter at hennes mor døde.

De fleste av beboerne vi har snakket med i forbindelse med denne studien er relativt fornøyde med mottakene de bor i, men vi vil trekke fram noen momenter som viser til hva de ønsker annerledes for å gjøre oppholdet i mottak mindre vanskelig. De følgende kommentarene er knyttet til mottakenes lokalisering i bygdemiljø.

Sitatet under viser til et ønske om flere muligheter enn det et lite samfunn kan gi:

It is very important with language. I want to study economics, management and accountancy. But I only sit here in my room. The problem is; no work, no study, no city, no market. [navn på by] ville være bra – lettere jobb.

En annen sier han håper på bosetting i en by der han kan studere. Det følgende sitatet reflekterer at særlig beboerne ved det ene mottaket er veldig fornøyde med selve mottaket, samtidig som de mener at det å bo på mottak i en by kunne gitt bedre muligheter til å finne jobb:

Det er ikke mye å gjøre her. Vi bor på et lite sted med få muligheter for å få tida til å gå eller finne jobb eller oppleve noe spennende. Livet på mottak er generelt vanskelig, men jeg tror dette mottaket er best i forhold til andre mottak. Mottaket har god ledelse og det skjer ikke mye negativt her, det er ikke noe bråk og mottaket har ikke dårlig rykte.

Det andre viser til en tro på at det ville være lettere å bli kjent med nordmenn om de hadde bodd på et større sted: «I en stor by er det lett å finne norske venner, kanskje noen på egen alder. I tillegg fins det bibliotek og det er lett å integrere seg med folk.»

Det er imidlertid også de som ser fordeler ved å bo på landet. Noen kvinner var inne på at bare de har muligheten til å dra til billige butikker utenfor lokalmiljøet en gang i blant, så er det kanskje bedre å bo på landet:

Butikken her er veldig dyr, så dumt for økonomien. Vi kan ikke kjøpe klær, så går ikke. I byen er det tilbud, frukt, brød og sånn, og internasjonal butikk. Men hva skal vi gjøre i byen uten penger?

Det ble imidlertid poengterte at når man har barn så har man behov for å handle oftere, så da vil det være viktig å bo nærmere en by, om ikke nødvendigvis i en by.

Det ble også nevnt at det kanskje kan føles vanskelig å være i en by, men samtidig ikke ha råd til å kjøpe noe særlig eller delta på tilbud som koster penger.

Ut fra punktene over, er det ikke annet å vente enn at muligheten for transport til byen vil kunne bedre beboernes mestring av hverdagen. Ved mottaket uten egen buss eller faste muligheter for transport til byen, er dette en prioritert, mens en del av de som bor ved mottaket som har egen buss synes det ville vært fint med et par turer i måneden istedenfor én. Noen sier også at de gjerne skulle hatt mer tid i byen når de først er der, slik at de ikke bare får handlet mat og andre ting de trenger, men også kan få tid til bare å vandre litt rundt i byen.

Sitatet under viser til ønsket om å kunne komme seg litt rundt til nærmeste by eller aktivitetstilbud eller på besøk til bekjente andre steder i landet:

Hvis folk skal på aktivitet så må mottaket lage et identitetskort. For å reise et sted ville det være fint med rabatt. Det ville være fint om vi fikk studentrabatt. Da ville det være enklere å kunne gjøre noe, for nå er det så dyrt at det hindrer folk. Aktivitet er ikke førsteprioritet, men med rabatt kan vi gjøre ting – mindre stress. Med rabatt kan vi noen ganger reise på ferie – til Oslo, besøke andre. Så det ville være fint med rabatt.

Behov eller ønske om transport er også knyttet til heletjenester. Ved det ene mottaket blir beboere kjørt til legetimer i nabobygda og til sykehus i byen, mens de ved det andre selv må komme seg til begge deler. Her er legekontoret like i nærheten, men det ble vist til at det kunne være vanskelig å dra inn til sykehus eller andre tjenester med buss, selv om transportutgiftene ble dekket.

6.3.3 Ønsker om tilrettelegging av tilbud

Flere momenter som beboerne trakk fram som relevante for å kunne bedre hverdagen i mottaket, følger av beskrivelsene av hvordan hverdagen faktisk er. I følge en kvinnelig informant, er muligheten til fysisk aktivitet svært viktig for å bedre hverdagen:

Om vi har skole og så kroppsaktivitet, vil vi føle oss bra og det vil gi mindre stress. For alle her har stress – også fordi vi ikke er i aktivitet. Å bare gå rundt og rundt på samme sted øker stresset.

Dette stemmer overens med den måten informantene fortalte om deltakelse i ulike aktiviteter i beskrivelsene av den reelle hverdagen. I tråd med dette er det noen

som påpeker at de gjerne ønsker billigere eller gratis tilgang til egentrening i kommunens idrettshall. Der hvor mottaket har et eget treningsrom kom det fram et ønske om at tredemøllen blir reparert, akkurat slik de ved det andre mottaket ønsker reparasjon eller utbytting av det ødelagte biljardbordet. De med få TV-kanaler ønsker flere, og tilgang til felles datamaskin for de som ikke har egen.

Selv om ingen av dem som må dele rom med andre klaget direkte på dette, kom det fram at beboerne på begge mottakene setter pris på eller ville foretrukket å bo på enerom. En som nå er fornøyd med å bo for seg selv i en (desentralisert) leilighet mener likevel det er en fordel for nyankomne asylsøkere å bo i et sentralisert mottaksbygg i begynnelsen for å bli kjent med andre og være i et miljø. En mann, som bor sammen med noen flere i en desentralisert leilighet, er fornøyd med dette, men går hver dag til mottaket for å treffe andre og for ikke å bli ensom. Det å ha noe å gjøre og noen å være sammen med er viktig for alle, men ikke alle greier å motivere seg selv til å ta del i mottakets sosiale liv og aktivitetstilbud.

6.4 MOTTAKETS TILRETTELEGGING AV HVERDAGEN

Vi vil her redegjøre for hvordan de mottaksansatte forteller at de følger opp beboerne i mottak B og C. Beskrivelsene og vurderingene er basert på intervjuer av lederne av mottakene samt gruppeintervju med barne- og familieansvarlig og miljøarbeider ved hvert mottak. Det vil også i noen tilfeller bli referert til beboeres oppfatninger.

6.4.1 Respekt

Miljøarbeider og barne- og familieansvarlig ved det ene mottaket fortalte at de bruker mye tid på papirarbeid og telefoner, både med UDI og andre instanser. En del av dette arbeidet gjelder forespørsler fra beboerne om hjelp til for eksempel bestilling av legetimer eller å ta kontakt med NAV for dem. Her prøver de å få flest mulig til å ordne opp for seg selv, men de bestiller for eksempel legetimer for dem de opplever at ikke er psykisk sett i stand til å gjøre det selv. De synes imidlertid at ulike praktiske gjøremål "og gule lapper" går litt på bekostning av mer oppsøkende oppfølging av beboere:

Vi opplever at det er viktig å være oppsøkende, å se litt på TV med dem, eller sette seg å prate litt. Noen ganger blir vi invitert på kaffe eller mat og

da er det trasiq å avvise dem og si at vi ikke har tid. Det er ikke heldig og føles som å avvise folk.

Ved mottaket der de har eget transportmiddel er det kjøring på beboere som er tidstyven siden lege og en del annet er lokalisert andre steder i kommunen enn der mottaket ligger. Også her fortalte miljøarbeider at uoffisielle samtaler med beboere fungerer best. For å kunne samtale med beboere som ikke kan norsk eller engelsk, får de hjelp fra noen fra språkgruppa som kan engelsk. De vektlegger integrering og at det er viktig at beboerne forstår hvor viktig det er å jobbe med språket. "De må forstå at lærer de seg språket, så åpner verden seg for dem."

Ved et av mottakene fortalte de ansatte at de syntes det er problematisk at de opplever det som om beboerne ofte ser på dem som en autoritet som bestemmer alt. Dette problemet mente de blir forsterket ved at de en dag hjelper noen med å snakke med politiet for så å skulle ha det fint sammen med dem neste dag. I forhold til å hjelpe beboerne, opplever de også at det kan være vanskelig å få dem til å forstå at ulike instanser har taushetsplikt, noe som gjør at de ikke kan diskutere beboernes sak med ulike offisielle instanser.

I likhet med beboerne la mottaksledelsen ved hvert av mottakene også vekt på betydningen av å vise beboerne respekt. En presiserte at det var viktig å ta beboerne på alvor og at dette er noe de setter pris på. Ansatte forteller også at det er viktig å få ut informasjon og at de hadde opplevd at folk som har blitt oppfattet som vanskelige (frustrerte) ble som «engler» når de fikk god informasjon. Ved det andre mottaket var det en beboer med lang fartstid som fortalte nettopp om hvor vanskelig det hadde vært for henne da hun kom til mottaket og ingen andre snakket språket hennes. Den gang hadde hun heller ikke fått en introduksjonssamtale med tolk, slik alle får nå.

Som vi har nevnt, jobber det ene mottaket aktivt med regler og de ansatte opplever at dette har ført til bedre trivsel, ikke minst ved å ha ledet til bedre renhold og at alle tar sin del av ansvaret. Ved det andre mottaket eksisterer det tilsvarende regler, men det jobbes ikke like målrettet med en forankring av disse. Ved det første mottaket er gode rutiner ved mottaket mer innarbeidet og vi ble fortalt at nyankomne lett blir sosialisert inn i mottakets system. Dersom de får inn litt større grupper av unge menn, kan det riktignok kreve litt mer, men ellers går det veldig greit. Også her kan det imidlertid være problemer med asylanter som har fått avslag på opphold. Beboere som tidligere kunne ha gjort sin plikt og

vasket når de hadde tur, bryr seg ikke lenger etter å ha fått endelig avslag på asylsøknaden. Da kan mottaket heller ikke trekke beboeren for manglende vasking fordi de allerede lever "på sultegrensen".

6.4.2 Hjelp til å skape en tilværelse

Barne- og familieansvarlig ved mottaket har et særskilt ansvar for å følge opp kvinnene, og i den sammenheng tilrettelegger de for en del aktiviteter som er forbeholdt kvinnegruppa. De aktivitetene miljøarbeidere tilrettelegger for er derimot i utgangspunktet åpne for alle. I praksis er det likevel mye som fenger menn mer enn kvinner, slik at for eksempel fotballtreningen blir for menn. Mens det her vil være svært vanskelig for kvinner å delta, er det derimot ingenting i veien for at kvinnene blir med på fisketur. Selv om alle inviteres med, fortalte de ved ett mottak at bare menn stiller på fisketur, mens inntrykket var at begge kjønn i noe større grad deltar på slike turer ved det andre. Poenget her er først og fremst at miljøarbeideren på mange måter har samme rolle overfor mennene som den barne- og familieansvarlig har overfor kvinnene, nemlig å følge dem opp i dagliglivet ved å være til stede og tilrettelegge for aktiviteter som gir mulighet til aktivitet og en bedre mestring av hverdagen. Oppfølgingen er imidlertid kjønnsdelt.

Ved det ene mottaket forteller miljøarbeideren og barne- og familieansvarlig at det ofte er vanskelig å få beboerne med på aktiviteter: «Det er et problem å få folk ut av rommet. Og når de blir med så må de komme på det selv. De blir ikke med om vi spør.»

For å få beboerne med på aktiviteter prøver de derfor snakke varmt om ting for å få dem interessert. Da kommer det først kanskje én eller to, så noen flere "og så ryr det på". Når en fra en språkgruppe blir med, kommer det snart flere fordi de snakker mye sammen intern. Ellers forteller de at noen språkmiljø er mer lukket enn andre, men at det alltid er en del enkeltindivider i alle grupper som er sosiale med alle, så disse er viktige for å få folk med på aktiviteter og annet.

Ved det andre mottaket mener lederen at oppslutningen om aktiviteter er meget god. Miljøarbeideren forteller imidlertid at det er umulig å få med dem som har fått avslag: «De har «nei» som utgangspunkt. Hvorfor skal de gjøre det, det er ingen vits. Det eneste som betyr noe er å få en omgjørelse av vedtaket.»

Her jobber de imidlertid daglig med å oppmuntre beboerne til å lage seg rutiner og fylle dagene, og gi dem innhold:

Vi forbereder dem på at oppholdet her fort kan bli på et par år, så da kan de ikke bare mobilisere når vi har aktiviteter. Vi må hjelpe dem til selv å skape seg en tilværelse så de også kan vokse selv mens de venter.

De ansatte her sier de er i dialog med beboerne og følger dem særlig opp i starten. Da har de også en slags fadderordning der de bruker noen som har vært lenge ved mottaket og som de stoler på. De mener det er viktig å være sammen med dem og vise hvordan ting er – som for eksempel at vinteren ikke er farlig, at man kan gå ut selv om det er kaldt, forklare hvordan man må kle seg i kulda, at det kan lønne seg å investere i lue og skjerf, eller i fotballscho osv. De legger også vekt på at det er viktig å få beboerne til å forstå betydningen av å gå ut en halvtimes tid om dagen. Selv om det virket poenngløst og lite fristende i øyeblikket, kan det bety mye over tid. De motiverer altså beboerne til å bruke de mulighetene de har, og til å forstå at alt har betydning. I tillegg snakker de særlig med mennene, om at de blir preget av hvordan det ser ut rundt dem, og at det derfor er lurt å gjøre det litt koselig rundt seg.

Ved dette mottaket mener mottakslederen av helsen til beboerne stort sett er brukbar både fysisk og psykisk, men at de fleste kunne trengt en samtale. I forhold til dem som sliter, hevder lederen at: «Vi lar dem ikke få ligge i fred. Vi går og henter dem om vi ser at de begynner å isolere seg. Både ... [navn barne- og familieansvarlig] og [navn miljøarbeider] er flink til å ta tak i dem som sliter.» De får på dem parkasen og får dem med ut i frisk luft.

Her fant vi også samsvar mellom hvordan de mottaksansatte sa at de prøver å få beboerne til å forstå at det er sunt for kropp og helse å gå ut og bruke naturen, og måten beboere selv snakket om hvorfor de går ut. Ved dette mottaket sier de ansatte også at de prøver å formidle viktigheten av at beboerne tar vare på hverandre. På det andre mottaket fortalte de ansatte at beboerne er flinke til nettopp dette. Også informantene fortalte at de er der for hverandre, og da særlig for dem fra egen språkgruppe.

Som en strategi for å formidle aktiviteter og motivere til deltakelse og planlegging opererer det ene mottaket med en månedsplan som legges fram for samarbeidsrådet (mottaksledelsen og beboerutvalget) én gang i måneden. Representantene plikter så å avholde møter med sine ulike språkgrupper for å bringe informasjonen videre. I tillegg tas planen opp i kvinnegruppa. Ved dette

mottaket har ingen undervisning på en av ukedagene, så denne dagen er ledig for alle, både til byturer og annet.

Det månedlige kvinnemøtet ved det ene mottaket skiller seg fra kvinneklubben som avholdes en gang i uka ved det andre mottaket. Det siste er mer en sosial arena der de for eksempel ser film og spiser popkorn. Da forsker var på besøk skulle de strikke. Dette var en aktivitet kvinnene selv foreslo etter å ha sett strikking på TV. Fordelen med beboerinitierte aktiviteter er, i følge barne- og familieansvarlig, at beboerne da er mer ivrige, mens de ellers kan stille seg mer likegyldige. Der de avholder et månedlig kvinnemøte er det også rom for tilbakemeldinger og forslag. Der setter de imidlertid opp ulike aktiviteter som hele mottaket og kvinnene skal gjøre de følgende ukene, som å bake sammen, plukke sopp og bær, lage saft og annet, inkludert aktiviteter som kvinneklubben ved det andre mottaket gjør på sitt faste treffpunkt. Ved mottaket har de også hatt et lite matlagingskurs for mennene, men da var inntrykket at de først og fremst kom for å spise – "og de åt!"

De ansatte ved mottakene bestreber seg på å få flest mulig med på aktiviteter og å tilrettelegge for aktiviteter beboerne liker. En fordel ved det ene mottaket er at de har flere minibusser tilgjengelige, samt fast avtale om leie av buss til bytur. Til tross for iherdig innsats fortalte mottaksansatte likevel at det kan være vanskelig å få beboere med. De opplever perioder der beboerne ikke vil være med på noe og sier at alt er kjedelig. Et eksempel som ble nevnt som noe som kunne tære på motivasjonen, var da kvinnegruppa hadde bakt brød, som barne- og familieansvarlig fant i søpla neste dag. Et annet tilfelle var da de la opp til en tur til et kjennemerke i kulturlandskapet som beboerne selv hadde tatt initiativ til og ønsket seg. Da dagen kom var det imidlertid bare tre som møtte opp. Det ble vist til at beboerne ganske lett kan komme med unnskyldninger og at det særlig skjer når det er en aktivitet de må betale litt for.

I følge de mottaksansatte er oppslutningen generelt god når ulike grupperinger arrangerte fester og feiringer. Da legger de vekt på at alle beboerne skal inviteres og at det skal være mat til alle. De mente det er viktig å hindre at det blir splittelser mellom grupperinger. Ved det ene mottaket har de selv egnede lokaler, mens de ved det andre får låne skolen ved behov. I begge tilfeller deltar de ansatte bare som gjester i likhet med lærere, og eventuelt andre beboeren inviterer.

I forhold til kontakt med lokalmiljøet fortalte den ene lederen at husflidslaget hadde vært på besøk i kvinnegruppa noen ganger. Beboerne har imidlertid lite erfaring med håndarbeid og er mye yngre enn dem som kom på besøk, så det ble mer en variasjon i hverdagen enn utveksling av håndarbeidstradisjoner. Ved det andre mottaket er frivillighetssentralen en viktig samarbeidspartner. De har tidligere hatt et prosjekt som hadde gjort det mulig å arrangere for eksempel kinotur til byen og hyttetur i nærmiljøet. På grunn av språket er det derimot vanskelig å bruke beboere ved mottaket inn i besøkstjenesten sentralen driver. Beboere her har imidlertid deltatt på flere dugnader der de kan bidra med oppgaver, som å sette ut stoler og rigge til arrangement, samt bidra på kjøkkenet ved servering.

Ellers kom det fram at mottakene har mer eller mindre formalisert samarbeid med skoler og barnehager. Ved et mottak fortalte en ansatt oss for eksempel at en barnehage har vært på besøk og da hadde alle sittet og spist på gulvet på afghansk vis. De jobber også med å få beboerne ut sammen med andre når det skjer noe i lokalmiljøet. Ut fra intervjuene med de ansatte kom det fram at dette stort sett krevde transport. Dermed ligger forholdene mye mindre til rette for slik utadrettet samkvem ved mottaket som ikke har eget transportmiddel. Dette gjør at de må prioritere når de skal sette opp buss for å kunne ta med beboere ut av bygda. Der beboerne har et fast tilbud om bytur fortalte mottakslederen at mottaket jobber lokalt for å få inn brukte klær. Dette tilbudet er det først og fremst mennene som benytter seg av, mens kvinnene er mer skeptiske til bruktklær, men visstnok "noen kløppere med salg".

Ved et av mottakene fortalte de ansatte om et utstrakt samarbeid med politiet, som er innom mottaket en gang i uka. Ansatte fortalte imidlertid at beboernes forhold til politiet er blitt mer anstrengt nå. Grunnen er at politiet tidligere kom med budskap om både positivt og negativt svar på asylsøknaden, mens de nå bare møter opp for å formidle negative vedtak. Ved et mottak fortalte de om et veldig godt samarbeid med NAV, som i flere tilfeller har skaffet beboere som venter på kommunebosetning arbeidspraksis når språknivået tilsier det. Her var miljøansvarlig også veldig klar på at beboerne bør få mer skolegang for å bryte ned språkbarrieren og gi dem [beboerne] noe å stå opp til.

6.5 BEBOERMEDVIRKNING

I forrige kapittel kom det fram at et mottak mangler beboerråd, mens det ved det andre er et råd som i liten grad fungerer. Ved de mottakene som omtales i dette kapittelet er situasjonen også variabel. Ved det ene ser det ut til at beboerrådet har en positiv innvirkning på beboernes hverdagsliv, mens de ved det andre mottaket nylig har fått satt opp et midlertidig råd. Der beboerrådet befinner seg i en oppstartsfasen var det ingen av informantene som mente å kjenne til det. Ved det andre er to av informantene selv representanter, men også andre informanter og en gruppe menn forskeren snakket uformelt med, fortalte i positive vendinger om ordningen.

Ved det ene mottaket har miljøarbeideren fått i ansvar å få beboerrådet opp og i drift. Så langt er det opprettet et interimsstyre med to kvinner, to menn og en ungdomsrepresentant (kvinne). Disse har vært på kurs for å lære om beboermedvirkning og dets rolle i mottaket. Planen er at det skal gjennomføres valg av representanter til beboerrådet tidlig i året som kommer. Beboerstyret vil så ha ca. 20 000 kr i året til sin disposisjon. I tillegg har mottaket en viss sum penger som beboerne kan søke på for å gjennomføre arrangement – til høytider som etiopisk eller asiatisk nyttår, muslimsk Id og lignende.

Ved det andre mottaket snakker de først og fremst om et samarbeidsråd der beboerne og mottakets representanter sitter sammen og blir enige om hvordan ting skal fungere ved mottaket. Beboerne er her representert via sitt språk- eller land, mens en enkeltperson kan velge å møte selv eller gå sammen med en annen gruppe. For øyeblikket består beboerrådet av fem representanter, 2 kvinner og tre menn, representert fra de landene med flest asylsøkere. Representanten pekes ut mer enn de velges. For at samarbeidsrådet skal fungere må representantene beherske engelsk eller norsk på et nivå som gjør det mulig å kommunisere. I tillegg er det viktig at personene som velges virker samlende i miljøet og ikke er for sterkt knyttet til eventuelle grupperinger. Mottakets representanter foreslår imidlertid nye medlemmer for samarbeidsrådet slik at de kan komme med innvendinger eller evt. alternative forslag. Representanten må også aksepteres av språkgruppa. Ved dette mottaket har de visst nok aldri hatt problemer med å rekruttere representanter.

Praktisk sett møter beboerrådet mottaksledelsen i et samarbeidsråd en gang i måneden. Der begynner møtene som regel med at mottaket informerer om hva som er nytt, for eksempel hvis det er kommet nye retningslinjer eller

prioriteringer fra UDI. Beboerne får så komme med sine synspunkter og ta opp ting på vegne av beboerne. Etter møtet er representantene pålagt å gå tilbake til sine grupper og forteller om hva som kom opp på møtet. Om det kommer opp misnøye i forhold til ting som er tatt opp i samarbeidsrådet, kan beboerrådet ta dette opp ved neste anledning. Beboerne, samt en gruppe menn med forskeren i etterkant av et intervju snakket med, vurderte denne ordningen i veldig positive vendinger. Beboerne forklarte at denne representasjonsordningen er god fordi de kan koordinere sine ønsker slik at ikke alle kommer «rennende til kontoret» med noe hele tiden. De mente også at det er en måte de som personer fra forskjellige land, men også fra samme land, men fra ulike deler og med ulike tradisjoner osv., sammen er nødt til å diskutere og finne ut av ting på egen hånd.

Dette er noe også mottaksledelsen påpekte. De viste til hvordan for eksempel årsplanen utarbeides i samarbeid med beboerne via samarbeidsrådet. Ledelsen hadde nå bedt representantene komme med forslag til aktiviteter for det kommende året. Representantene tar spørsmålet med tilbake til sin gruppe der det diskuteres. Dette fører også gjerne til litt prat mellom gruppene om ulike alternativer. I følge ledelsen fungerer mottaket bedre når alle er enige om hvordan ting skal være. Da er det vanskeligere for enkeltpersoner å komme og klage. Systemet skaper ikke bare kommunikasjon og en samling av interesser innad i språkgruppene, men også på tvers ved at det er samarbeidsrådet, med alle til stede, som blir enige og står som formidlere.

Mens mottaket som holder på å få ordningen med beboerråd på beina har gitt rådet 20 000 til rådighet, har beboerne der samarbeidsrådet har fungert godt over tid, gjentatt et ønske om heller å samarbeide med ledelsen om bruken av alle midlene mottaket har til rådighet for aktiviteter og liknende, enn å få kontroll over et mindre beløp. Prioriteringer av midlene gjøres da i fellesskap mellom beboere og ledelsen. I den forbindelse har ordningen med én busstur i måneden til byen aldri blitt gjenstand for diskusjon, selv om den koster mottaket en del penger. Derimot må beboerne diskutere seg i mellom om hvorvidt de vil gjennomføre en større og mer omfattende utflukt til sommeren, eller bruke penger på flere mindre turer.

Både menn og kvinner, samt ledelsen ved mottaket, nevnte dessuten at beboerne via sine representanter kan søke samarbeidsrådet om å få arrangere fester og lignende. De ansvarlige må da presentere en plan for hva de vil gjøre og så kan de få opp til 2000 kr i støtte til innkjøp av mat og annet mot kvitteringer for bruk, og

under forutsetning av at arrangementet er for hele mottaket. Søknaden til denne type arrangement går ved det andre mottaket direkte til ledelsen.

Blant de kvinnelige informantene var inntrykket at kvinnegruppa til en viss grad også fungerer som en arena for diskusjon og framsetting av ønsker. En kvinnelig representant i beboerrådet ga et eksempel på hvordan også regler i mottaket kan tas opp til vurdering. Kvinnene hadde snakket sammen på tvers av språkgrupper og blitt enige om at de synes det var feil at det var de som hver uke skulle vaske dagligstua i 1. etasje der kvinnene holdt til, mens mennene bare tok trappen opp i andre. Poenget deres var at kvinnene stort sett oppholder seg på kjøkkenet og i en liten dagligstue, mens mennene er de som tilbringer tid i storstua med stor TV, fotball og ikke minst biljard. Som en sa, kan de som beboere av og til ta opp ting og få svar på forespørsler med en gang. I denne saken måtte de vente til neste måned og da kom det en ny vaskeplan der mennene må ta sin del av ansvaret. En annen beboer la vekt på å skille mellom forhold de tok opp via sin representant og forhold av mer privat karakter som de gikk på egenhånd til mottaksansatte med.

6.6 HELSEMESSIG OPPFØLGING

I det følgende vil vi se litt nærmere på hvordan beboere i asylmottak C og D blir ivaretatt helsemessig. I løpet av de foregående sidene er det kommet fram mye om de utfordringene beboere møter. Vi har også sett på hvordan beboerne selv forsøker å takle hverdagen sin og hvordan de ansatte i mottak jobber for å legge til rette i hverdagen for folk som er i en vanskelig livssituasjon. I det følgende vil vi først og fremst ta utgangspunkt i intervju vi har gjennomført med helsesøster i hver i kommunene der mottakene ligger, men vi vil også referere en del til intervjuene med de mottaksansatte.

Når asylsøkere først kommer til et mottak skal de gjennom en helsesamtale med helsesøster i kommunen. Denne fungerer som en screening der det blir særlig viktig å fange opp sykdommer, som for eksempel tuberkulose. En helsesøster fortalte at asylsøkerne kan bli henvist videre til lege, eller de kan be om å få en ny time med helsesøster. Hun fortalte at forskning tilsier at 70-80 % av asylsøkerne er traumatiserte, men problemet er at de ikke har ressurser til å følge opp. De kan avdekke forhold, men kan ikke gjøre noe mer. I den ene kommunen blir vi fortalt at spesialisttjenesten (distriktpsikiatrisk senter, evt. BUP) er veldig lite interessert i å gå inn i saker fordi de mener beboernes usikre livssituasjon gjør at det ikke er rett tid til å ta tak i problem. De opplever derfor at det nesten ikke

nytter å henvise videre innen psykiatrien. I den andre kommunen var helsesøster inne på noe av det samme da hun fortalte at de jobber mer med å lukke sår enn å åpne dem. Eller sagt på en annen måte, de kan ikke gå så langt inn på problemer siden de ikke har mulighet til å gå videre med behandling. Dersom særlig unge (barn) viser en negativ utvikling med selvskading mareritt og dårligere konsentrasjon, presser de noen ganger på oppover i systemet. Ellers jobber de mye med base- ansvarsgrupper rundt barn og det fungerer veldig godt innad i kommunen.

I mottaket som har fått en ny ledelse, bekrefter helsesøster at forholdene ved mottaket er blitt bedre for beboerne. Tidligere var det veldig mange fra mottaket som droppet innom og ønsket å snakke – ofte bare for å klage på forhold og for å få den type praktisk hjelp som mottaket skal ta seg av. Som en tjeneste som skal ha åpne dører var det vanskelig å avvise disse. Nå er behovet ikke lenger så stort, så arbeidet mot mottaket finner nå stort sett via timeavtaler. Helsesøster påpekte at det likevel er viktig å ha en kommunikasjon opp mot mottaket i forhold til oppsatte timer, da erfaring har vist at mange beboere særlig i starten er lite flinke til å komme til oppsatte timer.

Fra mottakets side er de ikke i tvil om at beboere som har fått endelig avslag er i verst forfatning helsemessig. En helsesøster fortalte at mange de ikke har hatt kontakt med siden førstegangssamtalen, tar kontakt igjen når de får avslag. En mottaksansatt fortalte hvordan de samme frykter for hva som vil skje med dem. Ved ene mottaket fortalte mottaksansatte at avslag ofte fører til at beboere henvender seg til helsevesenet. De opplever imidlertid at beboere fra noen land er mye mer tilbøyelig til å søke slik hjelp enn personer fra andre land som de tror har det like vanskelig. Selv om flere av disse kanskje trenger hjelp, tror de at overrepresentasjonen kan skyldes et rykte innad i gruppen om at en diagnose vil kunne gi dem opphold. En helsesøster forklarte at de opplever det som et dilemma når personer med endelig avslag kommer med store problemer og søker hjelp. I forbindelse med unger som sliter forteller hun at de bare en sjelden gang henviser dem videre til BUP, som i spesielle tilfeller vil kunne skrive uttalelser basert på nye opplysninger som kan bidra til omgjøring av vedtak. Problemet er at en slik henvisning gir håp, men at det kan bli en ekstra belastning på barnet, siden muligheten for å få en omgjøring er svært liten.

Miljøarbeideren ved det ene mottaket opplever det som særlig problematisk at mennesker lever på grensen av hva de kan greie. Da kan skumle episoder vise seg å skje. En gang var det for eksempel en som var i ferd med å angripe dem fysisk

fordi han skulle få en romkamerat, mens det en annen gang var noen som truet med vold på grunn av et såpestykke. I forhold til denne type problematikk mener de det ville vært en fordel om de kunne fått mer informasjon fra helsevesenet slik at de i eksempelet over kunne ha unnlatt å plassere en ny beboer på det aktuelle rommet. De trenger ikke vite hva problemet er, men en litt større åpenhet om at en person sliter, mener miljøarbeideren vil kunne gjøre det lettere for dem på mottaket å ta hensyn. Fra helsetjenesten i denne kommunen får vi vite at de ber om skriftlig samtykke til å få videreformidle forhold de mener er viktige at mottaket får vite om. Det har ikke vært noe problem å få slik tillatelse, men de har bare meldt fra i noen få tilfeller. En helsesøster er inne på at menn kanskje sliter litt mer med selvmordstanker enn kvinner. Det er imidlertid svært mange kvinner som er blitt voldtatt enten før de flyktet eller under flukten. Ved det ene mottaket har en jordmor særskilt kompetanse på dette feltet og på omskjæring.

Ellers er det slik de ansatte på et mottak og helsesøstrene alle kan tenke videreutdanning eller kursing. En ansatt legger vekt på et ønske om mer kunnskap for å kunne takle vanskelige situasjoner og kanskje hindre dem, mens en helsesøster ønsker å videreutdanne seg innen psykisk helsearbeid både for jobben opp mot mottaket og i sitt arbeid med andre.

7. MENS DE VENTER – ANALYSE AV HVERDAGSBILDENE

7.1 HVERDAGSLIVET SOM ANALYTISK UTGANGSPUNKT

I dette kapitlet presenterer vi en samlet, kortfattet, analyse av de tre hverdagslivsbildene. Det metodiske og analytiske grepet som vi har brukt i studien, gjør oss i stand til å fange opp hverdagen, både som en oppgave- og aktivitetsdimensjon og som erfaring og livsverden (Gullestad 1989). I tillegg framhever hverdagslivsperspektivet møtepunkt mellom enkeltindivider og sosiale, kulturelle og politiske omgivelser. Å studere hverdagsdagsliv nedenfra er å se sentrale samfunnsproblemer i sammenheng med de sammenvevde livssituasjoner de inngår i. Når vi ønsket å fange opp den faktiske hverdagen, den moralske hverdagen og drømmehverdagen, var det for å se på sammenhengen mellom de livene folk faktisk og reelt lever, de forventninger som er knyttet til «normale» hverdagsliv og de ønsker enkeltmennesket har for hvordan livet kunne sett ut, gitt andre betingelser å leve under.

Å bygge opp intervju og strukturere analyser i en narrativ form har stått sentralt i tidligere studier ved Nordlandsforskning og dannet grunnlag for teoretiske drøftinger i flere studier (se bl.a. Anvik 2006, Thrana m.fl.2009, Anvik 2011, Anvik 2013a, 2013b, Anvik og Gustavsen 2012). Imidlertid har denne narrative og erfaringsforankrede innretningen i tidligere studier ikke blitt utfordret i særlig grad. I denne studien, om beboeres erfaringer og situasjon i livet på asylmottak, utfordres våre faglige ideer og forestillinger om erfaring. Denne studien har også gitt oss en annen og også svært interessant forståelse av hva det vil si å erfare hverdagsliv under de betingelser som eksisterer rundt dem. Beboeres «status» i søknadsprosessen, det vil si om de venter på svar, har fått innvilget opphold eller har fått avslag setter for eksempel sitt preg på deres erfaringer og livssituasjonen slik den utspiller seg i hver enkeltes hverdagsliv. Samtidig er det noen tydelige fellestrekk ved deres erfaringer ved å bo midlertidig i asylmottak. Alle sammen venter, men ventingen har ulikt utfall, som de ut fra sin nåværende livssituasjon ikke vet noe nærmere om. I dette kapitlet trekker vi inn noen faglige perspektiver som vi mener kan være fruktbare for å forstå og diskutere hvordan det oppleves å leve et hverdagsliv rammet inn som en midlertidig og uavklart ventetid.

7.2 «WE EAT AND SLEEP AND EAT AND SLEEP» - FAKTISKE HVERDAGSBILDER

Kapittel 5 og 6, hvor beboere i mottakene beskriver hverdagen sin, rommer mange av de samme elementene. Hverdagen er i liten grad regulert, det skjer svært lite, og flere beboere beskriver tilværelser preget av passivitet og apati. Når vi ber dem om å beskrive hverdagen, slik den faktisk oppleves, er det få faste holdepunkt eller gjøremål som tegner bilder av en meningsfylt tilværelse. Hvilken tid på dagen de står opp varierer, alt etter som hvordan natten har vært, om de har fått sove, hvor sent de la seg, og om de har noe å stå opp til. En deltaker i studien sier at det er vanskelig å legge seg å sove når man ikke har noe å stå opp til. Andre snakker om de vonde tankene de forsøker å holde på avstand om natten. Søvnproblemer er gjennomgående i beskrivelser av beboernes hverdag og måltider inntas i liten grad til faste tider. Om det er frokost eller lunsj, eller eventuelt middag man spiser når man står opp, hvis man i det hele tatt spiser, kommer også an på når tid man har stått opp. Hvis det er langt utpå dagen, betegnes det heller som lunsj enn frokost, eventuelt spiser man et stort varmt måltid som utgjør middag. For de som ikke har faste aktiviteter i løpet av en typisk hverdag, er det ikke mye som skjer. Dagene framstår for flere som tilværelser hvor de blir sittende passive og isolerte inne på sitt eget rom.

De av beboerne vi har snakket med som har aktiviteter på dagtid, det kan for eksempel være skole et par dager i uka, hvor de deltar på norskopplæring utenfor mottaket, har mer fyldige beskrivelser av disse dagene. Slike dager beskrives som mye mer regulert, de er lettere å snakke om, og deltakerne blir engasjert når de forteller om det. Beskrivelser av resten av dagen, både morgenen og ettermiddagen etter at kursdagen er over, rommer ofte mer aktiviteter og mening enn dagene det ikke skjer noe på.

Det er varierende grad av regulering av huslige rutiner som for eksempel vasking på de ulike mottakene. Enkelte sier også at de vasker eller går tur til butikken for å ha noe å gjøre. Ellers er tv og internett, samt religionsutøvelse sentrale deler av hverdagen. Noen beskriver tilværelsen som å være i et fengsel, opplevelse av å være innesperret, andre føler skam, eller «mangler moral». En beskriver seg selv som «en død person som lever», mens en annen sier han har sluttet å drømme. Flere isolerer seg. De har begrenset tilknytning til sosiale fellesskap, særlig utenfor mottaket, men også innenfor mottaket. Noen samles for å lage middag eller være sammen i mottakets fellesrom, mens andre opplever dette som vanskelig. Noen, både kvinner og menn, unngår samvær i fellesrom fordi andre beboere ved

mottaket gjør dem utrygge. Flere beskriver uro, «høyt snakk» og andre brudd på husregler som utfordrende ved hverdagen i mottaket. Det er likevel en del som gir uttrykk for at de har en god relasjon til andre på mottaket, og at de forsøker å ta vare på hverandre, i den grad de føler seg sterke nok til det. Redselen for å belaste andre med sine egne bekymringer og problemer er også til stede, som enkelte sier; har andre beboere nok med sine egne utfordringer.

7.3 “I STILL HAVE WHAT I HAVE IN ME- THE HOPE” - DRØMMEHVERDAGSBILDER

Når beboerne beskriver drømmehverdagen er det største ønsket å komme i arbeid eller å ha faste meningsfylte gjøremål, noe som bryter med den daglige apatien. Det handler ikke nødvendigvis om å tjene penger, men å kunne bidra i det norske samfunnet, å utgjøre en ressurs, gjerne frivillig arbeid, kunne delta mer i lokalsamfunnet, gjøre noe som er meningsfylt. De ønsker også å få mulighet til å lære noe, spesielt språk. Selv om de deltar i, eller har deltatt i, norskundervisning, syns de omfanget er for lite og mulighetene for å lære og å praktisere norsk er også svært begrenset i tilværelsen på mottaket. Faste aktiviteter, enten det er fysisk trening, turer, eller andre ting, er et uttrykt ønske hos mange. Å kunne ha flere sosiale møteplasser trekkes også fram som betydningsfullt. Det er få som gir uttrykk for å ønske mer økonomisk støtte i hverdagen, men enkelte trekker fram behovet for å delta på aktiviteter uten at de må betale for det (både i form av transport til og fra aktivitetsarenaer og til å gjennomføre selve aktiviteten). Å kunne ha «ro i huset» trekkes også fram som et aspekt ved en drømmehverdag.

7.4 «DO SOMETHING!» MORALSKE HVERDAGSBILDER

Å få deltakerne i studien til å beskrive en moralsk hverdag har vært svært vanskelig. En del forstod ikke hva som ligger i formuleringen, og jevnt over er det svært få beskrivelser som henspiller på forventninger eller krav satt av noen utenfor dem selv. De beskrivelsene som rommer elementer av moral, handler om å forsøke å ha en positiv innstilling, forsøke å planlegge dagen. Det handler her om å presse seg selv. Når man ikke har noe å gjøre føler man seg mer trøtt. Enkelte prøver å lage en plan for morgendagen. Andre forteller at de tvinger seg selv til å stå opp om morgenen, eller til å gå en tur. Av datamaterialet går det klart frem at beboerne selv bestemmer over egen hverdag. De sier at de ikke opplever bestemte typer forventninger om hvordan hverdagen deres bør se ut og leves.

Selv om noen forteller at de ikke alltid klarer å leve opp til sine egne krav, er inntrykket at en egen indre forståelse av hva en "bør" gjøre kan virke strukturerende og bidra til en bedre hverdag. Problemet for beboerne synes ikke å dreie seg om mangel på kontroll over hverdagen i mottaket eller krav om tilpasning fra det norske samfunnet. Utfordringen ser snarere ut til å være den utenforliggende usikkerheten knyttet til hva som vil skje videre med dem. Denne usikkerheten ligger hele tiden som en undertone som presser på slik at alt annet blir et spørsmål om å finne strategier for å overleve i påvente av framtidig avklaring av livssituasjonen. I denne situasjonen kan man kanskje spørre seg om mangelen på dagligdagse krav og forventninger av den typen de fleste mennesker må forholde seg til- som til å stå opp, gå på arbeid, skaffe til veie mat, organisere en husholdning og ta seg av familie – kan bidra til at beboere i mottak sliter med å holde «psyken oppe» i påvente av en avklaring av fremtiden.

7.5 VENTEFASE SOM SOSIALT OG EKSISTENSIELT FENOMEN

I beskrivelser fra den faktiske hverdagen trer et bilde av passivitet, apati, isolasjon og manglende regulering av døgnrytme tydelig fram. Drømmehverdagen handler om ønsker om å ha noe å gjøre, om å ha noe meningsfylt å fylle dagene med og om å være til nytte. Den moralske hverdagen er svært mangelfullt beskrevet. Ikke å ha et meningsfylt hverdagsliv, som vi har sett i beskrivelsene her, må kunne oppfattes som en eksistensiell grunnmangel.

Hverdagen rammer inn livene våre og regulerer fortid, nåtid og framtid. Den er rammen for vår måte å være i verden på, hvem vi er, og hvordan vi ser på tilværelsen, på oss selv og på livet. Hverdagen rammer også inn vårt forhold til det som omgir oss, til handlingene våre og de valg vi treffer, eller ikke treffer, både av praktisk, verdimessig og sosial karakter. Når disse rammene ikke er til stede i form av faste rutiner, gjøremål og relasjoner, er det lite igjen.

Begrepet liminalfase gir innsikt i hvordan det på et individnivå oppleves å leve i en slik uavklart og retningsløs tilværelse. Beskrivelser av mottaksbeboeres situasjon som en liminalfase, preget av midlertidighet og fravær av normalitet er kjent innenfor faglitteraturen på området (se bl.a. Berg 2012, Schwarz 1998, Ålund 1998). Dette betegner overgangsfaser eller mellomposisjoner som vanskelig lar seg definere. Mangel på forutsigbarhet og kontroll over tilværelsen er vesentlige aspekter ved en slik fase, som er preget av brudd med fortiden, en nåtid bestående av venting og en uavklart framtid (Berg 2012). I studier av unge

personer i sårbare livssituasjoner (Anvik 2006, 2013a, 2013b) brukes overgang både som et empirisk og analytisk grep for å belyse prosessen fra barn til voksen, fra utdanning til arbeidsliv, fra avhengighet til selvstendighet, med mer. Dette kan samtidig ses i lys av de strukturelle rammer og betingelser, eller mangel på sådan, som denne liminaliteten eksisterer innenfor. Beboere i asylmottak lever *samtidig* i en avgrenset og uavklart situasjon. De bor og lever på et mottak regulert av myndighetene og de som drifter det enkelte mottak. De skal få et nøkternt, men forsvarlig tilbud mens de har asylsøkerstatus (norskopplæring, personer med identifikasjonspapirer kan søke om midlertidig arbeidstillatelse og skaffe seg arbeid, aktivitetsprogram, informasjonsprogram, rett til ytelser innenfor folketrygden, med mer). Samtidig mangler denne gruppen de mest sentrale betingelsene som ellers avgrenser og regulerer medlemskap for borgere i et samfunn. Dette kan også bidra til å forklare det faktum at svært få informanter i vår studie klarte å gi uttrykk for en moralsk hverdag. Når det ikke eksisterer rammebetingelser og forventninger rundt en, er det lite å leve opp til. Beboere i mottak møter få krav eller forventninger fra samfunnet, fordi de ikke er norske borgere og dermed mangler status og rolleforventningene knyttet til medborgerskap.

Når vi gjør studier blant mennesker som befinner seg i spesielle og sårbare livssituasjoner, slik som beboerne i asylmottak gjør, utfordrer dette vår forforståelse og måte å tenke på og skrive om slike annerledes erfaringer. Informantene vet ikke hva fremtiden vil bringe, det ligger utenfor deres horisont og mulighet for innflytelse. Ventetiden mangler sentrale markører for å skape retning og mening i hverdagen og tilværelsen. De holder seg opptatt med å «Struggling along» (Desjarlais 1997), i en liminalfase (Van Gennep 1960, Turner 1986) som er uten forbindelse med fortiden - det de har flyktet fra (separasjonsfasen) - og fremtiden - hvor de skal videre (inkorporasjonsfasen). Selv om flere informanter beskriver meningsfylte hverdager hvor de spiller fotball, samles til måltider, går på skole, i kirken, i bønnerom eller passer andres barn, fortelles det også om mange innholdsløse, frustrerende og meningsløse hverdager. De fleste lever i en uavklart situasjon, uavhengig av om de har fått avslag, venter på behandling av søknad om opphold (eller eventuelt ankesak) eller om de har fått innvilget asyl. Felles for dem alle er at de ikke vet hvordan fremtiden og livet blir. Å leve i en slik form for tilværelse er eksistensielt sett svært vanskelig. Deres fortid er utgangspunktet for der de er i dag. Forhold tidligere i livet har ført dem til Norge og til asylmottaket. Men denne fortiden gir dem samtidig verken et grunnlag for å tenke om og håndtere nåsituasjonen eller fremtiden.

I flere av våre intervju finner vi fortellinger som har paralleller til hovedtrekk i Samuel Becketts skuespill *Vente på Godot* (1952), hvor vi har hentet inspirasjon til tittelen på vår rapport; *Mens de venter*. Mangelen på mening i tilværelsen er det som rammer handlingen i Becketts skuespill, og her utgjør det å vente en sentral dimensjon. I stykket møter vi to landstrykere, Vladimir og Estragon, som står ved siden av et tre og venter, og venter, på noen ved navn Godot. Hvem (eller hva) denne Godot egentlig er, og hvorfor de venter på ham, får vi aldri riktig rede på. Det er heller ikke det vesentlige i stykket. Det som står sentralt, er dialogen mellom de to karakterene og ventingen i seg selv. Det skjer lite, og det er ingen utvikling i handlingen, ei heller noen forløsende slutt. Godot kommer aldri, og Vladimir og Estragon blir der de er, selv om de i økende grad tviler på om det er noe mening i å fortsette å vente. Becketts stykke brøt med sin tids tradisjonelle dramaturgi. Det er ingen intriger eller «turning points», og det eksisterer ingen tids- og stedsaspekt som rammer det inn. Stykket bringer opp tema om forsøket på å fylle eksistensiell tomhet med mening og innhold, og Beckett viser med dette hva det betyr å bli stående fast, uten å make å fylle livet og tilværelsen med mening. Landstrykerne venter, uten å vite hva de venter på. Tiden er retningsløs og uten åpenhet i den forstand at den verken legger til rette for å kunne gripe nuet eller å få grep om framtiden. Den formålsløse ventingen forspiller muligheten eller evnen til å bruke de muligheter som ventetiden åpner for. Avtalen mellom landstrykerne og Godot er også uklar og ligger under som en dimensjon av uviss og tom stemning gjennom hele stykket. Handlingen beveger seg ikke, og har heller ingen retning. Samtidig som det å vente på Godot gir et visst håp. Stykket tegner generelt et bilde av en situasjon uten retning eller framtid, det finnes ingen klare svar. Stykket ble oppført i et fengsel i USA og de innsatte skjønnte stykket umiddelbart (i motsetning til et rasende utålmodig publikum som så stykket da det ble oppført på ordinære teaterscener). De innsatte identifiserte seg med meningsløsheten og innestengtheten, som en del av sin egen opplevde hverdag.⁴

Formålet med denne studien har vært å peke på noen konkrete områder som kan bedre situasjonen for de som bor i asylmottak, innenfor de strukturer og rammer som er lagt fra norske myndigheters side. Hva kan så gjøres innenfor de mer konkrete rammene av hverdagen? Hva kan gjøres ut av ventetiden, hvordan kan det legges til rette for å unngå rastløshet, stress og psykisk uhelse? Det siste

⁴ Vår gjengivelse og fortolkninger av stykket er blant annet basert på tekster lastet ned fra internett: <http://ndla.no/nb/node/82416>, http://dyade.no/acem_sites/dyade_no/tidsskrift/dyade_1999_01_litteratur_og_meditasjon/mens_vi_venter_eksistensiell_tomhet_og_meditasjon, (nedlastet 24.1.14)

kapitlet i denne rapporten summerer opp de mest sentrale funnene i studien. Det peker også på noen konkrete forhold som kan bidra til å forbedre hverdags-situasjon i ventefasen.

8. OPPSUMMERING OG ANBEFALINGER

8.1 HOVEDFUNN

Mottaksbeboere som har deltatt i denne studien, utgjør en heterogen gruppe. De er i forskjellig alder, har forskjellig kjønn, forskjellig utdanningsbakgrunn, forskjellig etnisitet, religion, språk og hjemland. De er også i forskjellig fase når det gjelder asylsøknadsstatus. En fjerdedel av vårt utvalg på 20, har fått endelig avslag på søknaden, mens noe over halvparten har fått innvilget opphold. Botid i mottaket varierer fra noen måneder til i overkant av fem år. Mottakene er også svært forskjellige, ikke minst med tanke på størrelse og geografisk plassering. Til tross for betydelig variasjon i bakgrunn og omgivelser, er det mange fellestrekk å spore i beskrivelser både av «den reelle hverdagen» og av «drømmehverdagen».

Informantenes fortellinger har, som nevnt over, mange fellestrekk. Likevel finnes det skillelinjer. Det største skillet går mellom beboere som har fått avslag på asylsøknaden og beboere som ennå har håp om opphold eller venter på bosetting. Denne skillelinjen kommer til uttrykk i betydelig variasjon i beskrivelser av hverdagen i de forskjellige mottakene. I mottakene A og D som er presentert i kapittel 5, har halvparten av informantene fått avslag på søknaden, mens i mottak B og C har alle informantene, unntatt en, fått oppholdstillatelse. I studien kommer det frem at konsentrasjon av beboere med avslag preget den generelle hverdagen for alle beboere ved mottaket.

En annen skillelinje går langs en annen vesentlig dimensjon, det vil si «skole» - «ikke skole». De som deltar i undervisningsprogram opplever at de gjør noe meningsfylt. Skolegang har også betydning for døgnrytmen og bidrar til en viss struktur i hverdagen. Beboere som hadde et skoletilbud, uttrykte generelt mindre omfattende misnøye med livet i mottaket enn dem som ikke hadde et slikt tilbud da intervjuene ble gjennomført.

Når «ingenting» venter, blir det vanskelig å stå opp om morgenen. Det blir også vanskelig å sove om natten når dagen har forløpt uten «gjøremål». Mange kan dermed havne i en vond sirkel med passivitet og påfølgende lite energi, tiltaksløshet, og tilbaketrekning fra sosialt liv. Tilstanden kan utvikle seg til det som innenfor militærlivet betegnes som «brakkesyke».

Mange beboere snakket om «stress». Det «stresset» som blir beskrevet, henger blant annet sammen med det dilemmaet, eller den uløselige situasjonen, som mange erfarer, særlig de som har fått avslag; de får «ikke bli» og kan heller «ikke dra». «Stress» utløses også av forhold som bekymring for familie i hjemlandet, lengsel etter gjenforening med familie, bekymring for fremtiden, venting på bosetting, eller venting på politiet. Traumatiske hendelser før ankomst til landet, bidrar selvsagt også.

Flere beboere omtalte sitt eget og andre beboeres «stress» som ett av de største problemene i mottaket. Dette fører ofte til søvnmangel og dårlig matlyst for deres egen del, mens andres «stress» kan ende med at de bryter regler og forstyrrer ro og orden i boenhetene. Andre forskere som har vært opptatt av viktigheten av å redusere stress blant beboere i mottak, har trukket på Antonovskys (1987) begrep «sense of coherence» i sine anbefalinger (for en gjennomgang, se for eksempel Berg og medarbeidere, 2009). «Sense of coherence» eller «følelse av sammenheng» i norsk oversettelse består av tre elementer som i teorien skal kunne bidra til å redusere stress: i) situasjonen må oppleves som *forståelig*, ii) den enkelte må ha mulighet til *påvirkning*, og iii) den enkelte må oppleve situasjonen som *meningsfylt*. Vi mener imidlertid at den formen for «stress» som blir beskrevet av våre informanter, i liten grad kan reduseres ved bruk av strategier som skisseres av Antonovskys (1987). De elementene som ser ut til å skape stress for de som vi har intervjuet, særlig de som har fått avslag, handler for eksempel ikke om at situasjonen som den enkelte befinner seg i, er uforståelig. De kan oppleve det som uforståelig at de ikke har fått opphold gitt blant annet deres vurdering av eget behov for beskyttelse og andre beboeres positive vedtak. De kan også ha problemer med å akseptere at toget har gått, det vil si at svaret på søknaden er endelig. Likevel er det vanskelig å si at de ikke forstår hva slags situasjon de er i. De vet at de kan bli sendt hjem når som helst og at hver dag kan bli den siste ved mottaket.

Innenfor Antonovskys (1987) konseptualisering er mulighet til påvirkning også vesentlig. Beboere i mottak har imidlertid liten mulighet til å påvirke det som er viktigst for dem, nemlig asylsøknadsprosessen, forhold rundt familie i hjemlandet, den politiske situasjonen i hjemlandet, eller lang ventetid på bosetting. Ideen om påvirkningsmulighet, som strategi for å redusere «stress» blant beboere i mottak, kan dermed få karakter av illusjon. På spørsmål om de selv bestemmer over egen hverdag, svarer beboerne gjennomgående bekræftende. Problemet for dem synes ikke å dreie seg om mangel på kontroll over hverdagen i mottaket eller krav om tilpasning fra det norske samfunnet, men om den utenforliggende usikkerheten

knyttet til hva som vil skje videre. Denne presser på hele tiden slik at alt annet blir et spørsmål om å finne strategier for å overleve i påvente av en avklaring.

Det kan se ut til at påvirkningsaspektet som er vevd inn i UDIs anbefalinger for beboermedvirkning (UDI, 2008), bygger på noen av ideene til Antonovsky (1987). Mens UDI peker på verdien av at beboere får innflytelse på forhold som gjelder dem selv, viser vår studie at beboermedvirkning er et tveegget sverd. Selv om beboermedvirkning fungerte bedre ved ett mottak enn ved de tre andre, ligger det likevel noen utfordringer innbakt både i det ideologiske grunnlaget og i praksis. Utfordringene gjelder involvering i driftsoppgaver så vel som i beboerråd. Det er totalt sett få beboere som er involvert. Dessuten viser vår studie at medvirkning også har hatt motsatt effekt av det som har vært tenkt. Enkelte som har vært involvert i driftsoppgaver og/eller i beboerråd, har blitt møtt med mistillit og kritikk fra andre beboere. Beboerrådet var også ukjent for mange informanter, selv om mottaket hadde et slikt råd. Det kan dermed virke som om beboer-medvirkning tillegges for stor vekt både i UDIs veileder (2008) og i NOU (2011:10), særlig med tanke på det som forventes av helseeffekter. Ingen har påvist noen entydig kobling mellom deltakelse og helse. Likevel har deltakelsesaspektet blitt tillagt stor betydning innenfor folkehelsearbeid, men innenfor dette feltet har deltakelsesaspektet langt på vei fått et skjær av plikt mer enn av rettighet (jfr. Andrews, 2003). Beboermedvirkning er likevel langt fra verdiløst og dette kan ha et potensial som ikke er fullt utnyttet ved de mottakene som vi har besøkt.

I alt var det få «visjonære» ønsker for livet i mottaket som kom til uttrykk som svar på spørsmål i intervjuene om «drømmehverdagen». Alle håpet selvsagt på å få oppholdstillatelse, også dem som hadde fått endelig avslag. Det kom likevel frem ønske om endringer som kan bidra til å gjøre hverdagen i mottaket litt bedre, som for eksempel ønske om å ha meningsfylte gjøremål i hverdagen i form av arbeidsoppgaver, undervisning og treningsmuligheter. Anledning til å delta på arenaer utenom mottaket (kostnadsfritt), for derigjennom å få flere venner, var også et utbredt ønske.

Sosiale relasjoner etableres både i mottak og utenom mottak. Innenfor mottakets rammer beskrev beboere særlig ved to av mottakene at de hadde et godt samhold internt i «egen gruppe». Ved et annet mottak ble god kontakt mellom enslige kvinner og familier, særlig fremhevet. Det kom også frem flere eksempler på at beboere tar vare på hverandre på tvers av både kjønn og kulturell bakgrunn. Andre beskrev imidlertid en tilværelse med få eller ingen nære relasjoner. Noen

har mistet tidligere «venner», og noen finner det vanskelig å etablere nye «vennskap» når de ikke lenger deltar i aktiviteter på arenaer hvor de tidligere stiftet bekjentskaper. Det er dermed en fare for at noen gradvis blir isolert selv om de bor i et sentralisert mottak omgitt av mange andre beboere, inkludert beboere fra eget hjemland. Møteplasser er viktig for å etablere sosiale nettverk som igjen er vesentlig for sosial integrasjon. Betydningen av sosial integrasjon ble påpekt av Durkheim (1978) i hans studie av selvmord fra slutten av 1800-tallet. I nyere studier argumenterer for eksempel Putnam (2000) for at sosiale relasjoner og sosial integrasjon bidrar til å øke den enkeltes sosiale kapital. Den sosiale kapitalen formes og akkumuleres via deltakelse i alle deler av samfunnslivet, inkludert frivillig virksomhet, og via kontakt med venner og mer eller mindre nære bekjente. Sosial kapital i denne betydningen, kan ha innvirkning på den enkeltes helsetilstand fysisk så vel som mentalt (Halpern 2005). Selv om nytten av å bruke kapitalbegrepet i analyser av sosialt liv har vært debattert, rokker ikke debatten ved verdien av sosiale relasjoner og sosial integrasjon. I studier av sammenheng mellom sosialt liv og psykisk helse vises det blant annet hvordan sosiale relasjoner, formelle og uformelle, kan fungere som en buffer og for eksempel hindre at psykiske belastninger får alvorlige helsemessige konsekvenser for den som rammes. I sosiale nettverk er det mulig å få nødvendig støtte både praktisk og emosjonelt. Enkelte studier har også vist at personer som har begrenset sosial støtte, lettere utvikler posttraumatisk stress-syndrom etter traumatiske hendelser (se Halpern 2005:78). Enkelte sosiale relasjoner er imidlertid en negativ stressfaktor i seg selv, noe som også går frem av vår studie, hvor noen for eksempel sier at de føler seg utrygg i omgivelsene hvor de bor.

I følge ansatte i mottakene, er det mindre konflikter i desentraliserte boenheter. Det er også mindre konflikter i boenheter med kjøkken, TV og Internett på hvert rom. Boenheter med slike fasiliteter kan imidlertid også by på utfordringer med tanke på at kjøkken og felles stue med TV er sosiale møteplasser. I studien så vi nettopp at et privatliv i en fin leilighet så ut til å følges av isolasjon i mangel på et sted å møte andre. Et forhold som ser ut til å ha betydning for etablering av relasjoner utenom mottaket, er mottakets, eller boenhetens, grad av isolasjon fra omverdenen, det vil si hvor boligen er plassert geografisk i forhold til et «sentrum», med butikker og andre aktivitetstilbud.

Beboere og ansatte har tydeligvis forskjellige oppfatninger av aktivitetstilbudet i mottaket. I intervjuene nevner beboere få av aktivitetene som ansatte forteller om. Det er mulig at de som ble intervjuet, ikke har deltatt i de aktivitetene det var snakk om, men de kan også ha vært mer opptatt av aktiviteter som foregår daglig

eller ukentlig, enn av det som foregår en gang i blant, og dermed ikke har tenkt på det som skjer av og til som aktiviteter som tilbys i mottaket.

Mottaksledere fortalte at de må være selektiv i valg av aktiviteter på grunn av begrenset økonomi. De velger derfor aktiviteter som når ut til flest mulig, og der står fotball i en særstilling. Selv om fotball favner bredt når det gjelder antall beboere som interesserer seg for sporten, er det samtidig grunn til å tro at menn er mer interessert i sporten enn kvinner, og kanskje også menn fra noen land mer enn andre. Forskjell i interesse for fotball vises i studien ved at blant de mannlige informantene fra to av mottakene, var det bare en som deltok på fotballtrening. Interessen for svømming var mer utbredt både blant kvinner og menn. Det samme var andre typer ballspill og trening i «treningshall» med mer og bedre utstyr enn det som mottakene tilbyr.

Vårt inntrykk er at beboere i de fire mottakene som vi har besøkt, jevnt over fikk god oppfølging. Det er i alle fall ingen ting i vårt datamateriale som tyder på det motsatte. Noen av mottakene arrangerte for eksempel informasjonsmøter mellom ansatte og beboere en gang per måned, med pliktig oppmøte for alle, også for dem som har vært der lenge. Dette gir ansatte anledning til en viss kontinuitet i oppfølgingen av hver enkelt beboer. Totalt sett virker det som om både aktiviteter for og oppfølging av enslige kvinner og familier med og uten barn, var mer omfattende enn oppfølgingen av enslige menn, selv om enslige menn ble omtalt som den «beboerkategorien» som sliter mest samlet sett, og dessuten er i flertall. Kvinner og barnefamilier følges spesielt opp av sosial-konsulent eller barne- og familieansvarlig. De som ansettes som sosialkonsulenter må ha «barnefaglig utdanning» som vil si utdanning på BA-nivå eller høyere. Miljøarbeidere som til daglig følger opp mennene i mottaket, må derimot ikke ha noen formell utdanning. Kan dette bety at den gruppen som kanskje har størst behov for oppfølging, er den gruppen som får minst kvalifisert oppfølging?

Flere klaget over uro i mottaket både på dagtid og om natten, blant annet på grunn av unødige «høyt snakk». Ingen av beboerne ga uttrykk for at mottakspersonalet var for lite tilgjengelig, eller at de ønsket at ansatte var til stede etter ordinær arbeidstid og i helger for å bidra til ro. Et av forslagene til løsning på problemet (fra beboere), var at UDI må sørge for at de som har fått endelig avslag må reise ut av landet i stedet for å bli værende i mottaket i år etter år, og der skape «trøbbel» for andre beboere.

Driftsreglementets målsetting om at mottaket skal være et mest mulig normalt bosted for personer i en unormal livssituasjon (jfr. UDI 2008), er vanskelig å oppnå. Livet i mottaket er ikke og kan ikke bli normalt. Noen har også behov for mer bistand enn andre, og de må på en eller annen måte fanges opp og hjelpes. Selv om noen trenger hjelp og bedre tilrettelegging av ytre forhold for at hverdagen skal oppleves bedre, betyr ikke dette at de ikke mestrer hverdagen. Vi kan i alle fall ikke si at noen av våre informanter ikke mestret hverdagen, selv om noen sov store deler av dagen og var oppe opp natten, og spiste uregelmessige måltider. Dette bryter med grunnleggende ideer i det norske samfunnet om hva som faller inn under en forståelse av «normalitet» og viktige aspekter ved å mestre hverdagen. Et vesentlig spørsmål i denne sammenhengen er hva det innebærer å mestre hverdagen. Eller, nærmere bestemt: hvilke kriterier legges til grunn når det hevdes at visse beboere i mottak, ikke mestrer hverdagen? Og videre: Hvem sin, og hvilke, forståelse av mestring legges til grunn når slike konklusjoner trekkes?

8.2 ANBEFALINGER

Den psykiske helsetilstanden til beboere i mottak påvirkes av mange forhold, blant annet fysiske og psykososiale omgivelser i mottaket. De beboerne som vi har intervjuet, er som andre beboere, først og fremst en heterogen gruppe både på et individuelt og på et kollektivt plan. På tvers av ulik sosial bakgrunn, kultur, etnisitet, religion og språk, har de det til felles at de befinner seg i en vanskelig livssituasjon i et fremmed land der også mange andre er i samme vanskelige livssituasjon. Samtidig må de forholde seg til måten samfunnet rundt kategoriserer dem på. Innenfor dette mangfoldet er det ingen enkle, avgrensete tiltak som kan hindre eller løse problemer av psykisk karakter. Med utgangspunkt i det hverdagslivsperspektivet som ligger i bunnen for vår studie, kan vi likevel foreslå noen grep som kan bidra til å gjøre dagliglivet i mottak enklere. Vi legger hovedsakelig vekt på forhold rundt den enkelte, det vil si ytre forhold og betingelser som UDI, helsemyndigheter og det enkelte mottak kan legge til rette. Det vil si at de foreslåtte tiltakene retter seg mot større grupper beboere, ikke mot enkeltindivider. Forslag til tiltak overfor mottaksbeboere med alvorlig psykisk lidelse faller utenfor rammene for dette oppdraget. Flere av våre forslag støtter tiltak nevnt blant annet i NOU 2011:10:

Vurder muligheten for å øke antall undervisningstimer og strekke disse over et lengre tidsrom. Motivasjonen til å lære, blant annet norsk, var stor i vår

informantgruppe, og den motivasjonen bør holdes vedlike ved å sikre kontinuitet i undervisningen over tid. Deltakelse i undervisningsprogram har betydning for beboeres følelse av å gjøre noe meningsfylt og kan bidra til å strukturere hverdagen. Dette kan igjen ha positiv effekt på søvnkvalitet med den helsegevinsten som dette kan gi. I tillegg kan flere undervisningstimer bidra til å lette integrering for dem som får bli. Så lenge de som har fått innvilget asyl, må vente lenge på bosetting, bør spesielt antall norsktimer økes slik at tiden i mottaket blir bedre utnyttet. Muligheten for beboere til å gjøre noe meningsfylt mens de bor i mottak kan potensielt bidra til å lette presset på helsetjenesten fra denne gruppen i vertskommunen. De totale utgiftene i offentlig sektor vil dermed ikke nødvendigvis øke.

Sikre et bredt tilbud av treningsmuligheter

For mange mennesker bidrar fysisk aktivitet til å bedre både fysisk og psykisk helsetilstand. Mange typer aktiviteter kan også bidra til å øke sosial integrasjon. Alle mottaksbeboere bør derfor få tilbud om minst en idrettsaktivitet som de kan delta i en eller flere ganger i uken. Fotballtrening var standard i mottakene og dette er populært særlig blant menn, men langt fra blant alle. Det bør derfor finnes andre tilbud. De fleste som vi snakket med, uttrykte for eksempel et sterkt ønske om et fast svømmetilbud. Selv om løping vanligvis er en populær aktivitet, som i tillegg kan utøves kostnadsfritt, var det ingen av våre informanter som fortalte om organisert løpstrening ved noen av mottakene. Denne typen trening kan beboere lede på omgang, og det kan vurderes mulighet for økonomisk støtte til å kjøpe gode joggesko for å unngå skader. Treningen kan med fordel foregå til faste tidspunkt, flere ganger i uken, og beboere som bor i mottak nær større byer, kan oppmuntres til å delta kostnadsfritt i gateløp, og annet som arrangeres i nærmiljøet. Eget treningsrom i mottaket er en god idé, men om utstyret ikke fungerer fordi det ikke holdes vedlike eller er gammelt og utslitt, er dette lite nyttig.

På lang sikt er det en billig investering å sørge for at alle kan delta i en idrettsaktivitet, om de ønsker det, og mulighet for svømmetrening bør også vurderes. Sett fra et helsemessig ståsted, kan også fysisk aktivitet være viktigere enn andre aktiviteter som arrangeres i mottakene, og som mange viser lite interesse for. Det finnes imidlertid både menn og kvinner som ikke har interesse for idrett eller annen fysisk aktivitet, og de må også ha et aktivitetstilbud.

Vurder muligheter for økt sysselsetting

Deltakelse i undervisning er utvilsomt en form for sysselsetting, samtidig som språkkunnskapene som tilegnes, er en forutsetning for deltakelse i andre former for sysselsetting. Mange beboere ønsket å delta i «ordinære arbeidsoppgaver» i stedet for i aktiviteter som de beskriver som «tidsfordriv». Mange lokalsamfunn har behov for mye frivillig virksomhet, for eksempel i forbindelse med sportsarrangementer, festivaler, natteravntjeneste og annet. Muligheten for å trekke mottaksbeboere inn i slikt arbeid har vært foreslått i mange sammenhenger, uten at det virker som om dette i særlig grad er satt i verk eller er tilstrekkelig «utredet». Det kan også tenkes at sysselsetting i form av flere plikter i dagliglivet enn å vaske til fastsatt tid, kan ha positiv effekt.

Språkpraktisering i grupper i mottakene kan være attraktivt for mange. Mottaksansatte kan legge til rette for, og eventuelt lede, språktreningsgrupper, men frivillige, for eksempel pensjonerte lærere, kunne tenkes å være interessert i å bidra.

Beboere som viser tegn til at de «sliter», bør spesielt motiveres til å delta i ulike aktiviteter som de liker, innenfor mulighetens rammer.

Vurder flere tiltak som kan hindre isolasjon

Opplevelse av fysisk og sosial isolasjon, som flere informanter beskrev, kan bidra til å svekke deres psykiske helsetilstand. De som beskrev følelse av «fysisk isolasjon» snakket om å føle seg innesperret i mottaket på grunn av mangel på kostnadsfrie gjøremål både innendørs og utendørs. Enkelte boenheter ligger også geografisk isolert og langt fra både butikker og mottakets administrasjon. Det kan sannsynligvis lette hverdagslivets strev og følelse av å være avsondret fra omverdenen, om de som bor «usentralt» får dekket bussutgifter. Vi har ikke studert forskjeller i psykisk tilstand mellom dem som bor «sentralt» og dem som bor «usentralt», men det er likevel urimelig at de som er avhengig av buss for å kjøpe «en liter melk», får utbetalt samme månedlige sum som dem som har nærmeste butikk rett rundt hjørnet fra der de bor. Det bør også være mulig for dem som ønsker det, å kunne komme seg til kirken, til moskeen eller på et bibliotek, om slikt finnes i nærheten, uten at for dyr bussbillett skal ligge til hinder.

Beskrivelser av sosial isolasjon handlet både om mangel på møteplasser og selvalgt tilbaketrekning fra sosialt liv på grunn av støy og utrygghet i fellesarealer. Sosiale relasjoner og sosial integrasjon kan bidra til å styrke sosial kapital som er vesentlig også for psykisk helsetilstand blant annet via muligheten

til å få hjelp ved behov. Sosiale møteplasser er derfor viktig. Forskjeller i mottakenes bygningsmasse og praksis med tanke på hvem som bor i hvilke typer enheter, sentraliserte eller desentraliserte, bidrar imidlertid i ulikt grad til at fellesskap kan etableres, noe som med fordel kan utredes nærmere.

Gjennomgå beboermedvirkning – både anbefalinger og praksis

Beboermedvirkning kan være viktig på mange måter, selv om forventninger når det gjelder direkte helseeffekt kan være overdrevet. Det kom imidlertid frem betydelig variasjon i organisering og praksis i de mottakene som vi har studert. Totalt sett var kun et fåtall beboere involvert. For å få dette tilstrekkelig belyst, anbefaler vi at det gjennomføres en egen avgrenset studie med dette som hovedtema. Beboerråd kan potensielt bidra til større fellesskap mellom personer fra samme land, slik vi har sett i et av mottakene, ved at medlemmer i rådet samler «sin gruppe» for å formidle informasjon fra møter mellom beboerrådet og ansatte. Det kan her være snakk om å formidle nytt fra ledelsen og svar på tidligere innspill. I disse møtene er det også mulighet for diskusjon og åpning for at beboere kan ta opp saker som bringes videre til mottaksledelsen. Å legge til rette for denne type videreformidling fra beboermøtene, er en måte å involvere mange. Dette kan også bidra til opplevelse av felles ansvar, både innad og på tvers av språkgrupper, og til å skape tillit mellom beboere. Det kan også være hensiktsmessig å få avklart om det har noen betydning om medlemmer i beboerrådet er valgt av beboere eller «håndplukket» av ansatte.

Sikre ro i mottakene

Brudd på ordensregler i mottaket for eksempel brudd på regler om ro etter klokken elleve om kvelden, bør få samme konsekvenser (også økonomisk) for dem som har fått avslag på søknad og kun får utbetalt minimumsbeløp, som det får for andre beboere som bryter regler. Beboere som ikke respekterer mottakets regler, bidrar til å svekke andre beboeres psykiske helse blant annet ved å skape angst, forsterke redsel og forstyrre søvn. Et beboerråd kan potensielt ha flere funksjoner, for eksempel felles ansvar for ro i mottaket, og felles ansvar for å ta opp problemer med støy. Dette kan lette belastningen på enkeltindivider som forstyrres, og som selv ikke våger å henvende seg direkte til dem som skaper støy. Mange vegrer seg også for å rapportere forhold rundt medbeboere. I denne studien har vi ikke utforsket mottakenes retur- og bosettingsarbeid, og vi har derfor ikke grunnlag for å anbefale endringer i rutiner på dette området. Vi har heller ikke studert forskjeller mellom beboere med ulik botid i mottak. Enkelte beboerinformanter er imidlertid overbevist om at den beste måten å dempe

problemer i mottak som har betydning både for egen og andres psykiske helse, er å sørge for at ingen blir boende der i flere år.

Vurder kompetansekrav til stilling som miljøarbeider

Det er grunn til å tro at i mottak som ellers i samfunnet, gjennomføres det meste av arbeid som har en forebyggende helseeffekt av andre enn ansatte i helse-tjenesten (kun 10 prosent av arbeid som har betydning for folkehelsen foregår innenfor helsetjenestens rammer). I et mottak er sannsynligvis det arbeidet som utføres av miljøarbeidere og sosialkonsulenter særlig viktig fordi ansatte i disse stillingene har så nær kontakt med beboere. Ikke minst har miljøarbeidere en viktig funksjon i og med at de daglig omgås den beboergruppen som antakelig sliter mest, nemlig enslige menn. For at disse mennene skal kunne få den hjelpen de trenger, må det på en eller annen måte fanges opp om noen for eksempel har søvnproblemer eller trekker de seg tilbake sosialt. Tiltak bør aller helst settes inn før problemer slår seg ut i for eksempel søvnløshet. Spørsmålet er da om de som har stilling som miljøarbeider, bør ha en viss kompetanse eller forberedthet for å utøve denne funksjonen.

Gjennomgå helsetjenestens innsats

Denne studien gir ikke grunnlag for å trekke konklusjoner som angår helse-tjenestens rolle og funksjon når det gjelder psykiske helse til beboere i mottak. Dette bør utforskes i en egen studie. Det kan imidlertid tenkes at en rutinemessig samtale med helsesøster mer enn en gang for alle, kan være hensiktsmessig. Dette kan ha en forebyggende effekt på flere måter. Samtaler med en fagperson kan bidra til å i) hindre at problemer oppstår, ii) fange opp beboere som har problemer på et tidlig tidspunkt, og iii) hindre at problemer forverrer seg.

REFERANSER

Andrews, T. (2003): «Nytt» ideologisk grunnlag for forebyggende helsearbeid – en diskusjon av syn på makt og endring. *Tidsskrift for velferdsforskning* Vol 6 (1): 30-42.

Antonovsky, A. (1987): *Unraveling the mystery of health: how people manage stress and stay well*. San Francisco: Jossey-Bass

Anvik, C. (2013a): «Balansekunst- En oppfølgingsstudie av personer med funksjons-nedsettelse og deres erfaringer med arbeidslivsetablering. *NF-arbeidsnotat nr. 1013/2013*. Bodø: Nordlandsforskning A/S.

Anvik, C. (2013b): «Unge, psykisk helse og utenforskap, en norsk kontekst». I Olsen og Tägtström (red.): *Unge, psykisk uhelse og tidlig uførepensjonering i Norden*. Rapport. Stockholm: Nordens Välfärdscenter.

Anvik, C. (2011): *Synshemming, embodiment og meningsdannelse. Om bevegelse gjennom landskap av erfaringer*. Avhandling for graden philosophiae doctor. Trondheim: Sosialantropologisk institutt, NTNU.

Anvik, C. (2006): «Mellom drøm og virkelighet? Unge funksjonshemmede i overganger mellom utdanning og arbeidsliv». *NF-rapport nr. 17/2006*. Bodø: Nordlandsforskning A/S.

Anvik, C. og Gustavsen, A. (2012): «Ikke slipp meg! Unge, psykiske helseproblemer, utdanning og arbeid». *NF-rapport nr. 13/2012*. Bodø: Nordlandsforskning A/S.

Berg, B. og Valenta, M. (2008): *Flukt, eksil og flyktningers sosiale integrasjon*. Oslo: Norges forskningsråd.

Berg, B. og Sveaass, N. m.fl. (2009): «Det hainnle om å leve – tiltak for å bedre psykisk helse for beboere i asylmottak». 2. opplag. *NTNU Samfunnsforskning Rapport*. Trondheim: NTNU

Berg, B. (2012): «Mottakssystemet- historikk og utviklingstrender» I *Asylsøker. I velferdsstatens venterom*. Oslo: Universitetsforlaget.

Desjarlais, R. (1997): *Shelter Blues. Sanity and selfhood among the homeless*. Philadelphia: PENN, Pennsylvanian Press.

Durkheim, E. (1978): *Selv mordet: en sosiologisk undersøkelse*. Oslo: Gyldendal

Flyvebjerg, B. (2011): Case Study. I Denzin, N. og Lincoln, Y. (red.): *The SAGE handbook of qualitative research*. Kap 17, s 301-316. Los Angeles: Sage.

Gullestad, M. (1989): *Kultur og hverdagsliv*. Oslo: Universitetsforlaget.

Halpern, D. (2005): *Social Capital*. Cambridge: Polity Press.

Helsedirektoratet (2009): *Migrasjon og helse: Utfordringer og utviklingstrekk*. Oslo: Helsedirektoratet.

Helsedirektoratet (2010): *Helsetjenestetilbudet til asylsøkere, flyktninger og familiegjenforente. Veileder IS-1022*. Oslo: Helsedirektoratet.

Jacobsen, M.H. og Kristiansen, S. (2005): *Hverdagslivet. Sosiologi om det upåagtede*. København: Hans Reitzels Forlag.

Kumar, L. (2003): *Djulaha! Om å forstå annerledeshet*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Lauritsen, K. og Berg, B. (1999): «Mellom håp og lengsel: å leve i asylmottak». SINTEF, Teknologiledelse, IFIM.

Lazarus, R.S og Folkman, S. (1984): *Stress, appraisal, and coping*. New York: Springer.

NOU (1998:18): *Det er bruk for alle. Styrking av folkehelsearbeidet i kommunene*. Oslo: Sosial- og helsedepartementet.

NOU (2011:10): *I velferdsstatens venterom. Mottakstilbudet for asylsøkere*. Oslo: Justis- og politidepartementet.

Oppedal, B. m.fl. (2011): «Etter bosettingen: Psykisk helse, mestring og sosial integrasjon blant ungdom som kom til Norge som Enslige Mindreårige Asylsøkere». *Rapport 2011:8*. Oslo: Folkehelseinstituttet

Patton, M. Q. (1987): *Qualitative Evaluation Method*. London: Sage

Putnam, R. (2000): *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York/London/Toronto/Sydney: Simon & Schuster

Schutz, A. (1962): *The Problem of Social Reality: Collected Papers*. I. Martinus Nijhoff: Den Haag.

Schwarz, J. (1998): *Et midlertidig liv. Bosniske flyktninge I de nordiske lande*. København: TemaNord.

St.meld. nr. 17 (2000-2001): Asyl- og flyktningpolitikken i Norge.

Søholt, S. og Holm, A. (2010): Desentraliserte asylmottak og bosetting. *NIBR-rapport 2010:13*.

Turner, V. (1987): "Betwixt and between: The Liminal period in rites of passage." I Mahdi, L. C., Foster, S. og Little, M. (red): *Betwixt and Between: Patterns of Masculine and Feminine Initiation*. Illinois: Open Court Publishing Company.

Thrana, H.M., Anvik, C., Bliksvær, T. og Handegård, T.L. (2009): «Hverdagsliv og drømmer. For unge som står utenfor arbeid og skole». *NF-rapport nr. 06/2009*. Bodø: Nordlandsforskning A/S.

Van Gennep, A. (1960): *The Rites of Passage*. London: Routledge.

Wyller, T. (2011): *Hva er tid*. Oslo: Universitetsforlaget.

Yin, R. K. (2009): *Case study research: Design and Methods*. Applied social research methods, series, vol. 5. Los Angeles: Sage.

Ålund, A. (1998): *Mot ett normalt liv. Bosniska flykningar i Norden*. København: Tema Nord.

Denne rapporten presenterer resultater fra en studie som Nordlandsforskning har gjennomført på oppdrag fra Justis- og beredskapsdepartementet. Formålet med studien har vært å identifisere utfordringer knyttet til beboeres dagligliv i asylmottak, med hovedvekt på forhold som kan ha betydning for deres psykiske helse. Som inntak til tematikken, har vi valgt å anlegge et hverdagslivsperspektiv som vi mener gir et godt grunnlag for å beskrive hverdagsliv i asylmottak og peke på forhold som kan bidra til å bedre beboeres psykiske helse. Studien er gjennomført som en hverdagslivsstudie med kvalitative intervju blant beboere og ansatte i asylmottak. Studien viser at til tross for svært ulik bakgrunn og asylsøkerstatus, beskriver beboerne hverdagsliv preget av formålsløs venting, passivitet og frustrasjon over egen situasjon. Selv om de opplever å ha lite å fylle dagene med, og ønsker å ha mer meningsfylte aktiviteter å drive med, beskriver de oppfølgingen fra ansatte som god. Rapporten peker på flere konkrete tiltak som vurderes som viktige for å skape bedre betingelser for hverdagslivet i mottak.

N-8049 BODØ

Tel.: +47 75 41 18 10

E-mail: nf@nforsk.no
www.nordlandsforskning.no